MIT KELL TUDNI

AZ 1982. ÉVI NÉPGAZDASÁGI TERVRŐL?

MIT KELL TUDNI AZ 1982. ÉVI NÉPGAZDASÁGI TERVRŐL?

Mit kell tudni az 1982. évi népgazdasági tervről?

IRTA: DR. BAGOTA BÉLA–DR. GARAM JÓZSEF

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1982

ISBN 963 09 2016 6

ISSN 0324 7813

(3475)

Előszó

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1981. december 3-i ülésén értékelte a hatodik ötéves terv első évének, az 1981. évi népgazdasági terv teljesítésének tapasztalatát, meghatározta az 1982. évi népgazdasági terv és az állami költségvetés irányelveit. Megállapította, hogy 1981-ben a népgazdaság — az éves terv összeállításakor számítottnál hátrányosabb külső és belső feltételek ellenére — lényegében a terv fő irányvonalával összhangban fejlődött. Javult a közgazdasági egyensúly, az elért életszínvonalat s a gazdasági fejlődés folyamatosságát megőriztük. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az egyensúlyi helyzet javulása továbbra is nagyobbrészt a belső felhasználás visszafogásából, azaz elosztásból és nem a termelési szféra teljesítményéből adódott. Az egyensúlytartás javítását szolgáló folyamatok kibontakozása továbbra is lassú, a szükségesnél és a lehetségesnél kisebb mértékben javult a termelés hatékonysága, versenyképessége és a termelés szerkezete.

A Központi Bizottságnak az 1982. évi népgazdasági terv irányelveiről szóló határozata fő vonásaiban a gazdaságpolitika folyamatosságát tükrözi: a párt XII. kongresszusával és a hatodik ötéves terv gazdaságpolitikai irányvonalával összhangban, de az 1981. évi gazdasági fejlődés tapasztalataira is tekintettel fogalmazza meg az éves terv céljait.

Ennek megfelelően az 1982. évi népgazdasági terv fő célja a népgazdasági egyensúly, ezen be-

lül elsősorban a külgazdasági egyensúly további javítása, s az elért életszínvonal megőrzése. E változatlan fő célokat, a sok szempontból számunkra hátrányosan változó külgazdasági feltételek között, illetve rugalmasan azokhoz igazodva kell megvalósítanunk. Ez szükségessé teszi, hogy alapvetően a minőségi és hatékonysági tényezők előtérbe állításával javítsuk a népgazdaság egyensúlyi helyzetét, s biztosítsuk az elért életszínvonal megőrzését. Ez sok tekintetben megköveteli a gazdasági cselekvés, a szemlélet és a magatartásforma változtatását is.

Mindezek jobb megértéséhez, a szükséges tennivalók kitűzéséhez, illetve azok valóra váltásához kíván segítséget nyújtani e könyv.

A szerzők

A népgazdaság fejlődése 1981-ben

A fejlődés összképe

Az 1981. évi népgazdasági terv — a párt XII. kongresszusának gazdaságpolitikai irányvonalával és a hatodik ötéves terv követelményeivel összhangban — a népgazdaság *egyensúlyi helyzetének* további javítását és a lakosság *életszínvonalának megőrzését* jelölte meg legfontosabb feladatnak.

Ebből kiindulva az éves terv a nemzeti jövedelemnek, a termelésnek az 1980. évinél gyorsabb emelkedését, a belföldi felhasználás valamelyes csökkenését, a kivitelnek a behozatalnál lényegesen nagyobb emelkedését irányozta elő.

1981-ben a népgazdaság összességében a terv fő követelményeinek megfelelően fejlődött, s a két — már említett — gazdaságpolitikai célt lényegében elértük. A gazdasági teljesítmény kedvező vonásai, hogy:

— nemzetközi gazdasági kapcsolataink tovább bővültek, az 1979—1980-as külkereskedelmi egyensúlyjavulás folyamata nem tört meg, bár a javulás üteme lassult. A külgazdasági egyensúly a számítotthoz közelállóan alakult, a nem rubelelszámolású külkereskedelmi mérleg passzívuma tovább mérséklődött;

— sikerült fenntartani a gazdasági növekedés folyamatosságát, sőt az ipari termelés és a nemzeti jövedelem az 1980. évi csökkenés után növekedésnek indult, bár ennek mértéke a tervezettől elmaradt;

— az elért életszínvonalat nemcsak megőriztük, hanem a lakosság fogyasztása a tervezettet kissé meghaladva emelkedett, az életkörülmények javultak. A lakosság jövedelme és ellátása nagyobb, illetve jobb lett a tervezettnél, a fogyasztói árszínvonal nem érte el a számítottat. A belföldi piacon sikerült megőrizni az ellátás korábbi színvonalát;

— a termelői anyagellátás az év egészében kiegyensúlyozott volt. A termelést anyag- és energiaellátási gondok nem akadályozták. Az energiafelhasználás mérséklődött, nem haladta meg az előző évit;

— a munka termelékenysége az előirányzottnak megfelelően növekedett, csökkent a foglalkoztatottak száma, mérséklődött a munkaerő iránti kereslet.

Az 1981. évi gazdasági fejlődés összképéhez az is hozzátartozik, hogy az éves terv gazdaságpolitikai irányvonala nem valósult meg maradéktalanul, néhány területen a gazdasági teljesítmény a tervelőirányzattól eléggé eltért. Ennek főbb összetevői a következők:

— A terv, mint ismeretes, továbbra is mérsékelt, de a korábbinál valamivel gyorsabb növekedéssel számolt. Ezzel szemben a termelés, következésképpen a nemzeti jövedelem növekedése a tervezettől elmaradt. A kisebb ipari termelés növekedése is nagyobbrészt belföldön realizálódott, így a kivitel elmaradt a tervezettől.

— A nem rubelelszámolású külkereskedelmi mérlegben a tervezett egyensúllyal szemben az 1980. évihez hasonló mértékű hiány keletkezett.

— Az ipari termelés összetétele nem szolgálta kielégítően az egyensúly követelményeit, az iparcikkek nem rubelelszámolású exportja nem növekedett, inkább csökkent.

— A népgazdaság belső egyensúlyi helyzete több ponton nem kielégítő mértékben javult, a nemzeti jövedelem felhasználásának növekedése — a fogyasztás és a beruházások volumene —

meghaladta a tervezettet, a nemzeti jövedelem termelése és belföldi felhasználása közötti összhang a korábbinál kedvezőtlenebb volt. A belföldi felhasználásban az elosztható forrásokat meghaladó törekvések jutottak érvényre különösen két szempontból. Az egyik: a tervezettet meghaladó vállalati jövedelmek talaján élénkült a vállalatok beruházási tevékenysége, s a vállalati beruházások a számított csökkenéssel szemben növekedtek. A vállalatok jövedelmi pozíciói jelentősen javultak, amit a termelés alakulása nem indokolt. A másik: a tervezettnél alacsonyabb ipari termelés és nemzeti jövedelem mellett a lakosság pénzbevétele és áruvásárlása a tervezettet meghaladóan emelkedett. Mindez arról tanúskodik, hogy a belföldi felhasználás az előző két évinél kevésbé igazodott a nemzeti jövedelem növekedési üteméhez, ami miatt a termelés és az elosztási folyamatok összhangja gyengült.

— Az egyensúly javulása többségében egyszeri, rövid távon ható tényezők eredménye, hiszen a javulás döntő forrása az elosztási szférára korlátozódott, a termelésben számottevő átrendeződés, struktúraátalakulás nem következett be.

— A termelésben továbbra sem a szükséges és lehetséges intenzitással bontakoznak ki a hatékonyságot növelő, a gazdasági egyensúlytartás javulását eredményező folyamatok. Az egyensúly javítására orientált fejlesztési politika megvalósítása lassú, több területen nincs kellő előrehaladás a műszaki fejlesztésben, a gazdasági fejlődés minőségi elemeinek kibontakoztatásában, a vezetés és a szervezés színvonalának javításában.

Az 1981. évi gazdasági tendenciák objektív megítélését segíti, ha az 1981. évi gazdasági fejlődést jelentősebben befolyásoló tényezőket is elemezzük.

Az 1981. évi terv végrehajtását számottevően befolyásolták az előző évi gazdasági folyamatok

kihatásai: az 1980. évi gazdasági eredmények valamelyest elmaradtak a tervezettben feltételezettől, ami miatt a kiindulás feltételei a számítottnál kedvezőtlenebbek voltak. Emellett nem lebecsülendő nehézséget okozott a kedvezőtlen időjárás, ami jelentősen mérsékelte az 1981. évi búzatermést.

A nemzetközi politikai és gazdasági feltételek ugyancsak kedvezőtlenebbül alakultak a tervben számítottnál. Az enyhülés folyamata megtört, rosszabbodott a nemzetközi politikai légkör. A külgazdasági szférában tovább nőtt a bizonytalanság, a kiszámíthatatlanság. Romlottak és 1981. év folyamán súlyosbodtak a külgazdasági feltételek.

A *tőkés* világgazdaságban az előző években bekövetkezett gazdasági visszaesés folytatódott. Növekedtek a protekcionista intézkedések. Az 1980 tavaszán megkezdődött recesszió 1981 nyarán elérte a mélypontját. Egyes ágazatok (acél- és műanyagipar, a könnyűipar egyes területei) válsághelyzetbe kerültek. Mindez rontotta értékesítési lehetőségeinket. Ezt tetézte a tőkés hitelfelvételi lehetőségek beszűkülése, az erőteljes infláció (bár ennek üteme mérséklődött).

Szaporodtak a KGST-együttműködés problémái: az energiaszállítások mérséklődtek, a tagországokkal a tervezettnél kisebb behozatalban tudtunk megállapodni, és több termékből ez sem valósult meg. Emellett a rubelviszonylatú cserearányok a számítottat meghaladóan romlottak.

A terv fő céljaitól eltérő tendenciák megállítására, illetve visszaszorítására az év során több kormányzati intézkedés született. A központi szervek olyan gazdaságszervező intézkedéseket hagytak jóvá, amelyek elősegítették, hogy a vártnál nehezebb külső és belső feltételek ellenére is a népgazdasági tervben meghatározott célok és feladatok megvalósuljanak. Többek között ilyen intézkedések voltak a beruházási

vásárlóerő csökkentése, a nem rubelelszámolású export fokozottabb elősegítése, a bérkiáramlás tervszerű keretek között tartása, a belső piac kiegyensúlyozottságának fenntartása.

Az intézkedések hoztak eredményeket, de nem tudták teljesen ellensúlyozni a kedvezőtlen tényezők hatását.

A gazdasági növekedés üteme és fő arányai 1981-ben

A népgazdasági terv — az előző évhez viszonyítva — a gazdasági növekedés ütemének bizonyos mértékű gyorsításával számolt. A *bruttó nemzeti termelés* — a vártnál kisebb ipari és mezőgazdasági termelés miatt — a tervezett 2,5 — 3 százalékkal szemben körülbelül 2 százalékkal emelkedett.

A *nemzeti jövedelem* mind a tervezettnél, mind a termelésnél lassabban: 2—2,5 százalék helyett mintegy 1,8 százalékkal emelkedett. A nemzeti jövedelem színvonalának a tervezettől való elmaradásához a vártnál kisebb 1980. évi szint is hozzájárult.

A *foglalkoztatottak száma* a termelőágazatokban a korábbi évekét és a tervezettet meghaladó mértékben (0,6 százalékkal) csökkent, a *munka termelékenysége* nőtt. A termelés növekedése — az előző évekhez hasonlóan — teljes egészében a termelékenység növekedéséből származott. A termelés *hatékonysága* az 1980. évihez képest azonban csak mérsékelten javult.

A nemzeti jövedelem hazai felhasználása a tervezett csökkenéssel szemben az 1980. évi színvonalon maradt. Emiatt a nemzeti jövedelem és a belföldi felhasználás növekedési ütemében az előbbi javára előirányzott 3—4 százalék helyett csak 1 százalék különbség valósult meg.

A nemzeti jövedelem *belföldi felhasználásának arányai* továbbra is a fogyasztás javára változtak: a fogyasztás-felhalmozás aránya 1980-ban 80:20, 1981-ben — 1980. évi összehasonlító árakon — 82:18 volt.

Az *életszínvonal* — a tervezett szintentartással szemben — kismértékben emelkedett. A lakosság fogyasztása a tervezett 1—1,5 százalék helyett 2,4 százalékkal nőtt, s a dinamikája a korábbi évekhez hasonlóan 1981-ben is meghaladta a nemzeti jövedelemét.

A *felhalmozás* 9—11 százalékkal, a tervezettnél kisebb mértékben csökkent, színvonala viszont nagyobb lett. A népgazdasági beruházások ugyan csökkentek, azonban így is 4—5 milliárd forinttal meghaladták a tervezettet. A beruházási fellendülés reális veszéllyé vált. Ezt a következő évekre várhatóan ellensúlyozza a szabályozók évközbeni módosítása.

A *készletfelhalmozás* a számítottnál valamivel kisebb lett. Kedvezőtlen, hogy ezen belül az ipari eredetű készletek jelentősen nőttek, a mezőgazdasági termékeké pedig csökkentek.

Az előirányzottnál kisebb nemzeti jövedelem és nagyobb belföldi felhasználás miatt a népgazdaság egyensúlyi helyzete a tervezettnél lassabban javult. Az áruk és szolgáltatások *külkereskedelmi forgalmában* — 1980. évi árakon — a tervezett 4 milliárd forintos *kiviteli többlettel szemben* 8—9 milliárd forintos *behozatali többlet alakult ki.* A külkereskedelmi *cserearányok* összességében kismértékben — a tervben számítottnál kevésbé — romlottak. Az áruk és szolgáltatások behozatali többlete — folyó árakon — a tervezett 2 milliárd helyett 11—13 milliárd forintot tett ki (1980-ban 16 milliárd forint volt).

A termelőágazatok fejlődése

Ipar

Az *ipari* termelés — elsősorban a külpiaci értékesítési nehézségek miatt — a tervezett 3—3,5 százalék helyett 2,3 százalékkal nőtt. Az előirányzottnál kisebb növekedés ellenére az ipari termelés az 1980. évi csökkenés után, 1981-ben megközelítette az 1979. évi színvonalat.

A szocialista iparban *foglalkoztatottak száma* több mint 2 százalékkal (33 ezer fővel) csökkent. A termelékenység — az előző évi stagnálás után — 1981-ben ismét nőtt. Az egy foglalkoztatottra jutó termelés megközelítően 5 százalékkal emelkedett. Az ipari átlagnál lényegesen magasabb volt a termelékenység növekedése a gépiparban, a vegyiparban és a könnyűiparban.

Az ipari termelés differenciáltan növekedett, *ágazatonkénti* alakulását az alábbiak jellemzik.

A *bányászat* termelése összességében az 1980. évi szinten maradt. Ezen belül a szén- és a bauxittermelés kismértékben meghaladta, a kőolaj- és földgáztermelés megközelítette az 1980. évi színvonalat.

A *villamosenergia-ipari* termelés — az igények mérséklődése miatt indokoltan — a tervezettől elmaradt.

A *vegyipari* termelés a tervezett 4 százalék helyett 2 százalékkal nőtt. Ez összhangban van az energiahordozók iránti kereslet mérséklődésével, hiszen az elmaradás lényegében a kőolajfeldolgozás kb. 4 százalékos csökkenéséből adódott.

A *kohászati* termelés az előirányzott növekedés helyett 2 százalékkal csökkent. Ennek oka nagyrészt — a belföldi igények csökkenése mellett — a tőkés piacokon kialakult acél- és alumíniumipari válsághelyzet.

Az iparon belul a *gépipari termelés* nótt a legdinamikusabban, mintegy 5 százalékkal múlta felul az 1980. évit, de a tervezettől 1 százalékkal elmaradt, és az 1979. évi szintet sem érte el. A gépiparban az egyes szakágazatok termelése az átlagtól meglehetősen eltérően alakult. Az előirányzottnak megfelelően a legdinamikusabban (10—12 százalékkal) a híradás- és vákuumtechnikai ipar, valamint a *műszeripar* termelése növekedett. A gépek és gépi berendezések, továbbá a villamosgép- és készülékipar termelése mintegy 4—5 százalékkal bővült. A *közlekedéseszköz*-gyártás növekedési üteme (2—3 százalék) nem érte el a gépipari átlagot, a *fémtömegcikk-ipar* termelése pedig mintegy 3 százalékkal csökkent. Összességében a tervezettnél mérsékeltebb növekedést a gépiparban több tényező okozta. A nem rubelelszámolású kivitel nem emelkedett kielégítően, nem megfelelő a termékek versenyképessége, a vállalatok alkalmazkodókészsége. Nem alakult ki elég erős gazdasági kényszer a hatékonyabb gazdálkodásra, a termékszerkezet átalakítására, a termékek gyorsabb piaci bevezetésére. Fékezte a termelés növekedését a rubelelszámolású kivitel elmaradása is.

A *könnyűipar* termelése — elsősorban a nagyobb belföldi kereslet miatt — a tervezettet meghaladóan, mintegy 3 százalékkal bővült.

Az *élelmiszeripar* termelése a tervezett 3—3,5 százalék helyett 2,4 százalékkal emelkedett.

Az *építőanyag-ipar* termelése az 1980. évi színvonalat érte el. Az építőanyag-ellátás megfelelő volt, a lakosság részére történő értékesítés emelkedett.

A kivitelező építőipar termelésének volumene, az előirányzott 0,4 százalékos mérséklődés helyett mintegy 2 százalékkal csökkent. A tervezettet meghaladó termeléscsökkenés egyik oka a beruházások mérséklődése, az új építkezések csökkenése, a másik a karbantartási és felújítási

jellegű munkák arányának növekedése. Erőteljesen csökkent a beruházási jellegű, ugyanakkor csaknem 5 százalékkal bővült a fenntartási és a lakosság részére végzett építés. Az építőipar kapacitásstruktúrája azonban nem igazodott kellően a megváltozott helyzethez; a kivitelező építőipari vállalatok a változó igényekhez lassan alkalmazkodnak, sőt az alkalmazkodás egyelőre főként a termelési volumen átmeneti csökkenésén keresztül valósul meg.

Jóllehet az építőipari termelés a tervezettet meghaladóan csökkent, s a kereslet egészében mérséklődött, az építési piac feszültségei azonban nem enyhültek a remélt mértékben. Növekedett az elutasított építési rendelések száma és értéke. *Globálisan* ugyan egyensúly jött létre a kereslet és kínálat között, ennek ellenére egyes területeken túlkereslet, másutt kapacitásfelesleg van. A kívánatos versenyhelyzet nem alakult ki, a sok szabályozásbeli kötöttség is fékezi a megrendelők és vállalkozók versenyét.

Az ipari termelés *ágazati szerkezetében* az 1980. évihez képest csökkent a nyers- és alapanyag-termelő ágazatok súlya (bányászat, kohászat, építőanyag-ipar) a feldolgozó iparoké pedig — különösen a gépipar részesedése — nőtt. Figyelemre méltó, hogy az ipar ágazati struktúrájának változása javította az ipar *fajlagos energiafelhasználását*, mivel csökkent a nagy energiaigényű ágazatok (kohászat, építőanyag-ipar) részesedése az ipari termelésből.

Az 1981. évi terv követelményei szerint az ipari termékek belföldi felhasználása alig emelkedhetett, s a termelésnek alapvetően a külpiaci értékesítésre, annak növekedésére kellett támaszkodnia.

Az ipar *értékesítése* (összehasonlítható áron) 2 százalékkal emelkedett, az értékesítés szerkezete, illetve irányai azonban nem minden szempontból feleltek meg a terv céljainak és az egyensúlyi követelményeknek. Az a tendencia

érvényesült, hogy a *belföldre* irányuló értékesítés a tervezettet meghaladóan 2—3 százalékkal emelkedett, az *exportértékesítés* pedig az 1980. évi szinten mozgott. Vagyis: az ipari termékek értékesítése a belföldi értékesítés felé tolódik el. Ez ellentétben áll a tervcélokkal. Az ipar belföldi célú értékesítésén belül *beruházásra* értékesített termékek mennyisége 2,6, a *lakossági célú* értékesítés 2,5 százalékkal *emelkedett*.

Az ipar *külkereskedelmi* célú értékesítésére erős differenciálódás volt jellemző. Az ipari termékek kivitele a termelésnél valamelyest gyorsabban, de a tervezett 8 százalék helyett mintegy 3 százalékkal emelkedett. Ezen belül a nem rubelelszámolású kivitel a tervezett 7 százalékkal szemben mintegy 2, a *rubel*elszámolású 4—4,5 százalékkal nőtt. Az ipari exportnak a tervezettnél kisebb bővülése — főként értékesítési nehézségek miatt — döntően a kohászatban, a gépiparban és a könnyűiparban volt tapasztalható.

A nemzeti jövedelem és az ipari termelés növekedési ütemének és a tervtől való eltérésének értékelése eléggé sokoldalú elemzést kíván. Egyértelműen kedvező, hogy a nemzeti jövedelem és az ipari termelés az 1980. évi csökkenés után 1981-ben emelkedett. Az viszont, hogy a nemzeti jövedelem és az ipari termelés növekedési üteme elmaradt a tervezettől, *összességében* kedvezőtlen. Az iparban a helyzet — ágazatonként vizsgálva — azonban nem ilyen egyértelmű. A szükségletre való termelés követelményéből kiindulva a tervtől való elmaradásának, illetve lassúbb növekedési ütemének vannak kedvező és kedvezőtlen vonásai is.

A vegyipari termelés növekedése például elmaradt a számítottól, aminek oka elsősorban a kőolaj-feldolgozás jelentős mértékű csökkenése, ez viszont az olaj és származékai iránti igény mérséklődéséből adódik. A földgáztermelés tervtől való elmaradása arra utal, hogy megkezdő-

dött a szénhidrogének visszaszorulása. Az egyensúlyi helyzet szempontjából előnyös a villamosenergia-termelés alacsony növekedése is, mivel ez az energiafelhasználás tervezettnél mérsékeltebb emelkedésével függ össze. Mindez az energiaszerkezet kedvező irányú változásáról tanúskodik.

A kohászat termelésének csökkenése a kohászati termékek iránti hazai és külpiaci kereslet jelentős mérséklődéséből adódik. Mindez arra mutat, hogy egyes területeken a termelési tervtől való elmaradás a piachoz, a valóságos fizetőképes kereslethez való rugalmas alkalmazkodást is jelzi. Az ipar egyes alágazataiban tehát helyes volt a termelés visszafogása.

Az *átlagos* ipari növekedésen belül a *differenciáltság* bizonyos mértékig erősödött, s ez alapjában kedvező jelenség. A gondot az okozza, hogy az *összeredmény* elmaradt a tervezettől. A differenciálódás felgyorsulása azért is pozitív jelenség, mivel arra mutat, hogy azok a szakágazatok, vállalatok tudták termelésüket dinamikusan növelni, amelyek képesek voltak az igényekhez való rugalmasabb alkalmazkodásra.

Folytatódott a differenciálódás a *vállalatok között*, a termelés, a jövedelmezőség és a hatékonyság alakulásában, a növekedési lehetőségek különbözősége miatt. További eredmények születtek a piacon keresett termékek termelésének növelésében s a kevésbé piacképes termékek előállításának csökkenésében. Új rangsorok alakultak ki a vállalatok között, a jövedelmi viszonyok átrendeződése is megfigyelhető volt. A keményebb gazdálkodási feltételek és a piaci folyamatok kényszerítő erejének hatására a vállalatok nagyrészt „rendezték soraikat", előretörtek azok a vállalatok, amelyek gazdaságilag aktívabbak, vállalkozóbb szelleműek voltak.

A mezőgazdasági termékek termelése — főleg a kedvezőtlen időjárás miatt — a tervezett 3 százalékos növekedés helyett összességében megegyezett az előző évivel.

Lemaradás voltaképpen a növénytermelésben következett be. A *növénytermelés* értéke 2,4 százalékkal csökkent, az *állattenyésztésé* 2,2 százalékkal emelkedett.

A kedvezőtlen időjárás a növénytermelés legtöbb ágazatát, elsősorban az őszi vetésű kalászosokat és a szőlőültetvényeket sújtotta. A *kalászos gabonák* termésmennyisége — a számítottnál alacsonyabb átlagtermés és a kisebb vetésterület miatt — a tervezettnél 0,9, az 1980. évinél 1,3 millió tonnával kevesebb lett. Ez a belső ellátást ugyan nem érinti, de érzékeny kiesést okoz a külkereskedelemben.

Kukoricából kisebb vetésterületről, de az eddigi legmagasabb termésátlag (5860 kg/ha) következetében az előző évinél 4,4 százalékkal több termést takarítottak be. Ez az 1982. évi takarmányellátás szempontjából is megnyugtató.

A gabonafélék termésmennyisége összességében 12,6 millió tonna lett, ez azonban mind a tervezettnél, mind az előző évinél mintegy 10 százalékkal kevesebb.

A zöldségfélékből 2 százalékkal, gyümölcsből pedig 4 százalékkal termett több az előző évinél.

Az állattenyésztés termelése az előirányzottat valamelyest meghaladó mértékben nőtt. Az állatállomány, a vágóállat- és a tejtermelés a tervben számítottnál kedvezőbben alakult. A vágómarha-termelés és -felvásárlás — az állomány növelése miatt — 2 százalékkal csökkent, a tejtermelés 4 százalékkal emelkedett. Az ország *szarvasmarha-állománya* szeptember végén 2,2 százalékkal volt több az egy évvel korábbinál.

A *sertésállomány* is a tervezettet meghaladóan emelkedett, a vágósertés-termelés kismértékben meghaladta a számítottat. A kisüzemi állattartási kedv kielégítő volt: a kocatartás jelentősen nőtt, a szarvasmarha-állomány csökkenése pedig megállt.

Dinamikusan növekedett a *vágóbaromfi-termelés*, a felvásárlás közel 20 ezer tonnával haladta meg a tervezettet. A *vágójuhtermelés* mintegy 10 százalékkal, az állomány 2 százalékkal emelkedett.

A *takarmányellátás* zavartalan, a *kisüzemek* tenyésztési kedve élénk volt.

A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek *kivitelének* volumene az előző évihez képest 6—7 százalékkal, lényegében a tervezettnek megfelelően, folyó áron ennél jóval dinamikusabban, mintegy 15 százalékkal emelkedett. Ezen belül a *nem rubelelszámolású* kivitel — elsősorban a jelentős árnövekedések miatt — körülbelül 17 százalékkal nőtt, s a tervben számítottnál 3—4 milliárd forinttal nagyobb lett.

Az erdőgazdaság teljesítménye valamelyest elmaradt a tervezettől, a vízgazdálkodásé a tervezett színvonalon alakult.

Szállítás — hírközlés

Az *áruszállítási* teljesítmények 0,7 százalékkal emelkedtek. A közlekedési vállalatok a szállítási igényeket nagyobb fennakadások nélkül kielégítették. A közúti közlekedés teljesítményeinek növekedése mérséklődött, a folyamhajózásé viszont dinamikusan nőtt, ami a közlekedési munkamegosztás javulását jelzi. A *személyszállítási* teljesítmények az igényekkel összhangban emelkedtek, a szállítás minőségi színvonala, kulturáltsága azonban nem változott. A személyszállításban mérséklődött az egyéni közlekedési

eszközök, nőtt viszont a tömegközlekedési eszközök igénybevétele.

A *hírközlés* teljesítményei dinamikusan emelkedtek, s a tervezettet megközelítették. Kedvező, hogy a szállítás—hírközlés teljesítményei *változatlan energiafelhasználás mellett növekedtek.*

Energia- és anyagellátás

Az energiafelhasználás mérséklődött, összességében kevesebb volt a tervezettnél és az előző évinél. Ezen belül azonban a *villamosenergia-fogyasztás* emelkedett. Az energiaellátásban figyelemre méltó fennakadás nem volt.

A hatodik ötéves terv időszakára készült energiagazdálkodási program megvalósításának kezdeti tapasztalatai szerint jól sikerült az indítás, s már vannak nem lebecsülendő eredmények. Mérséklődött a *kőolaj és kőolajtermékek* felhasználása, így azok importja is. Összességében *kevesebb energiát használtunk fel, mint 1980-ban.* Ebben több tényező játszott szerepet:

— elmaradt a tervezettől az ipari termelés növekedése;

— a kevésbé energiaigényes ágazatok növelték termelésüket;

— az energiahordozók termelői árának és a motorbenzin fogyasztói árának emelése;

— kedvező volt az időjárás;

— az energiaracionalizálási és takarékossági törekvések kezdeti eredményei (számos gazdálkodó szervezet kezdett hozzá energiagazdálkodási beruházásokhoz, intézkedést hozott az energiapazarlás megszüntetésére).

Az *anyagellátás* az év folyamán kielégítő volt.

Beruházások

A hatodik ötéves terv az állóeszközök és befejezetlen beruházások nettó felhalmozásának (1980. évi áron) 13 százalékos növelését irányozta elő. A tervidőszak első évére a terv még a beruházások csökkentését, majd a későbbi évekre enyhe emelését vette számításba.

Az 1981. évi terv a beruházásoknak az 1980. évinél alacsonyabb színvonalát irányozta elő. Előírta, hogy a szocialista szektorban a beruházások mind az állami, mind a vállalati körben csökkenjenek, a beruházásokra fordított összeg ne haladja meg a 182 milliárd forintot. A Minisztertanács az év elején további mérséklésre hozott határozatot, kimondta, hogy a beruházások volumene a vártnál magasabb, és az 1980. évi szinthez képest 7–8 százalékkal csökkenjen.

Az évközi mérséklő intézkedések ellenére a *szocialista szektorban* beruházásokra a tervezettnél 1,5 milliárd forinttal *többet*, 183,5 milliárd forintot fordítottak. Így a beruházások volumene a tervezettet mintegy 2 százalékkal meghaladta. Ez a *vállalati* beruházások tervezettnél magasabb színvonalából adódik, amire lehetőséget adtak a számítottat meghaladó vállalati pénzforrások és a nagyobb hitelfolyósítás. Az *állami* beruházások összességében a tervezett színvonal alatt maradtak.

Az állami *nagyberuházásokra* a tervben számítottnál kevesebbet, 26–26,5 milliárd forintot fordítottak, főként a kivitelezések elhúzódása miatt, amely zömmel a Paksi Atomerőmű építésénél következett be. A beruházási teljesítés jelentős része irányult a Paksi Atomerőmű beruházási munkálataira, a Lenin Kohászati Művek kombinált acélművére, az észak–déli metróvonalra, a Dunai Vasmű korszerűsítésére, acélművének építésére. Az 1981. évi indításra tervezett öt nagyberuházás közül a Szolnoki Papírgyár

rekonstrukciója, az Árpád-híd szélesítése és a Mányi Bányauzem építése kezdődött meg.

Az 1981. évi befejezésre tervezett nagyberuházások közül elkészültek: a recski bányászati kutatás létesítményei, a Magyar Gördülőcsapágy Művek rekonstrukciója, a Szikra Lapnyomda, a Kiskörei Vízlépcső II. ütem. Egyedül a Budapesti Nagy Sportcsarnok befejezése húzódott át 1982-re.

A *célcsoportos* beruházásokra 29–30 milliárd forintot fordítottak, ami 2 milliárd forinttal alacsonyabb a tervezettnél. Az elmaradás mértéke a szénhidrogénipari, valamint a kórházak és klinikák fejlesztése és rekonstrukciója célcsoportoknál volt a legnagyobb, de a tervezettnél kisebb felhasználásra kerult sor a központi lakásépítés és villamosenergia-hálózat fejlesztése célcsoportnál is. Számottevő összeget fordítottak az állami *lakásépítésre*, valamint a közforgalmú vasúti közlekedési hálózatra.

Az *egyéb* állami beruházások 3 milliárd forinttal túlteljesültek, de ez főleg — 1,5–2 milliárd forintos mértékben — azzal függ össze, hogy a lakásépítéshez kapcsolódó, a vállalati körbe történő átadásra tervezett beruházások nagy részét maguk a tanácsok valósították meg. A tervezettnél nagyobb ráfordítás következett be az oktatási és egészségügyi és a szállítás–hírközlési beruházásoknál is. Az egyéb állami beruházások megvalósításának üteme az előző évihez képest valamelyest *gyorsult*, főként annak következtében, hogy a kivitelezők nagyobb kapacitásokat koncentráltak e körre jellemző kisebb volumenű, zömében az infrastruktúrát bővítő beruházásokra.

A *vállalati* beruházások az előirányzott csökkenés helyett növekedtek, 1 százalékkal haladták meg az 1980. évit. Ennek pénzügyi fedezetét a tervezettnél nagyobb vállalati fejlesztési alapok és beruházási hitelek teremtették meg.

A *külső* források között *nőtt a beruházási hitelfolyósítás,* a költségvetési források felhasználása csökkent. A hitelfolyósítás a tervezett 21 milliárd forinttal szemben megközelítette a 24 milliárd forintot. Az 1981. évi vállalati felhalmozásoknak a tervben számítottat meghaladó növekedése alapvetően abból adódik, hogy a vállalatok az eddigi gyakorlattól eltérően a tartalékalapot nagymértékben igénybe vették fejlesztési forrásaik kiegészítésére, továbbá a vállalati nyereség a számítottat ugyancsak meghaladta. A korábbi évekhez mérten viszont lényegesen kisebb volt az államilag támogatott beruházások köre és a visszafizetés nélküli költségvetési juttatás.

A vállalatok és szövetkezetek beruházási tevékenysége élénkült, jelentős számban kezdtek új beruházásokat. Ezt jelzi többek között a hitelkereslet és a hitelengedélyezés számottevő növekedése. A korábbinál nagyobb figyelmet fordítottak ugyanakkor az áthúzódó beruházások mielőbbi befejezésére. Erősödött az exportbővítést, illetve importmegtakarítást, az energiaracionalizálást szolgáló beruházási tevékenység.

A koncentráció növelésére irányuló törekvések ellenére a befejezetlen beruházások állománya közel 15 milliárd forinttal tovább növekedett. Kedvező viszont, hogy az *ipari* beruházásoknál felgyorsultak az üzembe helyezések. a befejezetlen állomány mérséklődött, a folyamatban levő fejlesztések száma csökkent. Kedvező továbbá, hogy a beruházások készültségi szintje meghaladta az előző évieket, valamint az, hogy erősödött a fejlesztések *rekonstrukciós* jellege. Erre utal, hogy a kifizetéseken belül nőtt a gépbeszerzések aránya.

A beruházások anyagi-műszaki összetétele általában megfelelően alakult: az *építési* költségek jobban, a *gépi* beruházások kevésbé mérséklődtek.

A beruházási szerkezet alakulását illetően figyelemre méltó, hogy a szocialista szektor beruházásainak volumene az 1980. évihez képest összességében 6—7 százalékkal csökkent, ezen belül a közvetlen termelés és a termelő infrastruktúra beruházásai közel 5 százalékkal, a nem termelő beruházásoké pedig 6,5—7 százalékkal lettek kisebbek az előző évinél. A termelő beruházásokon belül a mező- és erdőgazdaság beruházásai 7 százalékkal meghaladták az előző évit, az ipariak volumene 7 százalékkal csökkent, az építőiparban pedig az 1980. évinek csupán kétharmadát fordították beruházásokra. A nem termelő ágazatokban az egészségügyi beruházások számottevően, mintegy 14 százalékkal, a kulturális-oktatási ágazat beruházásai pedig 6 százalékkal emelkedtek. Jelentősen, 14—15 százalékkal csökkentek viszont a személyi és gazdasági szolgáltatás beruházásai.

Foglalkoztatottság — munkaerőhelyzet

A népgazdaságban foglalkoztatottak száma a számítottnál gyorsabban, több mint 30 ezer fővel, mintegy 0,6 százalékkal mérséklődött, elsősorban annak következtében, hogy a munkavállalási koron túli foglalkoztatottak száma a feltételezettnél kisebb lett.

A munkaerő ágazati szerkezetének átrendeződése lényegében a korábbi évekhez hasonló volt. A foglalkoztatottak száma a szocialista iparban több mint 2, az építőiparban mintegy 3,8 százalékkal csökkent. A létszámcsökkenés mellett az *iparban* a munka termelékenysége az előző két évinél jobban, közel 5 százalékkal nőtt, az *építőiparban* azonban stagnált. A *mezőgazdaságban* dolgozók száma a várt csökkenés helyett — elsősorban a kiegészítő tevékenységek bővülése

folytán – valamelyest emelkedett. A *termelő szolgáltatásokban* dolgozók száma (közlekedés, hírközlés, kereskedelem, vízgazdálkodás) kismértékben csökkent, *a nem anyagi ágakban* dolgozóké a tervezettnek megfelelően emelkedett.

A munkaerő-gazdálkodásra változatlanul jellemző volt a munkaerő iránti igények mérséklődése, a termelőágazatok többségében, kivéve a mezőgazdaságot. A munkaerőhelyzet lényegében kiegyensúlyozott, bár helyenként még tapasztalható munkaerőhiány. Erősödött a munkáltatók pozíciója. Javult a vállalatok munkaerő-gazdálkodása, amiben szerepet játszott a lassú gazdasági növekedés, valamint a bér- és keresetszabályozási rendszer szigorítása is.

A létszámcsökkentés fő módszere továbbra is az volt, hogy a kilépő, illetve kieső létszámot csak részben pótolták. *Nagyobb* létszámot érintő, vállalatok között szervezett *munkaerő-átcsoportosításra 1981-ben nem került sor,* illetve a szervezett átcsoportosítás mértéke szerénynek minősíthető. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a munkavállalók egy része szervezett átcsoportosítás nélkül is „mozgott", mégpedig általában társadalmilag hasznosnak ítélhető irányba.

Az év során tapasztalt mozgás egyik fő jellegzetessége, hogy az iparban és az építőiparban felszabadult létszám jelentős hányada a mezőgazdasági termelőszövetkezetekhez került. Ennek alapvető oka, hogy a termelőszövetkezetekben új – ipari, építőipari, szolgáltatási – részlegek alakultak, s tovább szélesedett a kisegítő és melléküzemági tevékenységük.

A termékszerkezet változásával összefüggő *belső* átcsoportosítást valamivel szélesebb körben alkalmazták a gazdálkodó szervek, mint az elmúlt években. Több vállalatnál például 100 főt meghaladó átcsoportosítás történt. Figyelemre méltó azonban, hogy a vállalatok tekintélyes része a termelés csökkenése vagy stagnálása ese-

tén is — a termelés közeli gyorsulásának reményében — tartalékolja a munkaerőt.

Végül is a foglalkoztatás és a munkaerő-gazdálkodás lényegében a tervben meghatározott irányban változott. Javult a munkaerő-ellátás és a foglalkoztatás egyensúlya, a vállalaton belüli foglalkoztatás hatékonysága. Munkaerőhiány általában nem akadályozta a termelés fejlődését.

Életszínvonal — életkörülmények

Az 1981. évi népgazdasági terv — az életszínvonal-megőrzés koncepciójának megfelelően — *a lakosság fogyasztásának* 1,5 százalékos, *egy főre jutó reáljövedelmének* 1 százalékos növelését és az *egy keresőre jutó reálbérnek* az 1980. évi szinten tartását irányozta elő.

A lakosság jövedelmei a tervezettnél gyorsabban emelkedtek. Az egy főre jutó reáljövedelem 2,2 százalékkal, a munkások és alkalmazottak egy keresőre jutó reálbére — a tervezett szinten tartással szemben — 1—1,5 százalékkal, a termelőszövetkezeti dolgozók reálkeresete pedig 3 százalékkal nőtt. Mindez az alábbiak együttes hatására következett be:

— a pénzkiáramlás a tervezettet meghaladta, a nomináljövedelem, ezen belül a kereset az előirányzottnál jobban nőtt;

— a fogyasztói árszínvonal emelkedése a számítottnál kisebb lett;

— a létszámcsökkentés a tervezettet meghaladta, ami önmagában is növelte az egy keresőre jutó nominál- és reálbért.

A *lakosság összes pénzbevétele* a tervezett 5,5—6 százalék helyett 6,5—7 százalékkal haladta meg az előző évit. A munkások és alkalmazottak részére kifizetett bér, nyereségrészese-

dés és jutalom együttes összege mintegy 9,5 százalékkal több az előirányzottnál. Mind az átlagbérek, mind az átlagkeresetek az előirányzottat meghaladó mértékben emelkedtek. A havi átlagbér és átlagkereset lényegében azonos ütemben, körülbelül 6 százalékkal múlta felül az 1980. évit. A bérek és a teljesítmények közötti kapcsolat lazaságára utal, hogy a bérkifizetések a tervezettett meghaladóan emelkedtek, miközben a népgazdaság forrásai a számítottat nem értek el.

A bérgazdálkodásban erősödött a differenciálódás. A bérfejlesztéseknél előnyben részesítették a kedvezőtlen körülmények között dolgozókat, a nehéz fizikai munkát végzőket, a hiányszakmában foglalkoztatottakat stb. Számítások szerint a foglalkoztatottak mintegy negyede kimaradt a bérfejlesztésből. E jelenségek ellenére azonban a teljesítményekhez szorosan kapcsolódó differenciáltság nem alakult ki.

A mezőgazdasági szövetkezetekből származó pénzbevétel a tervezett 4 százalékkal szemben mintegy 11 százalékkal nőtt. (Ez részben a kiegészítő üzemágak tevékenységének és az itt foglalkoztatottak létszámának jelentős bővülésével függ össze.) Figyelemre méltó, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok áruértékesítésből származó nettó pénzjövedelme a felvásárlási árak emelése ellenére, a termelés stagnálása és az anyagköltségek jelentős növekedése miatt elmaradt a tervben számítottól, sőt az 1980. évit sem haladta meg.

A *pénzbeni társadalmi juttatások* több mint 8 százalékkal — a tervezettnek megfelelően — emelkedtek. Megvalósultak a tervezett szociálpolitikai intézkedések: a nyugdíjak évi rendszeres minimális emelése havi 70 forint helyett 100 forint lett, a házastársi pótlék összege 100 forinttal nőtt. *A természetbeni társadalmi juttatások* növekedési üteme ugyan az elmúlt évekhez képest lényegesen mérséklődött, de a juttatások —

összehasonlító áron — a tervezett mértéket meghaladóan, mintegy 3 százalékkal emelkedtek. A pénzbeli és természetbeni juttatások *együttes* reálértéke ugyancsak 3 százalékkal nőtt.

A lakosság *pénzmegtakarítása* — az 1979—1980. évi csökkenés után — 1981-ben tobb mint 8 milliárd forinttal emelkedett, és mintegy 3 milliárd forinttal haladta meg az előző évit. A lakosság összes fogyasztása a tervezett 1,5 százaléknál gyorsabban, 2,4 százalékkal emelkedett, és az 1980. évi összehasonlító áron számolva több mint 4 milliárd forinttal haladta meg a tervben számítottat. (A fogyasztás növekedéséből körülbelül 0,4 százalékpont az idegenforgalom bővüléséből adódott.)

A *kiskereskedelmi áruforgalom* a tervben számítottnál 2—2,5 százalékponttal gyorsabban, *összehasonlító árakon* a tervezett 1—1,5 százalék helyett, 3,4 százalékkal nőtt. A *lakosság vásárlása* 2,1 százalékkal haladta meg az 1980. évit. Az átlagnál gyorsabban bővült az iparcikkek vásárlása és a szolgáltatások igénybevétele.

Az *áruellátás* az év folyamán általában kiegyensúlyozott volt, a növekvő kereslet mellett nemesak megőriztük az áruellátás színvonalát, hanem — választékban és minőségben — valamelyest javítottuk is. A kereskedelem árubeszerzése az áruforgalom bővülését meghaladó ütemben nőtt, az árukínálat folyamatában javult, több cikkből tartósan jó, egyes termékekből viszont hiányos volt, illetve romlott. Helyenként egyes cikkekből átmeneti hiányok keletkeztek a külföldiek nagyarányú vásárlása miatt.

A *fogyasztói árszínvonal* a tervezett 4,5—5 százalékkal szemben 4,6 százalékkal emelkedett. Ezen belül mind a központi, mind a nem központi jellegű árváltozások árszínvonal-emelő hatása a számítottnál kisebb lett. Az alapvető jellegű javak és szolgáltatások árszínvonala — a

hús árának változása mellett is – az átlagosnál kisebb ütemben, mintegy 4 százalékkal emelkedett.

A lakossági infrastrukturális ellátottság tovább javult. Az év folyamán, a tervezettnek megfelelően összesen 77 ezer – ebből 23–24 ezer állami – *lakás* épült. Az egyéb infrastrukturális fejlesztések a tervezettet meghaladóan valósultak meg. A fekvőbeteg-ellátás intézményi feltételei tovább javultak. Kereken 1200 *kórházi ágy létesült.* A számítottnál 50 százalékkal több, 15 800 új óvodai, ugyancsak a számítottnál valamivel több, összesen 3300 új *bölcsődei* férőhely létesült. Az *óvodában* elhelyezett gyermekek aránya megközelíti a 85 százalékot. A tervezettnél mintegy 800-zal több, összesen 1900 általános iskolai *osztályteremként* használható helyiség létesült. Ennek ellenére az általános iskolai tanulócsoportok átlagos létszáma valamelyest nőtt.

Nemzetközi gazdasági kapcsolatok

Az 1981. évi népgazdasági terv alapvető célul tűzte ki a *külgazdasági egyensúly* erőteljes javítását. Ennek érdekében a kivitelnek a behozatalét 5–6 százalékkal meghaladó ütemű növekedését irányozta elő.

A *kivitel* növekedése azonban a tervezett 7 százalék helyett mintegy 3 százalék lett, a *behozatal* az előirányzott 3 százalékkal szemben 1,4 százalékkal emelkedett. Ez utóbbin belül a *rubelelszámolású import* csökkent, ellenben a *nem rubelelszámolású* a tervezettnél gyorsabban nőtt. A kivitel rubelelszámolásokban mérsékelten, nem rubelelszámolásokban jelentősebben bővült, dinamikája azonban csak rubel viszonylatban haladta meg a behozatalét.

A külgazdasági feltételekben és a belföldi gazdasági folyamatokban bekövetkezett és az előzőekben már ismertetett kedvezőtlen változások erőteljesen fékezték a külkereskedelmi áruforgalom bővülését és a külgazdasági egyensúly tervezett mértékű javulását.

A *rubelelszámolású áruforgalom* a tervezettnél jóval lassabban bővült. A behozatal volumene a tervezett 2–3 százalékos bővüléssel szemben 3–4 százalékkal *kisebb* lett az 1980. évinél. Ebben szerepet játszott a kőolaj és a gépek behozatalának jelentős csökkenése, a partnerek szállítási készségének romlása, továbbá a belföldi kereslet visszaesése, főként beruházási javakban.

A kivitel volumene — a behozatal alakulására is tekintettel — szintén a tervezett alatt maradt, s a tervezett 7–8 százalékos növekedéssel szemben közel 4 százalékkal emelkedett. Legnagyobb mértékben a gépkivitel maradt el a tervezettől, volumene csak körülbelül 2 százalékkal haladta meg az előző évit. A tervezettnél lényegesen kisebb lett a vegyipari termékek kivitele is.

Mint ismeretes, a KGST-tagországok egymás közötti forgalmukban az előző évek világpiaci átlagárai alapján számított árakat alkalmazzák. Ennek folytán a nyersanyagok és energiahordozók világpiaci árainak 1978–1979. évi emelkedése a szocialista országok egymás közötti forgalmában most érvényesül. Ebből adódik, hogy bár a rubelelszámolású importunk csökkent, az export viszont nőtt, cserearányaink mégis romlottak.

Az energiahordozók erőteljes drágulását az exportárak emelkedése csak részben ellensúlyozta. Így a *cserearányok* — a számított 3,5 százalékot kissé meghaladóan — valamelyest több mint 4 százalékkal romlottak. Az áruforgalmi mérleg hiánya a tervezettnek megfelelően 10–11 milliárd forint lett, 5 milliárd forinttal kisebb az előző évinél.

A *nem rubelelszámolású kivitel* volumene a tervezett 7–8 szazalekkal szemben csupan 3–4 százalékkal nőtt. Ebben főként két tényező játszott szerepet: a kedvezőtlen kulpiaci értékesítési lehetőségek és az exportorientációt erősítő gazdasági kényszer gyengesége. Ami a kivitel összetételének alakulását illeti: az ipari termékek kivitele (élelmiszeripari termékek nélkul) a számított 6,5 százalék helyett 1–2 százalékkal emelkedett. Az *ipari ágazatok* egyikében sem valósult meg a tervben előirányzott exportnovekedés. A kohászati, valamint a könnyűipari termékek kivitele még az előző évit sem érte el. Az előbbi a tőkés piaci kereslet erőteljes csokkenése és az alacsony árak, az utóbbi főként árualapok hiánya miatt következett be. A gépipari termékek kivitele a tervezett 10 százalékkal szemben 4–5 százalékkal haladta meg az 1980 évit. Ebben kozrejátszott a tőkés piaci recesszió, valamint a versenyképes termékek hiánya. A *mezőgazdasági-élelmiszeripari* termekekből a kivitel mind értékben, mind volumenben a tervezettet és az előző évit egyaránt meghaladta, sőt a kiviteli növekmény dontő része e termékekből származott. A kedvező értékesítési árak miatt e termékek kivitelének és behozatalának aktív egyenlege a számítottnál nagyobb lett.

A nem rubelelszámolású behozatal volumene a tervezettnél gyorsabban, 6,2 százalékkal emelkedett. Ez bizonyos mértékig összefuggott a rubelelszámolású behozatal csökkenésével is. Terven felül importáltunk kőolajat. Csaknem 7 százalékkal emelkedett a gépipari termékek behozatala. Erőteljesen nőtt az alkatrészimport. A beruházások mérséklése ellenére a beruházási gépek behozatala nem csökkent. Az anyagjellegű termékek közül viszont csökkent a kohászati termékek importja. A számítottnál több könnyűipari fogyasztási cikk behozatalára kerult sor.

A cserearányok — elsősorban a kedvező mezőgazdasági-élelmiszeripari árak miatt — a tervezettnél kedvezőbbek, kismértékben, körülbelül 2 százalékkal javultak. Az áruforgalmi mérlegben a tervezett egyensúly helyett bizonyos mértékű (4—6 milliárd forint), az előző évihez hasonló mérleghiány keletkezett.

Összességében elmondható, hogy az export-import mérleg *viszonylag* kedvező alakulása főként egyetlen terület: a mezőgazdaság és élelmiszeripar kiugró eredményéből, jelentős többletkiviteléből származott. Az előző években tapasztalt ipari exportgondok szinte krónikussá váltak, az ipari export lényegében az előző év szintjén maradt. (Szerepet játszott ebben az is, hogy a tervezettel ellentétben erőteljesebben nőtt a belföldi felhasználás, s az jelentős szívóhatást gyakorolt az exporttal szemben.)

Továbbra is nehezebb volt eladni, mint vásárolni, s tendenciájukban szűkültek a külpiaci lehetőségek. A külkereskedelmi szektorban eddiginél határozottabb törekvés volt tapasztalható a változó piaci feltételekhez való rugalmas alkalmazkodásban; s a külkereskedelem szervezeti rendszere is jobban igazodott a külgazdasági tendenciák mozgásához. Külkereskedelmi vállalataink változó sikerrel küzdöttek meg a lanyhuló piaci konjunktúrával és a versenytársakkal.

Pénzügyi folyamatok — vállalati gazdálkodás

Az *ár- és a szabályozórendszer* általában megfelelően segítette a gazdaságpolitikai célok megvalósítását. Az új árrendszer kedvező hatásai több területen megmutatkoztak. Az árrendszer működésének hatására átrendeződött a tiszta jövedelem és a költségek szerkezete. Az ármecha-

nizmus rugalmasabb lett, az árszínvonal tervszerű szabályozása megvalósult.

A termelői árszínvonal a tervezettnek megfelelően 7 százalékkal emelkedett. Ezen belül külön ki kell emelni az alapanyagok és energiahordozók áremelkedésének jelentőségét. Az a körülmény, hogy a késztermékárakban az anyagár-emelkedések nem jelennek meg automatikusan, fokozottabb anyag- és energiatakarékosságra ösztönöz.

A belföldi árrendszer jobban igazodott a külkereskedelmi árakhoz. A feldolgozó iparban a korábbinál szorosabb lett a belföldi és a külföldi áraknak, valamint az exporthatékonyságnak, a fejlesztési forrásoknak és a jövedelmezőségnek a kapcsolata.

A termelői és fogyasztói árak együttmozgása a fogyasztói árpolitikában alapvetően érvényesült. A termelői és fogyasztói árak között az 1980. év végén kialakult 1,5 százalékos kétszintűség tovább mérséklődött.

A népgazdaságban keletkező összes jövedelem az előirányzottnak megfelelően 6–7 százalékkal nőtt, de a tervezettől 5–8 milliárd forinttal elmaradt. Az összes jövedelemből a terv számításaival ellentétben a munkajövedelem jobban nőtt, mint a tiszta jövedelem; a bérek és egyéni jövedelmek a tervezett 1,5 százalékot meghaladóan nőttek, a társadalmi tiszta jövedelem a tervezett 8 százalékkal szemben 5–6 százalékkal bővült.

A tervtől eltérően alakult a társadalmi tiszta jövedelemnek az állam és a vállalatok közötti elosztási aránya is. A vállalati nyereségek növekedésének üteme a társadalmi tiszta jövedelem növekedési ütemének duplája volt, miközben a vállalatok nettó költségvetési befizetései alacsonyabbak lettek az előirányzottnál. Ez arra mutat, hogy a tiszta jövedelem zöme nyereségként realizálódott. Az állami költségvetés bevételei és kiadásai egyaránt elmaradtak a tervezettől.

A költségvetés helyzetét kedvezőtlenül érintették a rosszabb külgazdasági feltételek, továbbá a nyereségadónak az előirányzattól való elmaradása. A kiadások közül a felhalmozási ráfordítások számottevően elmaradtak a tervezettől, a társadalmi közkiadások összességében a terv szerint alakultak. A költségvetési jövedelemhiány azonban a tervezettet meghaladta.

A vállalatok 1981. évi pénzgazdálkodása a korábbiaknál általában kiegyensúlyozottabb volt, likviditásuk tovább javult. A gazdálkodó egységek jövedelmi helyzete és a saját forrásokat kiegészítő külső források biztosították a termelés és a tőkebefektetések finanszírozásának pénzügyi fedezetét. A vállalatok jövedelmi pozíciói olyan mértékben javultak, amit a termelés alakulása nem indokolt.

A *vállalati eredmény* — a mérsékelt teljesítmények ellenére és az évközi nyereségcsökkentő intézkedéseket is figyelembe véve — mintegy *15 százalékkal emelkedett.* Probléma viszont az, hogy az ilyen mértékű jövedelemnövekedés nincs összhangban a vállalati teljesítményekkel, a népgazdasági jövedelemképződéssel és a külgazdasági egyensúlyi helyzet javításával.

A tervezettet meghaladó vállalati jövedelmek növekedésének okát elemezve kimutatható, hogy ezekben szerepe volt a gazdaságosság javulásának, a költségek csökkentésének, a termékszerkezet-váltás bizonyos eredményeinek. Emellett szerepet játszott az eladási árak helyenként indokolatlan mértékű emelése, továbbá az is, hogy a szabályozórendszer nem támasztott eléggé szigorú követelményeket a vállalati gazdálkodással szemben.

A vállalati jövedelmek nagyságával kapcsolatban megjegyezzük, hogy a tervezettet meghaladó jövedelemalakulás nem jelenti azt, hogy *minden* vállalat pénzügyi helyzete egyaránt kedvező, hiszen a vállalatok jövedelmi pozíciói ágazatok között, s az ágazatokon belül is eléggé dif-

ferenciáltak. S az is kétségtelen, hogy a vállalati *pénzbőség* csupán *viszonylagos*, hiszen nem a vállalati kötelezettségekhez és fejlesztési tervekhez képest jelentkezett, hanem a népgazdaság egyensúlyi követelményeihez, az állami költségvetés helyzetéhez viszonyítva. A vállalati viszonylagos pénzbőség azonban újabb beruházási csúcs veszélyét idézheti fel.

A vállalatok gazdasági-pénzügyi helyzetét illetően figyelemre méltó, hogy míg az 1980 évi gazdálkodás alapján veszteséges és részesedésialap-hiányos vállalat nem volt, 1981-ben viszont 11 vállalatnál keletkezett fejlesztésialap-hiány. E vállalatok helyzetük stabilizálására programot dolgoztak ki, ennek végrehajtása nem járt kellő eredménnyel, nehézségeiket nem tudták megoldani. Több nagyvállalat pénzügyi nehézségei tartósnak látszanak, helyzetük javítása kormányzati intézkedéseket is igényel.

Az ár- és szabályozórendszer általában megfelelően segítette a gazdaságpolitikai célok megvalósítását Hatásfoka azonban nem kielégítő, különösen a tekintetben, hogy a vállalatok számára még nem tudtunk olyan gazdasági környezetet teremteni. amelyben a nemzetközi versenyképesség és a gazdasági hatékonyság javítása kényszerré és érdekké válik. Azt sem mondhatjuk, hogy a normatív követelmények következetesen érvényesülnek. Nem tudtuk azt sem maradéktalanul megvalósítani, hogy a vállalatok elsősorban akkor növelhessék jövedelmeiket, ha annak forrása a kompetitív exportpiacokban elért siker. Az iparvállalatok többsége a könnyebb ellenállás útját választva, főként a hazai piacokon történt értékesítés növeléséből, illetve az ezen a piacon elért áremelésből növelte bevételeit és nyereségét.

A gazdasági szabályozórendszer több eleme 1981-ben módosult A központi állami irányító szervek intézkedést hoztak a beruházási fellendulás megakadályozására, a lakossági fogyasztás

túlzott növekedésének mérséklésére, a szabályozórendszer hatékonyabb munkára ösztönző és kényszerítő erejének fokozására. Sor került az energiahordozók áremelésére, a gazdaságosan működő vállalatok bérrendezési lehetőségeinek javítására.

Az intézkedések arra irányultak, hogy

– növekedjenek a vállalati gazdálkodással szembeni követelmények,

– mérséklődjenek a fejlesztésre felhasználható vállalati források,

– szűküljön az egyedi preferenciák mértéke és köre,

– javuljon a vállalati munka hatékonysága.

Mindent összevetve az 1981. évi gazdasági fejlődés összességében megfelelő alapot teremtett az 1982. évi terv indításához és végrehajtásához.

Az 1982. évi népgazdasági terv fő vonásai

Mint ismeretes a hatodik ötéves terv fő irányvonala: a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javítása, ezen belul elsősorban a külgazdasági egyensúly fokozatos helyreállítása, megszilárdítása, valamint az életszínvonal elért eredményeinek megőrzése, az életkörülmények további javításának megalapozása. E célok elérésének alapfeltétele, egyúttal eszkoze is a hatékonyság erőteljes javítása, a minőségi tényezőkön, különosen a szerkezeti átalakításon alapuló gazdasági előrehaladás kibontakoztatása, az intenzív gazdasági fejlódésre való áttérés meggyorsítása.

Az 1982. évi népgazdasági terv is alapvetően ezeket a gazdaságpolitikai célokat szolgálja, összhangban a Központi Bizottság 1981. december 3-i határozatával.

Az éves terv mindezekből kiindulva — a külső és a belső feltételek alakulására is tekintettel — határozza meg a gazdasági növekedés ütemét, a termelés és a felhasználás arányait, a termelési, elosztási és értékesítési feladatokat, a gazdasági cselekvés teendőit.

A népgazdaság fejlődésének külső feltételei

Milyen külső és belső tényezők, illetve ebből következő gazdaságpolitikai követelmények motiválják az 1982. évi népgazdasági tervet?

Az enyhülési folyamat lefékeződött, visszaesett, a nemzetközi helyzet feszültsége nőtt. Emiatt a kelet–nyugati gazdasági együttműködés politikai feltételei és mozgásterének lehetőségei rosszabbodtak, az együttműködés lendülete megtört.

Minden jel arra mutat, hogy a magyar népgazdaságnak – a korábbi évekhez hasonlóan – továbbra is igen kemény nemzetközi feltételekkel kell megbirkóznia a világgazdaság egészében.

A tőkés világgazdaságban 1975 második felében megkezdődött fellendülést 1980–1981-ben újabb megtorpanás, visszaesés követte, amely 1982-ben is érezteti hatását. Az előrejelzések szerint az 1982-es évre nagyarányú munkanélküliség, mérsékelt tőkés konjunktúra, közepesen erős infláció várható, a fejlett tőkésországok piaca alapvetően nem javul. A tőkésországok feltehetően megmaradnak a lassú és bizonytalan növekedési pályán.

A gazdasági tendenciák – a kereskedelmi mérleg, illetve a folyó fizetési mérleg romlása, a magánfogyasztás lanyhulása, a felvevőpiac nehézségei, a nagyarányú munkanélküliség – a tőkésországok kormányait keresletkorlátozó, inflációellenes, árfolyamvédő intézkedések bevezetésére késztetik. A lanyha importkereslet körülményei között erősebb lesz a törekvés az export növelésére, ami a világpiaci versenyt fokozza. Stagnáló piacon még fokozottan csak azok a vállalatok növelhetik eladásaikat, amelyek versenyképesek.

A fejlett tőkésországokkal való kapcsolatainkban a protekcionizmus újabb hulláma exportunk elé a korábbinál sokkal nehezebb akadályt állít, versenypozícióink fokozottan romlanak, értékesítési nehézségeink növekednek.

A nem rubelelszámolású kivitel volumenének 1982. évi növekedése csak alig haladhatja meg a behozatalét. Pedig ez utóbbit kénytelenek va-

gyunk fokozni a rubelelszámolású behozatal stagnálása, különösen az energiaimport csökkenése miatt. A kivitel növekedését ugyanakkor eléggé behatárolja: a tőkésországok elhúzódó recessziója, exportképességünk javulásának üteme és mint egyszeri tényező, az 1981. évi kedvezőtlen búzatermés.

A KGST-országok gazdasági együttműködésében is éreztetik hatásukat a világgazdaságban jelentkező problémák. A belső és külső gazdasági egyensúlyi gondjaik megnőttek, külkereskedelmi mérlegük egyensúlya rosszabbodott, a műszaki fejlesztés a szükségesnél lassúbb, a tőkés import számottevő terheket jelent. A kitermelő ipar, a nyersanyagtermelés szűk keresztmetszetté vált az egész KGST-ben, nő a feszültség a nyersanyag- és energiatermelő kapacitások és az igények között. Figyelemre méltó, hogy behozatalunk növelésének lehetőségei — különösen energiahordozókban és nyersanyagokban — egyre inkább beszűkülnek, az energia- és nyersanyagimport 1982-ben nem vagy csak minimális mértékben bővül: az energiabehozatal 1,5 millió tonna kőolajnak megfelelő mértékben marad el a tervezettől.

A KGST-forgalom volumenének alakulására lényeges befolyást gyakorolnak a gazdaságnövekedési trendek. A növekedési feltételek tartós megváltozását jelzi, hogy a KGST-országok ipara és mezőgazdasága mérsékeltebben növekszik, ami számos országban külső és belső gazdasági feszültséget okoz. Emiatt gond, hogy az érintett valamennyi szocialista országnak az eddiginél is nagyobb erőfeszítéseket kell tennie a tőkésországokba irányuló exportjának fokozására és a belső ellátás biztosítására. Mindegyik tagország az egymás közötti forgalomban az import növelésében érdekelt, miközben exportjukat a tőkés piacok felé irányítják. Mindez tendenciában várhatóan szűkíti egymás között a forgalom bővü-

lésének lehetőségeit, s növekedési ütemét mérsékli.

Az integrációs együttműködés, a kooperáció és a szakosítás vontatottan halad. A Lengyelországban kialakult válsághelyzet is egyre inkább érezteti hatását a KGST-országok gazdasági együttműködésében.

Bebizonyosodott, hogy a szocialista rendszer önmagában nem nyújt védelmet számos külső hatás ellen, hiszen a KGST-országok gazdaságát is több ponton érintik a nyugati recessziók, illetve az energiaválság következményei. Ez politikai szempontból is eléggé érzékeny momentumnak tekinthető, amely határozottabb közös gazdasági cselekvésre és szorosabb együttműködésre kell hogy ösztönözze a KGST-országokat. Kétségbevonhatatlan azonban, hogy gazdasági fejlődésünk megalapozásában továbbra is meghatározó fontossága van a KGST-országok gazdasági együttműködésének, a szocialista gazdasági integráció elmélyítésének, elsősorban legnagyobb gazdasági partnerünkkel, a Szovjetunióval folytatott széles körű műszaki-gazdasági és tudományos kapcsolatok intenzív fejlesztésének. A Szovjetunió — a termelési feltételek romlásával összefüggő nehézségek ellenére — alapvető fontosságú országunk nyersanyag- és energiaellátásához, s ami szintén előnyös, a világpiaci árnál olcsóbban szállít.

A külgazdasági tényezőket a belső gondok és problémák elemzésénél hivatkozási alapként kezelni, és szinte mindenért a világgazdasági környezetet okolni évekkel ezelőtt elfogadható volt, ma már nem az.

E téren ugyan valóban objektív, tőlünk független tendenciákról van szó, amelyeket sem megváltoztatni, sem alapvetően befolyásolni nem tudunk. Ez azonban a kérdésnek csak egyik oldala. A másik az, hogy vajon kellő hatékonysággal, rugalmasan és időben tudunk-e alkalmazkodni a néha még a vártnál is bonyolultabb és

nehezebb külgazdasági körülményekhez. E vonatkozásban nincs minden rendben a vállalati szférában, de a gazdaságirányítás centrumaiban sem.

A kialakult, és számunkra sok szempontból előnytelenül változó, világgazdasági környezetnek nemcsak árnyoldala van. Pozitív elemet is tartalmaz abban az értelemben, hogy ösztönöz és kényszerít bennünket a gazdasági versenyben való helytállásra, a folytonos megújulásra, a nemzetközi közegben való gondolkodásra, a hazai munka ennek megfelelő minősítésére, aktív cselekvésre, a világgazdaság változásaihoz való alkalmazkodásra.

Belső feltételek

Az elmúlt évek, ezen belül az 1981. évi gazdasági tendenciák alapvetően befolyásolják az 1982. évi, sőt továbbmenve a következő évek gazdasági feladatait és fejleményeit is.

Az eltelt három év mérlege alapjában pozitív; számottevő zavarok nélkül álltunk át — a számítottnál mindvégig nehezebb külső és belső feltételek ellenére — a lassúbb növekedési ütemre. Javult az ország *külgazdasági egyensúlyi helyzete*, sikerült megállítani és valamelyest javítani a nem rubelelszámolású külkereskedelmi mérleg romlását, a rubelelszámolásút pedig lényegében a tervezettnek megfelelően alakítani. Nemzetközi fizetési mérlegünk, hitelképességünk erősödött. A nem rubelelszámolású export három év alatt — a nemzeti jövedelem mintegy 2 százalékos, az ipari és mezőgazdasági termelés 3 százalékos növekedése mellett — több mint 20 százalékkal nőtt, gazdaságossága több ágazatban javult.

Egyidejűleg a másik fő cél is megvalósult: *az életszínvonalat* mindvégig megőriztük, az élet-

körülményeket javítottuk. Látni kell azonban, hogy a kibontakozó kedvező egyensúlyi hatások többnyire az ütem mérséklődéséből és az elosztásból, kevésbé a hatékonyság növeléséből és a struktúra átalakításából származnak. Az elmúlt három év gazdasági folyamatainak alakulása arra mutat, hogy az egyensúlyi helyzet javításában a nem ismétlődő, egyszeri kedvező körülmények, az *agrárszektor* magas exportteljesítménye és különösen a *belső felhasználás* erőteljes visszafogása játszotta a fő szerepet. Ehhez hozzá tartozik, hogy az utóbbiban rejlő lehetőségeket, illetve tartalékokat az egyensúly javítása szempontjából lényegében kimerítettük.

A hatékonyság növelésében rejlő tartalékok kibontakozásával azonban nem lehetünk elégedettek.

A Központi Statisztikai Hivatal kutatói hat európai szocialista ország és tizenhárom tőkésország *termelékenységi* szintjét vetették össze. Megállapították, hogy hazánk színvonala e tekintetben nagyjából Jugoszláviáéval azonos. A tőkésországok legtöbbjében a termelékenység kétszerese a miénknek, az európai tőkésországok közül csak Spanyolország, Görögország és Portugália áll a miénkhez hasonló szinten. Ezt az elmaradást a kialakult műszaki színvonal és a meglevő szellemi potenciál és termelési kultúra nem indokolja.

A tervezésnél nem kis gondot okozott és az 1982. évi feladatok végrehajtását nehezíti, hogy alacsonyabb bázisról indultunk. 1981-ben a népgazdaságban létrehozott *nemzeti jövedelem* mintegy 9 milliárd forinttal kisebb, a belföldi felhasználás lényegében ugyanennyivel nagyobb lett a hatodik ötéves tervben számítottnál.

Az élelmiszer-gazdaság exportjában — főleg az 1981. évi kisebb kenyérgabona-termés miatt — 1982-ben érdemi fejlődés nem várható, sőt a kedvezőtlen búzatermés miatt bekövetkező exportkiesés a nem rubelelszámolású külkereske-

delmi áruforgalmi mérleget kedvezőtlenül érinti. Sőt, az 1981. évi nem rubelelszámolású agrárexport-egyenleg tartása is feszített feladatot jelent. A nemzeti jövedelem élelmiszer-gazdaságból származó hányada tehát várhatóan nem javítja külkereskedelmi egyenlegünket. Emiatt a kivitel tervezett növekedése döntően az élelmiszer-gazdaságon kívüli ágazatokra hárul.

A gazdasági építőmunka belső feltételei között nagyra kell értékelnünk, hogy a belpolitikai légkör kiegyensúlyozott, népünk tettre kész, s a közgondolkodás egységes abban, hogy mindent meg kell tennünk az elért vívmányok megtartása érdekében.

Az 1982-es terv elkészítésénél nemcsak az adot, hanem az 1983. évi várható helyzethez igazodva kellett megfogalmazni a tervcélokat. Mint várható, 1983-ban — a KGST árképzési elve alapján számítva — már érvényesül a *második világpiaci árrobbanás hatása*, amely a gazdálkodásban lényeges változást jelez. Kétségtelen az is, hogy az életszínvonal megtartásához 1983-ban a jelenleginél sokkal nagyobb teljesítményre lesz szükség. Ezeket is szem előtt tartva kellett megfogalmazni az 1982. évi terv követelményeit.

Az 1982. évi népgazdasági terv két fő célkitűzésének — a külgazdasági egyensúly javításának és egyidejűleg az életszínvonal megőrzésének — elérése megköveteli:

— a nemzeti jövedelemnek a belföldi felhasználásnál, a kivitelnek a behozatalnál gyorsabb ütemben történő emelését;

— a gazdaságos export fokozását, a termelés hatékonyságának és nemzetközi versenyképességének növelését, az anyaggal és energiával való takarékosságot a termelés minden ágazatában;

— az ipari termelés exporthányadának növelését, export-import egyenlegének javítását, a műszaki fejlesztés, a termelési szerkezet korszerűsítésének gyorsítását;

— a gazdaságosan exportálható, a behozatalt ésszerűen helyettesítő, a kisebb anyag-, energiaigényű termékek termelésének fokozását;

— a gazdasági teljesítmények és a belföldi felhasználás szigorúbb összhangját, ez utóbbi mérséklését a beruházások szelektív csökkentésével, a készletfelhalmozás növekedésének visszafogásával, a társadalmi közkiadások terén érvényesítendő fokozott takarékossággal;

— az életszínvonal megőrzéséhez, stabilitásához szükséges feltételek biztosítását, a lakossági áruellátás elért színvonalának megtartását.

Az 1982. évi népgazdasági terv főbb előirányzatai az 1981. évi teljesítés százalékában a következők:

Nemzeti jövedelem	101,0—101,5
Belföldi felhasználás	98,0— 99,0
Ipari termelés	102,0—102,5
Országos építés-szerelés	98,0— 99,0
Mezőgazdasági termékek termelése	104,0—104,5
Egy lakosra jutó reáljövedelem	100,0—100,5
Lakossági fogyasztás	100,5—101,0
Állami költségvetés bevétele	104,0—105.0
kiadása	105,0—106.0
Szocialista szektor beruházása	178—180 milliárd forint (folyó áron)

Az 1982. évi népgazdasági terv főbb előirányzatai alapvonásaiban a következőket jelentik:

a) A gazdaság *mérsékelt növekedési üteme* 1982-ben is folytatódik, az előző kétévi lemaradáshoz hasonlóan ez évben sem éri el a hatodik ötéves tervben feltételezettet. A gazdasági növekedés mértékét alapvetően két tényező határolja be: az egyik a rubelelszámolású behozatal alakulása, a másik a nem rubelelszámolású kivitel bővülésének lehetőségei.

Az ipari termelés mennyiségi növelésének lehetőségei lényegében beszűkültek, fokozódik a minőség, a korszerűség javításának, a kivitel gazdaságos növelésének igénye. A munka termelékenységének a termelésnél gyorsabban kell nőnie.

Az élelmiszer-gazdasággal szemben továbbra is az a követelmény, hogy biztosítsa a belföldi ellátást, és az export növelésével javítsa a népgazdaság egyensúlyi helyzetét. Kedvező, hogy hosszú idő óta először a tervezettnél 50 ezer hektárral nagyobb az őszi kalászosok vetésterülete.

A termelés emelkedését az 1981. évi energiafelhasználás színvonala mellett kell megvalósítani.

b) A nemzeti jövedelem *belső felhasználása* a nemzeti jövedelem növekedésénél lassabban emelkedik. A nemzeti jövedelem és a belföldi felhasználás növekedési üteme közötti különbség — az előző évihez viszonyítva — az utóbbi javára nagyobb mértékben módosul. Emiatt a belföldi felhasználás összességében 1—2 százalékkal csökken. Ezen belül — politikai megfontolásokból is — a fogyasztás kismértékben növekszik, a *felhalmozás* pedig 10—12 százalékkal csökken.

Az *életszínvonal* megőrzése a fő előirányzatok tükrében azt jelenti, hogy a nemzeti jövedelemnek az ötéves tervben számítottnál lassúbb növekedése mellett a lakosság pénzbevétele 6 százalékkal nő, a fogyasztói árszínvonal mintegy 5 százalékkal emelkedik, ami lehetővé teszi, hogy a lakosság reáljövedelme kismértékben növekedjék. A *lakossági fogyasztás* 0,5—1 százalékkal emelkedik, a *társadalmi juttatások* 7 százalékkal nőnek. Az életszínvonal és az ellátás elért szintjének megőrzése azonban nagy erőfeszítést igényel.

A *felhalmozás aránya* a nemzeti jövedelem belföldi felhasználásában 16 százalékra mérséklődik. A felhalmozás csökkentésének fő tényező-

je: a beruházások volumenének szűkítése. Az állóeszközök nettó felhalmozása 15–16 százalékkal csökken. A készletfelhalmozás a mezőgazdasági termékekből emelkedik, az ipari eredetűeké csokken; összességében mérséklődik.

c) A *külgazdasági egyensúly* prioritása fejeződik ki abban, hogy a nemzeti jövedelem *növekményének* nagy részét, mintegy kétharmadát, a külkereskedelmi mérleg javítására fordítjuk. Ennek alapján a kivitel a termelésnél jóval nagyobb ütemben, 6–8 százalékkal, a behozatal 2–3 százalékkal nő. A rubelelszámolású export 8–9 százalékkal, a nem rubelelszámolású kivitel 5–6 százalékkal emelkedik. Tovább bővülnek hazánk nemzetközi gazdasági kapcsolatai, növekszik a nemzetközi munkamegosztásban való részvételünk.

d) Gazdaságpolitikánk továbbra is *három* alapvető kérdés egyidejű végrehajtásával számol: a gazdasági egyensúly – ezen belül elsősorban a külgazdasági egyensúly – javításával, az elért életszínvonal megőrzésével, az – előbbi két tényező megalapozása érdekében – intenzív jellegű gazdasági fejlődés kibontakoztatásával. Ezek egyidejű megvalósítása – a gazdasági fejlődés külső és belső feltételeire tekintettel – az 1981. évinél nehezebb feladat, s rendkívül nagy vállalkozás, amely 1982-ben is maximális erőfeszítést igényel a népgazdaság minden láncszemében. Ez többszörösen igaz, mivel a terv alapvető céljainak megvalósítása nem minden szempontból van a kezünkben, így bizonytalansági tényezőkkel is kell számolnunk. Hivatkozunk arra, hogy például a hatodik ötéves terv a gazdaság jövedelemtermelő-képességének mértékét olyan feltételek alapján tervezte, amelyek közben megváltoztak, mégpedig számunkra kedvezőtlenül. Kérdéses, hogy az 1982. évi jövedelemnövekedés elegendő fedezetet nyújt-e majd a külgazdasági egyensúly javítása mellett a fogyasztás szerény mértékű emelésére. A terv bizonytalan-

sági elemei közé sorolható továbbá, hogy kellő előrehaladást tudunk-e elérni a versenyképesség fokozásában, sikerül-e a tervezett keretek között tartani a beruházásokat és a jövedelemkiáramlást. Eléggé kiszámíthatatlan a világpiaci erők játéka: előre nem látható változások és váratlan események történhetnek. Eléggé feszített feladat, hogy a terv számottevő megtakarítást tételez fel az energia- és anyagfelhasználásban. Sok függhet a természeti feltételek alakulásától, a mezőgazdaság terméseredményétől. Ezek után az sem tekinthető „meglepőnek", hogy az éves terv követelményjelleggel határozza meg a feladatokat, számításba véve a rugalmassági szempontokat, a manőverezés lehetőségeit.

e) Az 1982. évi népgazdasági terv gazdaságpolitikai irányvonala az előző éves tervekével megegyezik, ugyanakkor azok nem egyszerű folytatását jelenti. Bizonyos árnyalatokat és hangsúlybeli eltolódást jelent többek között az, hogy a külgazdasági egyensúly javítása mellett az eddigieknél nagyobb figyelmet fordítunk a belső egyensúlyi viszonyokra, főként az életszínvonal biztonságos megőrzésére. Ez utóbbi a belpolitikai stabilitás fenntartása és további erősítése szempontjából is alapvető követelmény. Előfordulhat, hogy amennyiben a belpolitikai stabilitás érdekei úgy kívánják, akkor az életszínvonal megőrzése érdekében a külgazdasági egyensúly rovására engedményekre kényszerülhetünk. Közbevetőleg megjegyezzük, hogy az alkalmazkodás, az átállás nemcsak a népgazdaságra, a gazdálkodó egységekre, hanem a gazdaság legkisebb egységére, a családra, sőt az egyénre is érvényes. A családi költségvetés alakításában is józan alkalmazkodóképességre, a lehetőségek reális számbavételére van szükség. Ennek máris egyik erősödő vonása az árak és a bérek számontartása, az erre alapozott családi kalkuláció, valamint a fogyasztói magatartás változása.

Bizonyos tendenciaváltást jelez, hogy fokozottabban előtérbe kerülnek a tartós kiegyensúlyozás, a tartós fejlődés megalapozásának kérdései: a struktúraátalakítás, a nemzetközi versenyképesség gyorsabb javítása, a vállalkozási készség kibontakozása, a szubjektív indíttatású — a vállalatok jobb munkájától függő — tartalékok erőteljesebb mobilizálása.

Egyensúly — növekedési ütem

Gazdaságpolitikánk középpontjában az egyensúly megteremtésére irányuló törekvések állnak, amelyeknek egyik kulcsfontosságú eleme a *külgazdasági* egyensúly, amelyet *átmenetileg* minden más gazdasági cél fölé emeltünk. Ugyanakkor a népgazdasági egyensúly *átfogó* javítására törekszünk, és ennek során nem lehet csak annak egyik elemét, a külgazdasági egyensúlyt szem előtt tartani, és azt a belső egyensúlyi viszonyok romlása révén javítani. Másként fogalmazva: a külgazdasági egyensúly javítását és megszilárdítását a belső egyensúlyi viszonyokkal összhangban kell megoldani. Figyelembe véve, hogy a belső egyensúlyi viszonyok nemcsak gazdasági, hanem társadalompolitikai indíttatásúak is, a külgazdasági egyensúlyi problémák — sem társadalompolitikai, sem közgazdasági szempontból — tartósan és hosszú távon nem oldhatók meg a belső egyensúly rovására. Ezt főként az alábbiak indokolják.

1. A belső egyensúlyi kérdések tartós háttérbe szorítása folytán reális veszéllyé válik a gazdasági folyamatok összhangjának megbomlása, a belső piac feszültségeinek növelése, az ellátási színvonal romlása. Mindez korlátozza a pénzelköltés lehetőségeit, gátolja a kereskedelmi módszerek, szélesebb értelemben az áru- és pénzviszonyok érvényesülését, és gyengíti az anyagi ösztönzést.

2. A gazdasági élet zavarai elkerülhetetlenül társadalmi feszültségeket idéznének elő, amely előbb vagy utóbb veszélyes helyzetet teremtene a belpolitikai stabilitás szempontjából is.

A külgazdasági egyensúly és a belső egyensúlyi helyzet javítása tehát — társadalompolitikai és gazdaságpolitikai szempontból — szervesen összefüggő folyamat. A külgazdasági egyensúly javítása során gondot kell fordítani például a fogyasztás és a felhalmozás, az árualap és a vásárlóerő, a beruházások és a kivitelezési kapacitások, a munkaerő és a munkahelyek száma, az állami költségvetési kiadások és bevételek megfelelő, a jelenleginél jobb összhangjára.

Az egyensúly, amely *vállalati kategória is*, egyik alapvető követelménye a vállalati tervezésnek és gazdálkodásnak. A vállalatoknak jobban figyelembe kell venniük pénzügyi egyensúlyuk, lehetőségeik alakulását a fejlesztési, beruházási elgondolásaik kialakításakor. A realitásoktól való elszakadás, a „túlvállalkozás" felboríthatja a vállalati tevékenység kiegyensúlyozottságát, veszélyeztetheti likviditásukat. Ezért fontos, hogy az erőforrások reális becslése alapján és a várható piaci kereslet hatékony kielégítésének szem előtt tartásával alakítsák ki terveiket, beruházási elképzeléseiket.

A *népgazdasági* egyensúly természetesen magasabb szintű és összetettebb fogalom, és nem az egyes gazdálkodó szervezetek gazdálkodási egyensúlyának puszta összegeződéséből áll. Az viszont igaz, hogy az egyes vállalatok kiegyensúlyozott — és hozzátesszük — hatékony tevékenysége nagy horderejű a népgazdasági egyensúly javítása szempontjából.

A *külgazdasági* egyensúly helyreállítását és javítását kezdettől fogva egyidejűleg két oldalról: egyfelől az elosztás, másfelől a termelés oldaláról közelítettük meg. E két tényező kombinációjában a hangsúly eddig az elosztási szférára tevődött át: pontosabban olyan rövid távon

kihasználható tartalékok hasznosítására, mint a nemzeti jövedelem elosztása, illetve a belföldi felhasználás mérséklése. Ez érthető is, hiszen a külgazdasági egyensúly javítása a 70-es évek végén sürgető feladattá vált, ennélfogva gyors eredményekre kellett törekedni. Ennek legkézenfekvőbb módja a belső felhasználás, elsősorban a felhalmozás mérséklése, s ami ezzel szükségképpen együtt járt, a gazdasági növekedés ütemének csökkentése volt. A belföldi felhasználás csökkenése folytán felszabadult forrásokat a külkereskedelmi mérleg javítására használtuk fel. Jellegét tekintve ez a kényszeregyensúlyozás politikájának tekinthető, amellyel szükségképpen élni kellett, hogy viszonylag rövid idő alatt javítsuk, és valóban javítottuk is a külgazdasági egyensúlyt. A lényeg abban foglalható össze, hogy ebben a szakaszban a külgazdasági egyensúly javításának alapvető forrása a nemzeti jövedelem elosztása, a hazai felhasználás csökkentése volt, és az csupán szerény mértékben volt a termelés szerkezetében végbement kezdeti átalakulás és hatékonyságjavulás eredménye.

A gazdasági folyamatok alakulásából leszűrt tapasztalatok arra mutatnak, hogy az egyensúlyi viszonyok javításának az elosztásban, a belföldi felhasználás csökkentésében rejlő és rövid távon kihasználható, reálisan számításba vehető forrásait lényegében kimentettük. Minden jel arra mutat, hogy e tekintetben bizonyos szempontból fordulóponthoz érkeztünk: a kedvező kulkereskedelmi mérleg fenntartása csak úgy biztosítható, ha az egyensúlyt tartósan megalapozó gazdasági folyamatok kibontakozása meggyorsul, és létrejön a gazdaságos export dinamikus növelésének, nemzetközi versenyképességünk javításának gazdasági háttere.

Mi voltaképpen az oka annak, hogy a külgazdasági egyensúly javításának egyre kevésbé járható útja a belső felhasználás további csökkentése?

Az egyensúly nagyon fontos dolog, de *nem csak rövid távon követelmény.* Alapvető kérdés, hogy a döntéseknél hogyan lehet összeegyeztetni az egyensúly aktuális és *távlati követelményeit.* Gazdasági fejlődésünk egyik kulcskérdése: a távlati gazdaságpolitikai célok és a rövidebb távú egyensúlyi érdekek harmonizálása. A belföldi felhasználásnak a nemzeti jövedelem bővülésénél lassúbb növekedési üteme lényeges követelmény az egyensúly javítása szempontjából. Emellett a belföldi felhasználás csökkentése, mint kényszerű és szükséges intézkedés, általában mérsékli a behozatalt, lehetővé teszi viszont a nemzeti jövedelem növekménye számottevő részének exportra történő átcsoportosítását. A felszabaduló termelési kapacitások egy bizonyos része is felhasználható gazdaságosan exportálható termékek előállítására.

Lényeges, hogy meddig és milyen mértékben mérsékeljük a belföldi felhasználás növekedési ütemét. Ezzel kapcsolatban két korábbi megállapodásunkra szeretnénk utalni: „Az egyensúly megteremtését átmenetileg segítheti a belföldi felhasználás korlátozása vagy erőteljes visszafogása. Ez azonban hosszú távon nem járható út, mert a növekedési ütem lefékezéséhez vezet, életszínvonal-politikai oldalról pedig társadalmi feszültségeket okozhat. Ezt az ütemet természetesen nem mérsékelhetjük addig a pontig, amikor már gátolja a gazdasági fejlesztéseket, a hatékonyság növelését, és a hatékonyabb anyagi ösztönzést, az aktív életszínvonal-politika megvalósítását. Ekkor ugyanis a belső felhasználás növekedési ütemének a mérséklődése visszájára fordulhat, lefékezheti a gazdasági folyamatok dinamizmusát, s ez rendkívül nagy társadalmi feszültséget idézhet elő." (*Bagota—Garam:* Az 1977. évi népgazdasági tervről. Kossuth Könyvkiadó 1972. 35—36. old.)

Sokasodnak a jelei annak, hogy a belföldi felhasználás immár három éve tartó visszafogása a

tűrési határ közelébe jutott, és további csökkenése egyre inkább a társadalompolitikai követelmények és a feltétlenül szükséges gazdasági fejlesztés, hatékonyságjavulás és struktúraváltoztatás eszközigénye által meghatározott korlátokba ütközik. A felhalmozás további jelentős mérséklése különösen hosszabb távon nem járható út, mivel előbb vagy utóbb lefékezi a termelési szerkezet korszerűsítését, a műszaki-technikai haladást, és veszélybe sodorja a külső egyensúly javításában elért eredmények megszilárdítását, illetve visszafogja az egyensúlyra távlatban kedvező hatást gyakorló folyamatok kibontakozását. Jövendő versenyképességünket ásná alá például, ha az egyensúly javítása végett arra kényszerülnénk, hogy az ipar és a mezőgazdaság versenyképességének érdemi javításához szükséges beruházásokat tovább csökkentenénk.

Az egyensúlyi viszonyok tartós javításához fejlesztések szükségesek, amelyek forrásigényt támasztanak, ez a mai viszonyok között rövid távon növeli a kereskedelmi mérleg passzívumát. A kereskedelmi mérleg kiegyensúlyozásának kényszere viszont szűkíti a fejlesztési forrásokat, egyúttal fékezi az egyensúlyi viszonyok tartós javítását szolgáló fejlesztések megvalósítását. A kiút ebből az, hogy a rendelkezésre álló viszonylag szűk erőforrásokat *hatékonyan, egyúttal szelektíven használjuk fel.*

Nem valószínű, hogy a jövőben a csökkenő, illetve kisebb belföldi felhasználás révén — a termelési struktúra átalakításának gyorsítása nélkül — érdemi többletexportra alkalmas kapacitások szabadulnak fel, és kellő hatékonysággal konvertálhatók lesznek. A hazai felhasználás csökkentése révén felszabaduló árutömeg hasznosítása a külkereskedelmi mérleg javítására is csak akkor lehet eredményes, ha az gazdaságosan exportálható termékekben testesül meg, ha a szóban forgó termékek versenyképesek, és a piaci igényeknek megfelelnek.

Voltaképpen sajátos ellentmondással állunk szemben. Mint már erről szó volt, a külgazdasági egyensúly javításának az elosztás szférájában rejlő lehetőségeit lényegében kimerítettük, miközben az egyensúlyi viszonyok tartósan hosszú távon is eredményes folyamatai még nem bontakoztak ki kellő mélységben és szélességben. Az ellentmondás feloldásának fő útja — az elosztási szférában még reálisan fellelhető lehetőségek további kihasználása mellett — a megfelelő termelési háttér biztosítása. Mindez azt jelenti, hogy az egyensúly további javításához szükséges forrásokat — a *stratégiai* jellegű megoldásokat előtérbe helyezve — alapvetően a *termelés szférájában* lehet előteremteni. Kulcskérdéssé vált a termelési struktúra korszerűsítése, a *gazdaság jövedelemtermelő képességének fokozása, az egységnyi erőforrásra jutó termelési, illetve használati érték növelése, a külső és belső piac igényeivel összhangban.*

A gazdaságpolitikai feladatok az eszközrendszernek, a módszereknek és részben a fejlesztési céloknak az *átrendeződését igénylik.* Határozottabb lépésváltásra van szükség abban, hogy egyre inkább a hatékonysági, strukturális és a minőségi tényezőké legyen a fő szerep a külgazdasági egyensúly javításában. Ez egyúttal az életszínvonal megőrzésének, jövőbeni emelése megalapozásának a záloga is. Gazdaságpolitikánk egyik alapkövetelménye, hogy az egyensúlyt a hazai gazdaságban meglevő és mind fokozottabban érvényesülő új, az intenzív típusú fejlődésre jellemző tendenciák kibontakoztatására alapozva kell és lehetséges javítani.

Jelenleg az egyensúly megteremtésére irányuló törekvésünk *mérsékelt* növekedési ütem mellett valósulhat meg, ami végső fokon kényszerpályának tekinthető. A mérsékelt növekedési ütem nagyobbrészt objektív és tartósan ható tényezők eredménye. A vitákban, a szaksajtóban

gyakran szerepel a növekedés üteme, ezért indokolt közelebbről is szemügyre venni.

A *növekedési ütem* közismerten a gazdaságpolitika stratégiai kérdései közé tartozik, és mértékének meghatározása a gazdasági fejlődés külső és belső feltételeitől, az objektív körülménytől függ.

A növekedés ütemét közelebbről az alábbiak határozzák meg, illetve határolják be:

1. A külső piacok felvevőképessége. A termelés nagy hányadát, a végső felhasználás 30 százalékát a külpiacokon értékesítjük. A világgazdasági folyamatok tendenciában a gazdasági növekedés lelassulását okozzák, s az elkövetkező években is mérsékelt növekedési ütem lesz a jellemző. Ez világjelenségnek mondható, amely alól a szocialista országok, köztük hazánk sem kivétel. Megjegyezzük, hogy exportpiacok felvevőképessége azonban számunkra nem mennyiségi, hanem alapvetően árkorlátként jelentkezik.

2. Az importbővítési lehetőségeinknek — a KGST-országokból, elsősorban a Szovjetunióból származó energiahordozók és nyersanyagok behozatalának — korlátozottsága. Objektív okok miatt ugyanis a szocialista országok nyersanyagtermelése a korábban megszokott tempónál lassabban növekszik, s szállítóképességük ehhez alkalmazkodik.

3. A külső források — elsősorban a hosszú lejáratú hitelek — rosszabbodó feltételei, növekvő nehézségei. Ez egyedül nem fog megváltozni azáltal, hogy beléptünk az erre szakosított pénzügyi intézményekbe: a Nemzetközi Valuta Alapba és a Világbankba.

4. A külgazdasági egyensúly javítása érdekében a megtermeltnél jóval kevesebb nemzeti jövedelmet használhatunk fel idehaza.

5. Az egyensúlyi viszonyok javítása egyre inkább összefonódik az intenzív fejlődés kibontakoztatásával, a termékstruktúra korszerűsítésével, a növekedés minőségi tényezőinek előtérbe

állításával, ám mindez a jelenlegi körülmények között mai adottságaink mellett ugyancsak korlátozó tényezőként lép fel. Ennek oka az, hogy a népgazdaság jelenlegi teljesítőképessége nem elégséges a minőségi tényezőkön alapuló növekedés gyorsítására.

Növekedésünknek végső soron — a hazai termelékenység színvonalát figyelembe véve — az szab határt, hogy mennyi tiszta jövedelemre teszünk szert az export révén, amiből a következő év (vagy évek) termeléséhez szükséges importot finanszírozhatjuk.

Továbbra is azt valljuk, hogy a fejlődés ütemének gyorsulása csak abban az esetben engedhető meg, ha mögötte ténylegesen értékesíthető, jövedelmezően eladható termelés van, ha a termelés mennyiségi bővülése a kívánatos értékesítési szerkezetben, azaz a nem rubelelszámolású kivitel emelkedésével párosul. Ez azonban a romló külgazdasági feltételek miatt számottevő nehézségekbe ütközik.

Ilyen körülmények között a tervezettnél nagyobb növekedési ütem és különösen a régi módon értelmezett mennyiségi növekedés erőltetése kiélezné az egyensúlyi problémákat. Nem véletlen tehát, hogy a növekedés ütemét az egyensúlyi követelményeknek rendeljük alá.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy az egyensúly és a növekedési ütem közötti kapcsolat nem statikus, hanem dinamikus. Ha egyensúlyról beszélünk, azon mindenkor dinamikus egyensúly értendő. Az egyensúly abszolutizálása lenne, ha a szocialista állam lemondana — az egyensúly egyoldalú biztosítása címén — a források intenzív fejlesztését, szolgáló bővítésekről, vagyis a dinamikus fejlődésről.

A növekedési ütem mérséklése nem tekinthető gazdaságpolitikai *stratégiának*, mi több, még gazdaságpolitikai *célnak sem*, hanem *következménynek*, egyúttál az egyensúly javítása szükséges feltételének. E tekintetben alapvető

kérdés: a gazdasági növekedés ütemét az egyensúlyi követelményeknek olyan módon és mértékig kell és szabad alárendelni, hogy az az egyensúlyi helyzet javításával egyidejűleg a jövőt, a gazdasági fejlődés későbbi gyorsítását is megalapozza.

A gazdaságpolitika mozgásterét már ma is eléggé behatárolja többek között az, hogy a képződő és elosztható népgazdasági források jóval kisebbek a középtávú tervben számítottnál, s félő, hogy azok a gazdaság mai teljesítőképessége alapján esetleg tovább szűkülnek. Ez részben azzal — az önmagában is nehezítő — körülménnyel függ össze, hogy az extenzív növekedésről az intenzív növekedési szakaszra való áttérés már korábban megkezdődött folyamata egybeesik a külgazdasági feltételek lényeges, számunkra alapvetően kedvezőtlen változásaival. Ez utóbbi ugyanakkor még inkább megköveteli az intenzív típusú gazdasági fejlődés kibontakoztatását, a gyarapodás minőségi tényezőinek előtérbe állítását.

Kezdettől fogva azzal számoltunk, hogy az ütem átmenetileg szükséges csökkentése együtt jár a termelés dinamikus szerkezeti átrendeződésével, s ennek alapján lehetővé válik a termelés, a nemzeti jövedelem majdani gyorsabb növelése, s vele a belső felhasználás bővítése, a gyorsabb gazdasági és a szociális haladás feltételeinek megteremtése. Kényszerhelyzetből persze szükséges lehet a növekedés *átmeneti stagnálása* is, de ez általában csak akkor engedhető meg, ha mögötte igen aktív, az egyensúly javítását szolgáló, a termelési szerkezetet javító, a hatékonyság növelését célzó munka rejlik.

Mit jelent a fejlesztéspolitika mozgástere szempontjából a mérsékelt növekedési ütem?

A gazdasági növekedés üteme és a fejlesztési politika mozgástere között szoros, de nem mechanikus értelemben vett összefüggés van. A beruházások növekedésének átmenetileg történő

gyökeres visszafogása, valamint a külső források igénybevételének érzékelhető korlátai miatt a fejlesztési politikának is jobban kell igazodnia a hazai források adta lehetőségekhez. Ez a kérdés egyik oldala. A másik, hogy a gazdasági növekedés üteme és a fejlesztési politika hatásfoka között is van összefüggés, de ezt nem szabad mechanikusan értelmezni. Elég gyakoriak az olyan nézetek, hogy a gazdasági fejlődés, ezen belül a felhalmozás ütemének mérséklése miatt a fejlesztések ütemében is általános, mindenre kiterjedő lassulásnak, helyenként visszaesésnek kell bekövetkeznie.

A gazdasági fejlődés növekedési ritmusának lassítása a népgazdaság egészére érvényes. Ez azonban differenciáltan valósul meg. A fejlesztést semmilyen körülmények között, még a gyors növekedés esetén sem célszerű minden területre kiterjedően megvalósítani, hanem differenciáltan, szelektív módon, súlypontokat képezve kell előrenyomulni. Ez különösen napjainkban indokolt, hiszen a felhalmozás mérséklése miatt a rendelkezésre álló és folyamatosan képződő anyagi eszközök viszonylag szűkösek, emellett a szellemi erőforrások is eléggé behatároltak. Vagyis: a viszonylag szűkösen rendelkezésre álló forrásokat a hatékonysági kritériumok alapján sorolva, szelektív módon és koncentráltan kell felhasználni, s így a kevesebből jobb és talán minőségi értelemben is több produktum lesz.

A *differenciálódás* a fentieknél szélesebb értelemben is szükséges és kívánatos. A növekedési ütem mérséklése nem jelent valamiféle stopot *minden* tevékenység számára. Egyes területeken például átmeneti stagnálásra, visszafejlesztésre van szükség. Más területeken viszont, ahol a lehetőségek adottak, ott törekedni kell dinamikus fejlődésre. Az ütem gyorsítása a feladat például a műszaki-technikai haladásban, a tudományos eredmények alkalmazásában, a termékszerkezet átalakításában, a jövedelmező

termelés növelésében. Lendületes fejlesztés és cselekvés egyes területeken, visszafogottság, leépítés más területeken — összegeződik a növekedési ütem mérséklődésében. A differenciáltság következetes érvényesítése eredményeként a fejlődés eltérő üteme valósul meg az egyes népgazdasági ágakban és ágazatokon belül, és a vállalatok között is. Az átlagos növekedés a jól gazdálkodók előretörése, a rosszabbak visszaszorulása révén valósul meg.

Növekedési „zavarok" nemcsak a gazdasági életben, hanem némelykor a fejekben, a szemléletben is találhatók. Tudomásul kell venni, hogy a viharos ütemű, látványosnak ható, jellegét tekintve azonban *mennyiségi* növekedés korszaka lezárult. Viszonylag mérsékelt, kiegyensúlyozott, s a gazdasági *hatékonyság* javulásán, a minőségi tényezőkön nyugvó növekedési típusé a jövő. A gazdasági növekedés üteme továbbra is a gazdaságpolitika kulcskérdése abban a korszerűbb felfogásban, hogy előrehaladásunk a jövőben alapvetően nem a termelés mennyiségi emelkedésétől függ, hanem attól, hogy milyen mértékben tudunk javítani a munkánk minőségén. A jelenleginél nagyobb dinamikára a növekedés minőségi elemeinek fokozottabb kibontakoztatásában van szükség, amely végeredményben a fejlődéstípusú növekedésre történő áttérést jelenti.

Az utóbbi évek gazdasági fejlődésének tapasztalatai meggyőzően bizonyítják, hogy a népgazdasági *terv* szintjén is indokolt a *kellő rugalmasság*, azaz nem mindenkor célszerű mereven ragaszkodni a tervelőirányzatok minden áron való teljesítéséhez. Így jártunk el az ötödik ötéves tervidőszak második felében, amikor tudatosan eltértünk a tervelőirányzatoktól: a külgazdasági egyensúly helyreállítását és javítását középpontba állítva arra kényszerültünk, hogy mérsékeljük a gazdasági növekedés ütemét. E kényszerhelyzet szülte növekedésiütem-mérséklést azon-

ban nem szabad elvi-politikai rangra emelni és stratégiai tényezőnek minősíteni.

Az 1982. évi népgazdasági terv fenntartja a gazdasági növekedés folyamatosságát, és elsősorban minőségi szempontból fejlődést, gyarapodást irányoz elő, ha szükségképpen növekedésmérsékeltebbet is. A szerényebb, visszafogottabb mértékek és előirányzatok mögött magas minőségi és hatékonysági követelmények húzódnak meg, amelyek teljesítése az eddiginél nagyobb erőfeszítést igényel. Számottevő zavarok nélkül és viszonylag „könnyen" álltunk át a lassúbb ütemre. Nehezebb feladat, hogy a minőségi előrelépést magában foglaló gazdasági növekedést, a követelmények lazítása nélkül, bizonyos idő elteltével gyorsítsuk és felzárkóztassuk a magasabb követelményekhez.

Foglalkoztatottság — munkaerő-gazdálkodás

Az éves terv szerint 1982-ben a népgazdaságban az aktív keresők száma mintegy 20 ezer fővel csökken.

A munkaerő ágazati szerkezetének átrendeződése az előző évekéhez hasonlóan folytatódik:

— az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak száma 1,5—2 százalékkal csökken, az ipari termelés növekedését a munka termelékenységének növekedése alapozza meg;

— a mezőgazdaság és a termelő szolgáltatások létszáma gyakorlatilag nem változik;

— a nem termelő ágazatokban dolgozók száma átlagosan 1 százalékkal növekszik.

Ami a munkaerőhelyzetet illeti: a statisztikai adatok arra mutatnak, hogy az egész ország területén tovább mérséklődtek a munkaerő iránti igények, s közelebb jutottunk az egyensúlyi állapothoz. Munkaerőhiány és a munkaerő-felesleg

egyidejűleg jellemzi a népgazdaságot, az ágazatokat, egyes korzeteket, valamint a vállalatok egy részét.

A helyzetet nehezíti, hogy a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás korábbi számottevő belső munkaerő-tartaléka szinte kimerült. A mezőgazdaság – még a további műszaki fejlesztés lehetőségét is figyelembe véve – csak igen korlátozottan járulhat hozzá más népgazdasági ágak létszámigényének kielégítéséhez, sőt a mezőgazdaság bizonyos fokig „létszámfelszívó" ágazattá változott.

A munkaerőt valójában gyakran nem ott foglalkoztatják, ahol szükség van rá. Hazánkban például a foglalkoztatottaknak csupán 38 százaléka dolgozik a szolgáltatásban, Ausztriában és Finnországban 54-54 százaléka, Franciaországban 55, az NDK-ban 43, a Szovjetunióban 40 szazaléka. Nálunk túl sokan dolgoznak az anyagi szférában, ami azt is jelzi, hogy a termelési tényezők nincsenek jól kihasználva. Kedvező jelenség viszont, hogy a munkaerőmozgás egyre inkább a szolgáltató ágazatok felé irányul.

Számítások szerint 1982-ben a munkaerő iránti kereslet további mérséklődése várható, s e téren a kereslet-kínálat globálisan egyensúlyban lesz, nagyobb foglalkoztatási problémák nem merulnek fel. A reálisnak ítélhető globális egyensúly mellett azonban egyes területeken és szakmákban munkaerőhiány és -felesleg egyaránt előfordulhat. Nem kizárt, hogy egyes területeken elhelyezkedési nehézségek is lesznek.

Az 1982. évi terv – a teljes foglalkoztatottság elvének érvényesítése mellett – előtérbe állítja a munkaerő *hatékony foglalkoztatásának* követelményét, a legfőbb termelőerővel, az emberi munkával való ésszerű gazdálkodást, a társadalmi munkaidőalap jobb kihasználását. Ennek külön aktualitást ad az, hogy 1982. első félévében – egyes különleges esetek, valamint az oktatási intézmények és a mezőgazdaság kivételével –

befejeződik az *ötnapos munkahétre* való áttérés, és általánossá válik az új munkarend. Az áttérést általában önerőből és a termelés, valamint a szolgáltatások folyamatossága mellett hajtották végre.

A gazdálkodás feltételeiben és a szabályozókban bekövetkezett változások, valamint a termelés üteme mérséklődésének hatására sok vállalatnál erőteljesebb törekvés tapasztalható a létszám mérséklésére. Megváltoztatták, szigorították a premizálás, a teljesítménybérezés feltételeit, nőtt a munkanormák és egyéb teljesítménykövetelmények alapján dolgozók száma. A *bértömeg-gazdálkodásra áttért* vállalatoknál erősödött az érdekeltség az eleven munka gazdaságos felhasználásában.

1981-ben új közvetítési rendet vezettek be: feloldódtak a munkaerő szabad áramlását fékező korlátok. A munkaerő-közvetítés egyre inkább szolgáltató tevékenységgé alakult át.

A tapasztalatok szerint a hatékony foglalkoztatást ténylegesen befolyásoló, tudatosabb, aktívabb munkaerő-gazdálkodás lassan bontakozik ki. A gazdálkodó szervezetek tekintélyes része a foglalkoztatott létszám mérséklését a természetes „lemorzsolódás" segítségével oldja meg, főként úgy, hogy a nyugdíjba menők helyét nem töltik be. A munkaerő-gazdálkodásnak e passzív módszere ellentmond a céltudatos mobilitásnak, hosszú távon pedig visszaüt, mivel létrejön egy bizonyos életkor-koncentráció, a szakmai összetétel konzerválódik, a minőségi csere lehetősége összezsugorodik.

A tervszerű és szervezett munkaerő-átcsoportosítások szerepének növekedésével számolunk mind a termelő-, mind a nem termelő szférában. Ennek főbb tényezői: a termelési és termékszerkezet változásának következményeként fellépő munkaerő-átcsoportosítási szükséglet növekedése, a szervezeti korszerűsítések, összevonások, továbbá a vállalati szervezés színvonalának

emelésére, a belső tartalékok feltárására és hasznosítására irányuló törekvések.

A munkaerő-átcsoportosításnak sokféle lehetősége és eszköze van. Ilyenek:

– a műszaki fejlesztés, a struktúraváltás, a gazdaságtalan tevékenységek és korszerűtlen munkahelyek megszüntetése, a munkaerő-megtakarító beruházások;

– az anyagi és erkölcsi ösztönzés befolyásának növelése, a bér- és kereseti arányok alakítása, a mozgásokkal járó anyagi kihatások kompenzálása;

– a munkaerő alkalmazkodóképességének és a munkaerő-struktúra rugalmasságának fokozása, az átképzés és továbbképzés hatékony rendszere;

– adminisztratív, jogi és fegyelmező eszközök alkalmazása.

A munkaerő-gazdálkodás és -átcsoportosítás olyan feltételrendszerét kell megteremteni valamennyi területen, hogy a saját vagy a vállalat hibájából kis hatékonysággal termelő dolgozó érdekelt legyen a munkahely vagy munkakör változásában.

Lényeges követelmény, hogy a munkaerő-átcsoportosítás minél kisebb súrlódással és zökkenőkkel járjon. Ennek nélkülözhetetlen feltétele a dolgozók egyetértése. Még ilyen esetekben is előfordulhat, hogy a népgazdaságilag szükséges és indokolt intézkedések egyéni sérelmeket idéznek elő. Alapelv, hogy a tervszerű átcsoportosítás által érintett dolgozók lehetőleg ne kerüljenek hátrányos helyzetbe A munkáltatóknak nagyobb gondot kell fordítaniuk dolgozóik megfelelő tájékoztatására, időben és szervezetten fel kell készulniük az átcsoportosítás végrehajtására. A meggyőzés mellett a szakmai átképzéshez is nagyobb segítséget kell nyújtaniuk dolgozóiknak.

Az intenzív fejlődési szakasz által támasztott minőségi követelmények kielégítésének egyéb-

ként is egyre fontosabb feltételévé válik a képzettségi-műveltségi színvonal emelése, a munkaerő konvertálhatóságának növelése.

A munkaerő-gazdálkodásban, a munkaerő-mozgásban fokozni kell a racionalitás követelményeit. Olyan gazdasági körülményeket kell teremteni, hogy

— erősödjön a vállalatok közötti munkaerő-átcsoportosítás, a munkaerő mozgása a dinamikus és hatékony fejlődésre képes vállalatokhoz és szövetkezetekhez;

— növekedjen a munkaviszonyok vállalati kezdeményezéssel történő megszüntetésének aránya;

— javuljon a vállalati munkaerő-gazdálkodás, a rendelkezésre álló munkaerő kihasználása, ennek eszközrendszere;

— emelkedjék a szervezettség, a vezetés színvonala.

Mindezekkel annak a követelménynek kell érvényt szerezni, hogy a vállalatoknak *nem létszámra, hanem munkaerőre* van szükségük.

A munkaerő-gazdálkodásban az utóbbi években bekövetkezett kedvező változásokat 1982-ben is folytatni és erősíteni kell. A vállalatoknak fel kell készülniük a több irányú „szívóhatásokra". A bér- és keresetnövelési lehetőségek differenciálódása eltolódásokat hoz létre a különböző gazdasági egységekben megszerezhető személyi jövedelmek között. Így például a nagyobb jövedelem vonzereje munkahely-változtatásra késztethet olyanokat is, akikre eddig bizton számíthattak a vállalatok, és akiket továbbra is célszerű lenne megtartani. Számolni kell továbbá a dinamikusan fejlődő kistermelés és kiegészítő üzemhálózat bizonyos szívóhatásával is. Ami önmagában nem rossz, mert e „szektor" előmozdítja többek között a másutt felszabaduló létszám racionális foglalkoztatását is.

Végső fokon tehát a vállalatoknak számítaniuk kell arra, hogy az eddiginél élesebb verseny

bontakozik ki a hatékony munkára képes kvalifikált munkaerőért.

A racionális munkaerő-gazdálkodásnak és a foglalkoztatottságnak is fontos feltétele a hatékonyabb anyagi és erkölcsi ösztönzés. A teljesítményelv jelentőségét szem előtt tartva, szorosabbá kell tenni a keresetek és teljesítmények összhangját. A keresetek a jövőben szorosabban kapcsolódjanak a teljesítményekhez, szűnjön meg a káros egyenlősdi, és a jobb munka részesüljön nagyobb anyagi és erkölcsi elismerésben. Ezért *a béreket a végzett munka eredményeitől függően jobban kell differenciálni.* Ennek szükségessége vitathatatlan, a feladat végrehajtása azonban nem könnyű, mivel a nagyobb differenciálást összességében mérsékeltebb nominálbéremelési lehetőségek közepette kell megvalósítani. Érvényt kell szereznünk annak az elvnek, hogy a kereset minden forintjához és ne csak a növekményéhez kapcsolódjék teljesítmény.

A differenciálás alapja csak a teljesítmények megbízható mérése, illetve a teljesítmények közötti különbségek objektív értékelése lehet, ennek biztosítéka viszont a norma és a korszerű normamunka.

Az ösztönzés hatékonysága szorosan összefügg a névleges *bér elköltésének lehetőségeivel*, azzal, hogy a fizetés mennyiben realizálódik javakban és szolgáltatásokban. Nem vagy korlátozottan ösztönözhet az a névleges bér, amit nem lehet reálbérre, azaz az igényeknek megfelelő áruvá, illetve szolgáltatássá változtatni.

A munkaerő racionális felhasználása — szélesebb értelemben a gazdálkodó szervezetek hatékonyabb munkája — szempontjából jelentősek az olyan kevésbé beruházásigényes tényezők, mint a szervezettebb, fegyelmezettebb munka, a szervezettség és a szervezési színvonal javítása. Sőt, ez egyik számottevő és leggyorsabban kiaknázható tartalékunk. Sok tekintetben ennek ki-

aknázásától függ az anyagi és a munkaerőforrások hatékonyabb kihasználása.

Sokat hangoztatott vélemény: a gazdálkodó szervezeteknél és az intézményeknél *a szervezési színvonal nem kielégítő*, elmarad a lehetőségektől és a követelményektől; nálunk a gazdálkodási folyamat leggyengébb láncszeme a szervezettség, amely a veszteségforrások között tekintélyes helyet foglal el. Másképpen fogalmazva: a szervezési-vezetési kultúrának, különösen a vállalati belső szervezésnek és a vállalatközi kapcsolatoknak a javításában jelentős, hatékonyságot növelő tartalékok vannak.

A sikeres szervezés sokban attól függ, hogy az előkészítés technikai-gazdasági és emberi oldalról megalapozott-e. Ebben kulcsfontosságú szerepet játszik az érdekek egyeztetése, a kollektíva fogadókészsége. A vállalatoknak a szervezési folyamatokat érintő döntéseiknél és a végrehajtásnál *tudatosan kell építeniük az érdekviszonyokra.* Éppen ezért a szervezés technikai-gazdasági összefüggéseinek feltárása és kidolgozása mellett az érdekek egyeztetéséről se feledkezzenek meg. Ennek feltétele, hogy döntéseik előtt feltérképezzék a szervezés technikai-gazdasági és társadalmi összefüggését és kölcsönhatását, ezen belül az érdekviszonyok mozgását.

A vállalatok hatékony munkája, a termelési tényezők intenzívebb kihasználása attól is függ, korszerűsítik-e a belső szervezetüket, irányítási és érdekeltségi rendszerüket. Lényeges szempont: a vállalatok belső irányítási rendszerét hogyan lehetne alkalmasabbá tenni a piac, valamint a szabályozás változásaihoz való rugalmas és időbeni alkalmazkodásra, arra, hogy a vállalatok a környezet mozgását, annak differenciált hatásait kellő gyorsasággal érzékeljék és érvényesítsék belső mechanizmusukban, olyan mélységig, hogy egységeik is érzékeljék a külső gazdasági hatásokat.

A vállalati belső mechanizmus fejlesztésének súlyponti kérdései:

— az irányítási, döntési rendszer sok helyutt meglevő túlcentralizáltságának megszüntetése, a belső egységek döntési és véleményezési jogkörének bővítése;

— az érdekeltségi rendszer átalakítása, jobb kapcsolódása a teljesítményekhez, a vállalaton belüli önelszámolás korszerűsítése, a gyáregységi eredmények és ráfordítások reális mérési módszereinek kidolgozása, a vállalati központok és gyárak kapcsolatának jogi rendezése;

— a szervezeti struktúra korszerűsítése, a hatáskörök és jogkörök megfelelő elhatárolása.

A vállalati belső irányítási rendszer korszerűsítésére központi séma, egységes sablon persze nem adható.

A gazdálkodás hatékonyságának növelését alapvetően a meglevő termelőeszközök és az eleven munka jobb kihasználásával kell elérnunk. A két termelési tényező együttes teljesítményének növelése nagymértékben függ a működtetett eszközök, gépek, gépi berendezések állapotától, műszaki színvonalától és termelékenységétől.

Köztudott, hogy a fizikailag és erkölcsileg elkopott géppark nemcsak a termelés mennyiségi mutatóinak, hanem a termékek minőségének, korszerűségének javítását is korlátozza.

A KSH adatai szerint a géppark életkori összetétele romlott Ezt jól jellemzi a nullára leírt gépek állományának alakulása. A nullára leírt gépállomány 1970 és 1980 között lényegesen gyorsabban nőtt, mint az új gépek beszerzése, aminek következtében aránya a 10 év alatt háromszorosára emelkedett. A nullára leírt gépek aránya az ipari ágazatok közül kiemelkedően magas volt 1980-ban a bányászatban (31,4 százalék), a kohászatban (36,5 százalék) és a gépiparban (28,5 százalék).

A gépi termelőeszközök elöregedése, a fizikai-

lag és erkölcsileg elhasználódott gépállomány magas aránya és ezeknek az eszközöknek üzemeltetése végső fokon konzerválja a termelés alacsony műszaki színvonalát, lassítja a termelési szerkezet átalakítását, rontva ezzel a versenyképességet.

A működő termelési alapok hatékonyságának növelésében jelentős szerepet játszik a kapacitások kihasználása. A jobb kihasználás folytán nemcsak többlettermelés érhető el, hanem beruházások is megtakaríthatók.

A kapacitások kihasználásában is szem előtt kell tartani az egyensúlyi és hatékonysági követelményeket, és nem szabad minden áron törekedni kihasználásukra A gazdaságos exportra számításba jöhető gazdaságosan működtethető kapacitásokat lehetőleg maximálisan ki kell használni, ugyanakkor kerülni kell a készletre való gyártást, mivel népgazdasági szempontból is ez a legdrágább termelés.

A kapacitáskihasználás sok tekintetben a piaci helyzet függvénye. Figyelemre méltó jelenség, hogy 1981-ben — a piaci helyzettől függően — a kapacitáskihasználás ágazatonként és vállalatonként eléggé eltérően alakult A kohászat kapacitásának kihasználása csökkent. A kihasználatlan kapacitások aránya nőtt az építőanyagiparban, a kőolaj-feldolgozó iparban. Az új termelési kapacitások hasznosítása — főleg értékesítési problémák miatt — sok esetben nem érte el a tervezettet. A jövőben tehát a kapacitások differenciált, az egyensúlyi helyzet javítását és a gazdaságosság növelését szolgáló kihasználására kell törekedni.

Hazai munkamegosztás — vállalatközi kapcsolatok

A hazai munkamegosztásnak és a vállalatközi kapcsolatoknak a javítását jobban hasznosítható „energiaforrásként" kellene kezelni mind a belső gazdasági folyamatok, mind a nemzetközi munkamegosztásba történő hatékonyabb bekapcsolódásunk szempontjából. Szoros összefüggés van a hazai vállalati kapcsolatok hatásfoka és a világgazdasági tendenciákhoz való rugalmas alkalmazkodás között. Nagyok tehát a tartalékok a vállalatközi kapcsolatok javításában és erősítésében.

A hatékonyabb vállalatközi kapcsolatok kiépítésének szerepe és jelentősége abban van, hogy:

— javítja a gazdasági folyamatok szervezettségét, potenciálisan a népgazdaság tervszerűségét, a gazdasági cselekvés rugalmasságát, a szükséges ritmusváltásokat;

— segíti a gazdaságos export fokozását, az észszerű importhelyettesítést, egyáltalán a versenyképesség javítását;

— hozzájárul a szellemi és anyagi tartalékok mobilitásához, a mainál erőteljesebb közös érdekeltség kialakításához, a kölcsönös egymásrautaltság kiegyensúlyozottságához;

— elősegíti a termékszerkezet korszerűsítését, az igényekhez rugalmasabban alkalmazkodó versenyképes termékkibocsátást, továbbá az alkatrészek, részegységek, félkész termékek nagyobb sorozatban, gazdaságosabban történő előállítását, intézményi rendszerének kialakítását;

— hozzájárul az együttműködők termelőkapacitásainak jobb kihasználásához, a műszaki fejlesztés gyorsításához, az e célra fordítható eszközök koncentrált felhasználásához;

— javítja az anyag- és készletgazdálkodást,

elősegíti az ütemes és folyamatos szállítást, a termelés lökésszerűségének mérséklését.

A felsorolt, általánosan ismert és elismert előnyök ellenére a belső munkamegosztás, a specializáció, a kooperáció, egyáltalán a gazdálkodó szervezetek közötti együttműködés hatékonysága alacsony. Vállalataink között kialakult kooperációs kapcsolatok — nemzetközi összehasonlításban — viszonylag kis mértékűek. A kooperáció alacsony színvonala, a készség hiánya, a vállalatközi kapcsolatok gyakori zavarai erősítik a vállalatoknál az önellátásra való törekvést, amely jelentős anyagi és szellemi erőket von el a végtermékfejlesztéstől és a -gyártástól. Más oldalról a „biztonságos" ellátásra való törekvés fékezi a specializációt, a szakosítást, ami számottevő veszteségforrást jelent.

A belső munkamegosztás, a kooperáció szélesítését *gátló* tényezők sokrétűek. Közülük csupán néhányat kívánunk megemlíteni. Egész tervezésünk és gazdálkodásunk túlságosan *végtermékcentrikus*, s a szabályozás is eléggé a végterméktermelést helyezi előtérbe. A végtermékgyártás számít igazi produktumnak, amit erősít az is, hogy a kelleténél nagyobb társadalmi megbecsülésben részesül, mint az *alkatrész- vagy részegységgyártás*. Torzulást okoz egyes vállalatok monopolhelyzete, valamint a *szerződéses fegyelem lazasága*, a kooperációs fegyelem alacsony színvonala. A vállalati szervezeti rendszer is befolyásolja a vállalatközi kapcsolatok alakulását; a túlzott vállalati centralizációból esetenként adódó monopolhelyzet feszültségeket szül. A *nagyvállalatok* nemcsak eladói, hanem vevői pozícióban is *előnyösebb helyzetben vannak a kisüzemekkel szemben.* A gazdasági fejlődés ütemének visszafogása hatott a gazdálkodó szervezetek forgalmi rendszerére, enyhítette a szállítók erőfölényét, megnőtt az ésszerű kompromisszumokra való hajlandóságuk, de „tompított éllel" ma is érvényesülnek a korábbi évek tenden-

ciái; a piac keresleti jellege, pontosabban a túlkereslet, a szállítók erőfölénye, a készletek kedvezőtlen elhelyezkedése stb. A gazdálkodási kényszer még nem elég erős ahhoz, hogy a vállalatokat a piachoz való rugalmas alkalmazkodásra késztesse.

A vállalatközi kapcsolatok továbbfejlesztésének irányai sokrétűek, kezdve a tervezéstől, a közgazdasági szabályozáson, a szervezeti mobilitáson át egészen az adminisztratív eszközök alkalmazásáig bezárólag. A tervezésben erősíteni kell azt a törekvést, hogy egy-egy fejlesztési cél kialakításánál a kooperációs kör, a háttéripar helyzetét és fejlődési lehetőségeit is számításba vegyék.

A szabályozási és érdekeltségi rendszernek fokozottabban hozzá kell járulnia a vállalati munkamegosztás hatékonyságának javításához. Lényeges előrelépés lehetne például, ha a fejlesztések mérlegelésénél és megvalósításánál vertikális érdekeltség alakulna ki, továbbá a vállalatok közös hitelpályázatot nyújthatnának be. Sok lehetőség rejlik a tőkeáramlás, illetve eszközátadás intézményi rendszerének és mechanizmusának kialakításában, a mainál erőteljesebb közös érdekeltség létrehozásában. A kölcsönösség megkívánja többek között az *üzleti kockázatban való osztozkodást, a többletnyereség ésszerű megosztását.*

Megjegyezzük, hogy a szabályozás ma is az együttműködésben sokféle érdekeltségi forma alkalmazását engedi meg, amelyeknek jobb kihasználása növelheti a kooperációs készséget. Az árrendszer például lehetővé teszi, hogy a vállalatok az árban is rugalmasan állapodjanak meg. Mivel az elért ár közvetlenül érinti a vállalatok nagyobb részének eredményét, érdekeltek abban, hogy mérlegre tegyék: a féltermékek, az alkatrészt, részegységet továbbra is érdemes-e „házon belül" gyártani, vagy nem előnyösebb-e kooperációs partnert keresni.

A vállalatok egymás közötti kapcsolatainak fejlesztésében jelentős szerepet játszik a *szervezeti mobilitás*, különböző vállalatközi szervezeti formák (céltársulás, közös vállalat, gazdasági társaságok) alkalmazása. A megfelelő intézményi rendszer kialakítása során törekedni kell olyan szervezetek kifejlesztésére is, amelyek a gazdasági szervezés eszközeivel felkutatják és „összehozzák" a lehetséges kooperációs partnereket, és biztosítják a részt vevő vállalatok érdekeltségét és végső fokon a kapacitások és az igények intézményes és folyamatos egyeztetését, egymásra találását.

A kooperációs kapcsolatok javulásának egyik kulcskérdése a szerződéses fegyelem, a teljesítés jó és egyenletes minősége, a *határidők betartása.* Mindez szemléleti változást igényel főként abban, hogy a vállalt kötelezettségek hiánytalan teljesítése váljék anyagi, etikai, morális, becsületbeli üggyé.

A vállalati kooperációs kapcsolatokban bizonyos — a folyó termeléssel összefüggő — kockázati elemek is vannak. A vállalati kooperációk terén a kockázatviselést erősítené, ha olyan feltételeket teremtenének, amelyben a vállalását nem teljesítő fél komoly hátrányba, a megbízható partner pedig viszonylagos előnyben részesül.

A népgazdaságon belüli ésszerűbb munkamegosztás kialakulásának tehát átfogó gazdaság- és szervezetfejlesztési, irányítási és szabályozási feltételei vannak. Ezeknek az egymással összefüggő érdekeltségi és irányítási problémáknak együttes megoldása gyorsíthatja meg a kooperációs hiányosságok felszámolását. Tartós megoldást csakis hosszú távra átgondolt szelektív fejlesztés, a kölcsönös érdekazonosságra építő, a piac értékítéletére támaszkodó árképzés és normatív szabályozás hozhat.

Energia- és anyaggazdálkodás

Az energiaracionalizálás, az energiatakarékosság napjaink világszerte kibontakozó folyamata.

Felmérések szerint az energiatakarékosságban és -racionalizálásban nagyobb lehetőségek rejlenek, mint egy-egy energiahordozó termelésének növekedésében. Következésképpen az energia racionális felhasználása az energiatakarékosság lényeges költség- és versenytényezőjévé vált. Más megközelítésben az energiaigényesség a fejlődés során korlátozó, a kevés energiafelhasználás előnyös tényező lett.

Az energiaracionalizálás, az energiatakarékosság olyan komplex probléma, amely érinti a termelési, szállítási, felhasználási (fogyasztási), fejlesztési folyamatokat, valamint a családi háztartásokat.

A Minisztertanács a hatodik ötéves terv időszakára átfogó, részletes programot és intézkedési rendszert dolgozott ki a népgazdaság energiagazdálkodásának ésszerűsítésére, valamint a hulladék- és másodnyersanyagok hasznosítására. E nagyszabású országos program megvalósításának eredménye a számítások szerint 25—26 milliárd forint nemzetijövedelem-többlet lehet.

A program hosszú távon helyes irányba billenti az ország energiamérlegét, s nem kampányfeladatokat jelöl meg, hanem komplex energetikai rekonstrukciót, struktúramódosítást, az energiafelhasználás mérséklését irányozza elő.

Becslések szerint racionális energiagazdálkodással évi 1,2-1,4 millió tonna kőolajjal egyenértékű energia takarítható meg. Minden nemzetközi és hazai adat arról győzött meg bennünket, hogy *a leggazdaságosabb energiaforrás a megtakarított energia.*

A gazdasági fejlődés intenzív orientációjának fontos eleme az anyagigényesség csökkentése, az anyagi erőforrásokkal való fokozottabb takarékosság. Az anyagigényesség csökkentésének

alapvető módja a tudományos-műszaki haladás, a termelés technológiájának tökéletesítése, valamint a takarékosság. Ennek fontosságát alátámasztja, hogy iparunk relatív anyagfelhasználása jóval magasabb az iparilag fejlett országokénál. Az ipar termelési költségeinek közel 70 százaléka anyagköltség.

A nyersanyagok esetében is a strukturális takarékosság és a recikláltatás (a nyersanyagok hulladékból történő kinyerése) lényeges követelménnyé válik. (A fejlett ipari országokban az igen fontos fémek és nyersanyagok recikláltatása már 30—35 százalékot ért el. Hazánkban a jelenleg hasznosítható melléktermékek és hulladékok csupán mintegy 3 százalékát teszik ki az ipar anyagfelhasználásának.)

A hatodik ötéves terv kiemelt feladatai között szerepel a másodlagos nyersanyagok hasznosításának, begyűjtésének, ipari előkészítésének és a kapcsolódó feldolgozó kapacitásoknak a fejlesztése. Az ötéves terv külön hulladék- és melléktermék-hasznosítási programot is tartalmaz.

Az anyag- és energiagazdálkodás hatékonyságának fokozása érdekében:

— a korszerű termékstruktúra kialakításánál, a termékek gyártásánál törekedni kell a fajlagos anyag- és energiafelhasználás csökkentésére, fokozott takarékosságra, a nyersanyagok magasabb feldolgozottsági fokát megvalósító termelési szerkezet kialakítására, illetve az ezt elősegítő műszaki fejlesztés meggyorsítására;

— korszerűsíteni kell az energia- és anyagigényes technológiákat;

— az új követelményekhez kell igazítani az anyag- és energiafelhasználás szerkezetét, törekedve a legdeficitesebb nyers- és alapanyagoknak új anyagféleségekkel történő helyettesítésére;

— az ésszerű takarékosságot szem előtt tartva előtérbe kell helyezni az energia- és anyagmegtakarító beruházásokat, gondoskodni kell a má-

sodlagos és az úgynevezett hulladékanyagok termelésben való felhasználásáról, a helyenként tapasztalható pazarló jellegű anyagfelhasználás megszüntetéséről.

A népgazdaság összes energiafelhasználása — az 1982. évi terv szerint — nem vagy csak kismértékben növekedhet. Minden területen fontos feladat az energiagazdálkodási program végrehajtásának meggyorsítása.

Az energiaszerkezet további módosulására utal, hogy az energiaforrásoknál csaknem 50 százalékra nő a hazai termelés aránya, a szénhidrogének részesedése az összes energiafelhasználásból valamelyest csökken. Az év folyamán a Paksi Atomerőmű I. blokkja már áramot ad az országos hálózatba.

A terv az energia- és anyagtakarékossági program gyorsított megvalósításához 2 milliárd forint támogatást biztosít. A gyorsítást szolgálja továbbá, hogy a csökkenő összberuházás ellenére 1982-ben az energetikai beruházások összegét növeljük. Jelentős összeget fordítunk például a szénbányák korszerűsítésére, az eocén-program gyorsítására.

A hitelpolitika is aktívan segíti az energiafelhasználás ésszerűsítését, a hulladékok és másodlagos nyersanyagok begyűjtését és hasznosításuk feltételeinek megteremtését. Az energiaracionalizálási célokra 1982-re jóváhagyott összeg 1,5 milliárd, a hulladékok és másodlagos nyersanyagok felhasználását szolgáló hitelkeret 500 millió forint.

Ügyelni kell arra, hogy az állami támogatást élvező energiaracionalizálási célú beruházási törekvések elsősorban az energiamegtakarításra irányuljanak, nem pedig az egyik energiahordozó másikkal történő helyettesítésére. (Ez utóbbi bár indokolt, de a jelenlegi mértéke túlzott.)

A program a társadalmi aktivitásnak is teret nyit, sőt megvalósításának egyik alapvető feltétele, hogy azt a társadalom nagy erővel támo-

gassa. A társadalmi válasz formálódását mutatja, hogy a kormányprogramhoz csatlakozva — a Minisztertanács felhívására — a társadalmi szervezetek, a szakszervezetek, a KISZ, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, valamint a Hazafias Népfront közös akcióprogramot dolgozott ki, s a társadalom egészének mozgósítását határozták el. A SZOT is hasonló akcióprogramot dolgozott ki. Az akcióprogramok nem szűken vett takarékossági kampányt tükröznek, ennél sokkal többet: folyamatos, szervezett és összehangolt tevékenységet, a társadalmi aktivitás fokozását tűzik ki célul.

Termelési szerkezet — műszaki fejlesztés

A Minisztertanács 1982. évi tervről szóló határozata kimondja: „Meg kell gyorsítani a termelés szerkezetének korszerűsítését, műszaki színvonalának emelését, a termékek minőségének és versenyképességének javítását. Fokozni kell a külpiacokon gazdaságosan értékesíthető és a belföldi kínálatot javító termékek előállítását!" Felmerül a kérdés: hol tartunk a termelési szerkezet korszerűsítésében?

Több mint négy évvel ezelőtt, 1977. október 20-án határozott az MSZMP Központi Bizottsága a hosszú távú külgazdasági politikánkról és a termelési szerkezet fejlesztéséről. A határozat kijelölte a struktúraátalakítás irányát, rendező elveit és feltételrendszerét.

A szerkezetváltásban értünk el eredményeket, sajnos ezek még nem átütő erejűek. A vállalati intézkedések hatására valamelyest nőtt a gazdaságosan gyártható, a piaci igényekhez jobban alkalmazkodó termelés aránya. A gépiparban dinamikusan fejlődött a számjegyvezérlésű szerszámgépek gyártása és a korszerű termékek ter-

melése a közlekedésieszköz-gyártásban, a villamosberendezés- és -készülék-gyártásban, valamint a híradástechnikai és a műszeripar területén. A könnyűiparban növelték a jól értékesíthető termékek előállítását.

Az ipari *termékstruktúra azonban igen lassan változik, az iparvállalatok tevékenységét e téren a visszafogottság, a tartózkodás jellemzi.* Felmérések szerint az állami iparban az 1980-ban gyártott termékeknek mindössze 2,6 százaléka volt a vállalatnál új termék, s ennek csupán fele minősült arányosan újnak, mindössze a termékek 5,3 százalékát korszerűsítették vagy módosították az előző évhez képest. A termékek több mint 90 százalékát változatlan formában állították elő.

Az állami ipar termékei eléggé elöregedettek: *átlagos életkoruk* mintegy 15 év volt 1980-ban. A 10 éves és ennél fiatalabb gyártmányok aránya 47, a legutóbbi három évben gyártásba vetteké 17 százalék volt, s csaknem ugyanannyit tett ki a 30 éves és idősebb termékek hányada is. Az exportra kerülő termékek összetétele korszerűség szempontjából kedvezőbb, azonban a nem rubelelszámolásokba exportált termékek átlagos életkora 17 év, a belföldre és a rubel viszonylatban eladott termékeké még magasabb.

Az ipari struktúra korszerűsítésében gondot okoz, hogy kevés az új, a nem rubelelszámolású relációban kedvező feltételek mellett értékesíthető termékek száma. Az ipar gyártmánylistája továbbra sem szűkül.

A KNEB 1981-ben 127 vállalatot érintő vizsgálatot tartott a vállalati munkaerő-gazdálkodás és a termékszerkezet-váltás kapcsolatáról. Három év eseményeit elemző megállapításának lényege: a termelési és a termékszerkezet, a határozat megjelenése előtti időszakhoz képest, lényegesen nem változott. A 127 vállalat közül mindössze 3 rögzítette hosszú távú terveiben is a termékstruktúra átalakítására vonatkozó el-

képzeléseit. Sőt a termékszerkezet korszerűsítése a vállalati középtávú tervekben sem szerepel kellő súllyal. Az újonnan bevezetett termékek az árbevételből mindössze 1—1,5 százalékot képviseltek.

Nem túlzás, ha úgy fogalmazunk: a termékcserélődés üteme lelassult, sőt stagnálás tapasztalható. Fel kell figyelni arra is, hogy például a gépipari vállalatok gyártmányskáláját némi bővülés jellemzi, mivel az új termékek bevezetése nem jár együtt a kiöregedett gyártmányok hasonló ütemű megszüntetésével.

Mindezekben szerepet játszik: a szabályozórendszer nem eléggé közvetíti a termékváltás kényszerét, erőteljesen hat a bázisszemlélet, a rövid távú érdekeltség, a vállalati stratégiai tervezés alacsony színvonala. Az alkalmazott munkaerő összetétele is lassítja a struktúraváltást.

Keveset léptünk előre a gazdaságtalan termelés visszaszorításában és megszüntetésében, egyidejűleg a gazdaságos tevékenységek kibontakoztatásában.

A termelési struktúra átalakítása az egyensúlyi viszonyok javításának és az intenzív gazdasági fejlődés kibontakoztatásának kulcskérdésévé vált, s ezért nem véletlen, hogy a fejlesztési politika középpontjába került. Melyek a fejlesztési politika főbb céljai?

A fejlesztési politika jobban segítse elő:

— a termelés rugalmas alkalmazkodását a külföldi és belföldi piac követelményeihez, a változó piaci igényekhez;

— a műszakilag korszerű, jó minőségű, gazdaságosan termelhető és a piacon is jól értékesíthető, versenyképes termékek arányának növelését, az exportképesség fokozását, a gazdaságos importhelyettesítést;

— a termelés tényezőinek hatékony felhasználását, a meglevő állóeszközök korszerűsítését, a fajlagos ráfordítások mérséklését, az energiatakarékos, a kevésbé anyag- és energiaigényes

technológiák alkalmazását, a másodlagos anyagok és hulladékok újrahasznosítását;

— a hatékony és korszerű termelési eljárások bevezetését és elterjesztését, a gazdaságtalan termelés kiszorítását, illetve, ha ez célszerű és lehetséges, jövedelmezővé tételét.

A fejlesztéseknél, a szerkezeti átalakításoknál tekintettel kell lennünk adottságainkra és a relatíve szűkösen rendelkezésre álló pénzügyi, anyagi és munkaerőforrásokat azokra a feladatokra koncentráljuk, ahol a hazai adottságok és a piac igényei hatékonyan érvényesíthetők.

Igen lényeges számunkra, hogy a termelési struktúra korszerűsítése megfelelő módon összekapcsolódjék a specializációval, a tömegtermelés előnyeinek kihasználásával. Ennek alapvető biztosítéka a *KGST-országokkal, elsősorban a Szovjetunióval folytatott gazdasági együttműködés elmélyítése*, a szocialista gazdasági integrációba való szervesebb bekapcsolódásunk.

A termékstruktúra változásának fő iránya, hogy olyan exportszerkezet alakuljon ki, amely *mind jobban növeli a nettó* — tehát a behozatal értékével csökkentett — *devizahozamot.*

A kedvező termékszerkezet változatlan termékmennyiség mellett növelheti a fajlagos tiszta jövedelmet, így változatlan termelési szint mellett is emelkedhet a nemzeti jövedelem.

A struktúraváltást lényegében kétirányú mozgás jellemzi: a hatékonyság kritériumainak megfelelő, gazdaságosan értékesíthető termékek gyártásának növelése, illetve a gazdaságtalannak minősíthető termékek gyártásának fokozatos megszüntetése.

Népgazdasági összefüggésben vizsgálva a kérdést, nemcsak az a mérvadó, hogy mennyi új termék került bevezetésre és mennyi réginek a termelését hagytuk abba, hanem az is, hogy képesek vagyunk-e a meglevő termékek folyamatos, a világpiac követelményeinek megfelelő korszerűsítésére.

A termékszerkezet korszerűsítésének meghatározott feltételrendszere van: beruházások, műszaki fejlesztés, munkaerő-struktúra, anyagi ösztönzés stb. A struktúrakorszerűsítést nem szabad leszűkíteni a termelés szférájára. A struktúraátalakításnak szerves része a vezetési és a termelési kultúra, a szervezeti korszerűsítés, a piacpolitika, a munkaszervezés, a munkaerő-struktúra és -mobilitás, amelyek együttal a hatékony és versenyképes gazdálkodás fontos tényezői. Ebből is látható, hogy a struktúraátalakítás komplex megközelítést igényel.

A termékstruktúra átalakítása többek között függ a mindenkori munkaerőhelyzettől, a munkaerő-állomány struktúrájának változásaitól, a szakmaváltástól, a munkaerő konvertálhatóságától.

Az oktatási és továbbképzési rendszernek is jobban kell elősegítenie a dolgozók szakmai, foglalkoztatási, mobilitási képességeinek növekedését, a gyorsan változó munkahelyi struktúra igényeihez történő igazodást.

Gyorsabb minőségi előrelépésre van szükség a szerkezetváltozás fő irányát és ütemét meghatározó, folyamatban levő, illetve az újonnan kezdődő központi fejlesztési programok végrehajtásában. Folytatjuk az alumíniumipari, petrolkémiai és a számítástechnikai központi fejlesztési programoknak a mai követelményeknek megfelelő végrehajtását. A petrolkémiai központi fejlesztési program alapján tovább nő a műanyagfeldolgozás. A gyógyszer-, növényvédőszer- és intermediergyártás központi fejlesztési programja alapján dinamikusan bővül a kivitel. 1982. január 1-én beindult az elektronikai alkatrészek és részegységek fejlesztésének és gyártásának központi fejlesztési programja.

A termelési szerkezet korszerűsítésének fontos emelője a műszaki fejlesztés, a tudományos kutatás, a műszaki alkotótevékenység, a tudomány vívmányainak gyakorlati alkalmazása,

szélesebb értelemben az úgynevezett innovációs folyamatok kibontakoztatása. A tudományos kutatás és a műszaki fejlesztés céljaira fordítható anyagi és szellemi erőforrások racionális felhasználását szem előtt tartva, előtérbe kell állítani a népgazdaság teljesítőképességének javítását, az intenzív gazdasági fejlődés kibontakozását jobban segítő kutatást és műszaki fejlesztést. A világpiaci versenyképességünknek — még inkább, mint eddig — a műszaki fejlődés lesz a meghatározó tényezője.

A műszaki fejlesztésnek az eddiginél jobban kell szolgálnia a termelési szerkezet korszerűsítését, a termékek és a gyártási technológiák műszaki színvonalának emelését, minőségének és exportképességének javítását. Ennek nem lebecsülendő eszköze a korszerű licencek és termelési eljárások átvétele és hasznosítása.

Szükséges feltétel a kutatóbázis szelektív fejlesztése, s ennek során a gazdaságpolitika preferált céljainak és fejlesztési irányainak elsőbbsége; a tudományos kapacitások koncentráltabb működtetése, a kutatás és a termelés kapcsolatainak erősítése.

Viszonylagos szűkösségük miatt fontos, hogy a fejlesztésre szánt eszközöket hatékonyan használjuk fel, a legnagyobb eredményt hozó korszerűsítésekre fordítsuk ezeket, hogy egységnyi beruházással minél több nemzeti jövedelmet termeljünk. Lényeges, hogy a pénzeszközöket elsősorban a termelést megújító, úgynevezett *innovációs fejlesztésekre* fordítsuk.

Az innováció az érdeklődés középpontjába került, divatos fogalommá vált. Az innováció komplex tevékenység: magában foglalja a gazdasági, műszaki, technikai, technológiai, szervezési, vezetési módszerek és szervezeti struktúrák fejlesztését, az ezekre irányuló megújulási, illetve újítási képességet. Az innovációs folyamat átszövi a gazdaság, a kutatás-fejlesztés, a megvalósítás és az értékesítés egész rendszerét. Érin-

ti a munkahelyi, az emberi kapcsolatok, érdekeltségi viszonyok egész komplexumát, feltételezi azok megfelelő kezelését, átértékelését és fejlesztését. Az innovációt, a megújulási képességet tehát nem szabad leszűkítve értelmezni, csupán műszaki követelménynek tekinteni.

Az innovációs folyamat nálunk még a kezdet kezdeténél tart. Kibontakozásának útját egyengeti, hogy a Magyar Nemzeti Bank keretében 1980-ban (600 millió forintos kerettel) Innovációs Alap létesült az új szellemi termékek megvalósításának és értékesítésének elősegítésére. Ide sorolható továbbá a fővállalkozások támogatása, az újítási díjaknak a vállalatok szemszögéből kedvezőbb elszámolási feltételek szerinti kialakítása. Lehetőség nyílik a műszaki újdonságokat bevezető úgynevezett fejlesztő vállalatok alapítására.

Az innovációs tevékenység, az innovációs készség kibontakozásának és termelőerővé válásának főbb tényezői a következők:

— a kutatási-fejlesztési kapacitások közelebb hozása a társadalom (a piac és a termelés) igényeihez;

— az innovatív gondolkodás és magatartás erősítése, a kreatív gondolkodás és a kezdeményezőkészség gerjesztése, a dolgozók képzésének, az alkotó munka feltételeinek, az ismeretek terjedésének javítása, az információs folyamatok hatékonyságának fokozása;

— a kockázatvállalás pénzügyi és egyéb feltételeinek megteremtése, az innovációkban való anyagi érdekeltség erősítése;

— a rugalmasságot is elősegítő szervezeti és együttműködési formák kialakítása;

— az innovációs kezdeményezéseket serkentő tervezési, vezetési és szervezési stílus elterjedése, a megvalósítás pénzügyi és szervezeti korlátainak kiiktatása, az innovációt felkaroló és ösztönző vezetés fejlesztése, a vállalkozókészség erősítése.

A gazdasági megújulásnak egybe kell esnie a társadalmi megújulási készséggel. Növelni kell társadalmunk fogadókészségét a megújuláshoz nélkülözhetetlen változásokra, az új módszerekre, a megszokottól eltérő gondolatok befogadására.

Az MSZMP XII. kongresszusa külön is hangsúlyozta, hogy jobban előtérbe kell állítani az alkotó munkát, a kezdeményezőkészséget, s ennek hordozóját, a cselekvő embert.

A megújulási folyamatot mozgató, fenntartó emberi erők között nagy számban van szükség a gyakorlati, menedzser típusú vezetőkre, szervezőtehetségekre, azokra, akikben megvan a fogékonyság az új iránt; sőt szélesebb értelemben a fizikai munkában is újat produkálókra, a tehetséges kétkezi *munkások* százezreire is.

A megújulási folyamat társadalmi vetületének is elidegeníthetetlen tulajdonsága az igazi munkahelyi demokrácia, a munkahelyi kollektívák növekvő szerepe és felelőssége abban, hogy olyan klímát teremtsenek, amelyben szabad utat kap a munka megújítására irányuló cselekvés.

A termelési szerkezet korszerűsítésének fő eszköze eddig lényegében a *beruházás* volt. Ennek szerepe lesz a jövőben is a folytatódó és különösen az új központi fejlesztési programok végrehajtásában.

A *struktúraátalakításban* azonban nem szabad csak a beruházásokra építeni, hiszen a beruházási források viszonylagos szűkössége ezután sem szűnik meg. Ezért — főként a vállalati beruházásoknál — a termékszerkezet szükséges változását elsősorban a meglevő kapacitások jobb kihasználásával és szükség szerinti bővítésével, illetve átállításával, az alkalmazott technológiák korszerűsítésével, kisebb kiegészítésével és módosításával, a rekonstrukciós fejlesztések előtérbe helyezésével, a műszaki fejlesztés eredményeinek alkalmazásával kell biztosítani.

A szerkezeti fejlesztéseket csaknem stagnáló

beruházási források mellett végrehajtani, rendkívül nagy szelektivitást, gondos rangsorolást igényel a célok kiválasztásában, a fejlesztési döntésekben. A mérce: a gazdasági hatékonyság, az export- és versenyképesség, az egységnyi termékre jutó nagyobb érték előállítása.

A struktúra korszerűsítésének egyik fontos eszköze a visszafejlesztés, a gazdaságtalan termékek gyártásának megszüntetése, ügyelve arra, hogy ellátási zavarok ne keletkezzenek, és ne termelődjék újjá a hiánygazdálkodás.

Kockázat

A viszonylag szűk beruházási lehetőségek között célszerű lenne szélesebb körben alkalmazni a fejlesztési koncepciók versenyeztetését, ami persze a kockázatot is magában foglalja. Éppen ezért meg kell különböztetni a kockázat *két* alapformáját: a fejlesztési kockázatvállalást és a folyó gazdálkodáshoz kapcsolódó kockázatot.

A *fejlesztési* kockázat összetettebb, vállalása sok esetben nem korlátozódik csupán egy-egy vállalatra, hanem több gazdálkodó szervet érint. Így például egy-egy beruházás megvalósítása, a jövőbeni gyártás és értékesítés — ami lényegét tekintve vállalkozás — több gazdálkodó szerv szorosan összehangolt tevékenységét, ebben való érdekeltségét és kollektív kockázatát feltételezi. Az ilyen vállalkozásokat közgazdasági, pénzügyi eszközökkel is segíteni kell.

A struktúraátalakítás szerves része, a gazdálkodás hatásfoka javításának nélkülözhetetlen feltétele a *háttéripar* fejlesztése. A Minisztertanács 1980-ban határozatot hozott a háttéripar fejlesztésére. A végrehajtás eredményeként valamelyes javulás tapasztalható, azonban ez a kívánatosnál lassúbb. A nagyipar együttműködési készsége bizonyos mértékig erősödött: műszaki-fejlesztési alapok átadásával, társulások szerve-

zésével törekszik kooperációs hátterének erősítésére. Nőtt a szövetkezeti szektor szerepe a háttéripari problémák megoldásában. A szövetkezeti ipar egyre nagyobb mértékben vállal kooperációs feladatokat, „bedolgozói" munkát a nagyipar számára.

A további előrehaladás szempontjából alapvető fontosságú a háttéripar fejlesztéséhez szükséges vállalkozási kedv serkentése, a megfelelő tervezési, közgazdasági és szervezési feltételek megteremtése. A háttéripar fejlesztését fokozottabban a termelő és felhasználó vállalatok közös érdekeltségére alapozva kell megoldani. A háttéripari problémák nem csupán új beruházásokkal oldhatók meg, hanem építeni kell a már kialakult korszerű kapacitásokra is.

A termékstruktúra átalakításának alapvető láncszemei a gazdálkodó szervezetek. Helyes gazdaságpolitikai orientáció és gazdasági szabályozás mellett, s a piaci viszonyok hatását számításba véve a gazdálkodó szervek maguk tudják eldönteni mit érdemes gyártani, korszerűsíteni, esetleg abbahagyni. Ehhez megfelelő feltételrendszer szükségeltetik, amely többek között kellő érdekeltséget, gazdasági kényszert jelent a termelési szerkezet fejlesztésében. Mindez természetesen feltételezi az állam gazdaságszervező tevékenységét, az ágazati irányító szervek aktív közreműködését.

A struktúraváltásnak nemcsak közvetlenül anyagi-technikai vonzata van; érinti az emberi *viszonylatokat, érdekviszonyokat.* Módosul a munkások és a szellemi dolgozók képzettségi és foglalkoztatási struktúrája, esetenként új szakmát és gyártási eljárásokat kell elsajátítani vagy új munkahelyet változtatni, amely sok esetben a dolgozók anyagi helyzetére is kihat. Ezért a struktúraváltáshoz nemcsak a gazdasági és műszaki, hanem a szubjektív feltételeket, a felmerülő érdekütközések feloldását is meg kell való-

sítani. Arra kell törekedni, hogy a struktúraátalakítással járó problémák az érintettek anyagi helyzetére általában ne legyenek hátrányosak.

Beruházás — készletfelhalmozás

Az 1982. évi terv — tekintettel az egyensúlyi és életszínvonal-politikai követelményekre — a beruházások volumenének 6—7 százalékos csökkenését irányozza elő. A szocialista szektor beruházásaira — folyó áron — 178—180 milliárd forintot irányoz elő a terv.

A beruházási előirányzatokra összességében jellemző, hogy jobban mérséklődnek az állami és kisebb mértékben a vállalati beruházások.

Állami beruházásokra mintegy 76 milliárd forint, az 1981. évinél 4—5 milliárd forinttal kevesebb fordítható. A folyamatban levő 20 *nagyberuházás* 21,8 milliárd forint ráfordítást igényel. Ezek közül az év során befejeződik a Bitó II. Bauxitbánya építése, a Halimba III. Bauxitbánya bővítése, a Székesfehérvári Könnyűfémmű félgyártmányfejlesztése, a Csepeli Csőgyár szinten tartó beruházása, a Budapesti Szemétégetőmű, a Szekszárdi Húskombinát építése. Az év folyamán jelentős állomásához érkezik a Paksi Atomerőmű kivitelezése: az I. számú blokk áramot ad az országos hálózatba.

A később befejeződő nagyberuházások közül részleges üzembe helyezés történik a márkushegyi és a nagyegyházi bányaüzemekben, a Dunai Vasmű és a Lenin Kohászati Művek acélműveiben, a Szolnoki Papírgyárban és az Árpád-híd szélesítésénél.

Három új nagyberuházás kezdődik meg: a mecseki kokszolhatószén-termelés fejlesztése, a Dunai Vasmű kokszolóművének és a fenyőfői bauxitbányának az építése, összesen mintegy 1 milliárd forint 1982. évi ráfordítással.

A nagyberuházásokra összesen 23–24 milliárd forint — az 1981. évinél 3 milliárd forinttal kevesebb — fordítható.

Célcsoportos beruházásokra 30–31 milliárd forintot irányoz elő a terv. A terv — az 1981. évihez képest — növekvő ráfordítással számol a szénhidrogénipar fejlesztésénél, a gabonatárolók építésénél és az előző évi teljesítés miatt a tervezettől elmaradó központi lakásépítésnél, a kórházak és klinikák fejlesztésénél. A szállítás–hírközlés célcsoportos beruházásainál az előirányzatok csökkenése miatt — a vasút kivételével — új beruházások indítására nincs lehetőség.

Az *egyéb* állami beruházások előirányzata 22–23 milliárd forint, 3 milliárd forinttal kisebb az 1981. évi teljesítésnél. E beruházási körben — a kiemelt társadalompolitikai célokkal összhangban — az eszközöket elsősorban a lakásépítés és az ehhez kapcsolódó létesítmények, az egészségügy, az általános iskolai oktatás fejlesztésére kell fordítani.

A *vállalatok* és *szövetkezetek* beruházásainak színvonala folyó áron 100–102 milliárd forint lehet, amely 3–5 milliárd forinttal kevesebb az 1981. évinél. A gazdasági szabályozó eszközök korrekciója révén a vállalatok és szövetkezetek saját fejlesztési forrásai csökkennek, ami mérsékli a felhalmozási lehetőségeket. A vállalatok és szövetkezetek fejlesztési alapjainak összege a számítások szerint az 1981. évi színvonalat éri el. Az állami támogatás és alapjuttatás formájában igénybe vehető források lényegében azonos mértékűek az 1981. évivel. A népgazdaság egyensúlyi helyzete miatt a hitelezési lehetőségek összességében csökkennek. Mérséklődik a vállalati saját fejlesztési források kielégítését szolgáló hitel, amely az 1981. évi 24 milliárd forintos kihelyezéssel szemben 1982-ben 22,5 milliárd forint összegben folyósítható. Az a jellemző tehát, hogy a vállalatoknak fejlesztésre felhasználható pénze az 1981. évihez képest csökken. Ennek oka az,

hogy az igénybe vehető külső pénzforrások nem haladják meg az előző évit, a fejlesztési alapokat terhelő kötelezettségek pedig nőnek.

Az 1981. évinél több, mintegy 14,5 milliárd forint hitel áll rendelkezésre a konvertálható exportárualapokat bővítő, a behozatalt gazdaságosan kiváltó, az energia gazdaságos felhasználását, a hulladékok és nyersanyagok hasznosítását szolgáló fejlesztésekre. Ezen belül a kifejezetten áruexport-bővítő beruházásokra pedig 4 milliárd forint.

Központi állami alap juttatására a terv az előző évinél jóval nagyobb összeget, 1,1 milliárd forintot irányoz elő, főleg exportbővítő, az importot megtakarító és a hulladékok hasznosítását szolgáló fejlesztésekre, valamint kisuzemek alapítására.

Az energiatermelést és az energiamegtakarítást szolgáló beruházásokra 1982-ben 30 milliárd forint jut, ami 20 százalékkal magasabb az 1981. évinél.

A beruházások anyagi-műszaki összetételét illetően jellemző, hogy az építési munkák aránya csökken, a gépberuházásoké nő.

A beruházások 1982-re kívánt szerkezetének legfőbb jellemzői:

— A közvetlen termelőágazatok beruházásai az átlagosnál valamelyest kevésbé mérséklődnek. Az iparon belül a könnyűipar és a vegyipar fejlesztései jelentősen, a bányászaté és a villamosenergia-iparé kisebb mértékben emelkednek, a kohászat, a gépipar, az élelmiszeripar és az építőipar beruházásai viszont számottevően csökkennek. A közvetlen termelőágazatok beruházásain belul több mint 15 százalékkal növekednek az energiatermelés gazdaságos növelését és az energiafelhasználás mérséklését szolgáló fejlesztések;

— Az infrastrukturális beruházások az átlagosnál nagyobb mértékben csökkennek. A termelő-infrastruktúra ágazatai közül jelentősen

mérséklődnek a kereskedelem és a vízgazdálkodás beruházásai, a nem termelőágazatok közül legnagyobb mértékben az oktatási és kulturális beruházások csökkennek.

Mint ismeretes, a hatodik ötéves terv a tervidőszak első felére az átlagosnál mértéktartóbb beruházási tevékenységet irányoz elő, azzal számolva, hogy kedvező feltételek esetén a második félidőben élénkülés következhet.

Mint ismeretes, 1980-ban a vártnál mérsékeltebb volt a vállalatok beruházási kedve. Ennek okai: az árreform okozta „megrázkódtatás", a szabályozók változása miatti bizonytalanság és a beruházásra rendelkezésre álló pénzforrások szűkülése. Mindez átmenetinek bizonyult, s 1981. első felében a beruházási-fellendülés jelei voltak tapasztalhatók, főleg a vállalatoknál felhalmozódott szabad pénzforrások és a kedvező jövedelmi helyzet miatt. Potenciálisan fennállt a lehetősége annak, hogy újabb beruházási csúcs keletkezik, ami előrevetíti annak árnyékát, hogy ismét akkor kell majd visszafogással élni, amikor éppen tovább kell lendulnie a gazdaságnak.

El kell kerülni, hogy 1982-re vagy 1983-ra újabb beruházási csúcs alakuljon ki, hiszen ez felborítaná a tervezett egyensúlyt a nemzeti jövedelem felhalmozásra és fogyasztásra szánt része kozott, s veszélybe sodorná a külgazdasági egyensúly javítását.

A beruházási szféra kialakult helyzetének képe lényegében a következő:

— egyik oldalon állnak a gyarapodó pénzforrások, a növekvő fejlesztési igények, esetenként a mennyiségi növekedés kényszere és az ehhez szükséges kapacitásbővítés szándéka, a korábban elhalasztott beruházási igények továbbélése;

— a másik oldalon a népgazdaság egyensúlyi helyzete szükséges javításának követelménye áll.

Számottevő erőfeszítést igényel e két szempont egyeztetése, hogy végül is az általános nép-

gazdasági érdek kerekedjen felül, amelynek kulcskérdése a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javítása. Ennek érdekében a központi irányításnak következetesen ki kell tartania a beruházások növelésével szemben, és lehetőleg többletberuházások nélkül kényszerítenie kell a gazdasági fejlődés meglevő egyéb tartalékainak mozgósítására.

A túlzott beruházási igényeket közgazdasági és adminisztratív intézkedések bevezetésével kellett és kell mérsékelni. Ennek érdekében 1981 második felében kormányzati intézkedések születtek.

A vállalatok és a szövetkezetek jövedelemképződését és a keletkezett jövedelmek felhasználását befolyásoló szabályozók módosításának célja, hogy a többletjövedelmek képződésére és ebből fejlesztési alapok képzésére csak a hatékonyan dolgozó gazdasági szervezeteknél legyen lehetőség. Megfordítva: a lehetőségek viszont szűküljenek ott, ahol a tevékenység kevésbé gazdaságos, vagy romlik.

A beruházások megvalósításának folyamatában „pályamódosítás" nem történt, a beruházási piac feszültségei alig enyhültek. Nem javult lényegesen a beruházási igények és a kivitelezői kapacitások közötti összhang. Az elutasított építési igények aránya változatlanul magas. A beruházási eszközöket összességében nem sikerült a már folyamatban levő beruházások minél gyorsabb befejezésére összpontosítani. Továbbra is mérsékelni kell az új beruházások megkezdését ahhoz, hogy a folyamatban levő beruházások csökkenjenek, és a kivitelezésre rendelkezésre álló erőforrások koncentrációja javuljon.

A beruházások megvalósítási ideje sem mozdult el kedvező irányba. A negyedik ötéves tervidőszakban befejezett 25 millió forint feletti beruházások átlagos megvalósítási ideje 42,3 hónap volt, az ötödik ötéves tervidőszakban ugyanez 42,5 hónap. Az átlagos megvalósítási idő te-

hát nem javult, jóllehet a kivitelezőknél jelentős fejlesztések történtek. Igaz viszont, hogy az egyre bonyolultabbá, összetettebbé váló beruházások a kivitelezőktől nagyobb szervezettséget és magasabb fokú kooperációt igényeltek.

A beruházási tevékenység hatékonyságának növelése, a beruházási piac feszültségeinek csökkentése sokirányú feladat és többféle megközelítésre van szükség.

Figyelembe kell venni, hogy perspektivikusan gyors és gazdaságos fejlesztésekre van szükség a külgazdasági egyensúly javítását szolgáló területeken, egyidejűleg azonban a kialakult helyzetben a gazdasági fejlődésnek a beruházásokkal történő élénkítése általában nem járható út. Alapvető kérdés a rendelkezésre álló viszonylag szűkös források hatékonyabb felhasználása és ennek érdekében elsősorban nagyobb és erőteljesebb szelekció megvalósítása a beruházásoknál és a fejlesztéseknél.

A beruházási piac feszültségeinek csökkentése, illetve helyreállítása a felhalmozási ütem visszafogásának és a fejlesztések differenciált élénkítésének egyidejű összhatásaként oldható meg.

A beruházási tevékenységben is kapjon nagyobb szerepet a *vállalkozás és a verseny* a kivitelezői gyorsaságért, az árért, a minőségért. A helyzet tartós megoldását a beruházások vállalkozó jellegű kivitelezésétől várhatjuk, mivel a beruházásra vállalkozók közötti verseny kialakulása minőségi változást hozhat, emelkedhet a kivitelezői munka követelményszintje. A vállalkozási jellegű kivitelezői tevékenység azonban csak az egyensúly fokozatos létrehozásával bontakozhat ki, amely végső fokon megszüntetheti a beruházó kiszolgáltatottságát a kivitelezővel szemben.

Fokozni kell a gazdaságossági, pénzügyi követelményeket. Az érdekeltségi rendszernek jobban át kell hatnia az egész beruházási folyama-

tot. A vállalkozóknak komoly előnyt jelentsen a gyors teljesítés, erőforrásaik koncentrálása. Az árban jusson kifejezésre a gyorsaság és a teljesítés minőségére vállalt garancia.

A szigorúbb feltételek kialakítása érdekében a „puha" beruházási pénz keményítésére is szükség van. Ez nem szűkíthető le a beruházási vásárlóerő szabályozására; az egész pénzügyi szabályozási rendszert kell alkalmassá tenni arra, hogy a beruházási döntések mérlegelésénél valóban előtérbe kerüljenek hatékonysági követelmények. A szigoritás egyik alapvető feltétele: a költségvetés visszavonulása a vállalati pénzügyektől.

Emellett figyelemre méltó körülmény, hogy a beruházások mintegy 50—55 százaléka autonom vállalati döntések alapján szuletik meg, amelyekhez nem kapcsolódik sem direkt hitelpénz, sem direkt támogatás. Ezért a „puha" beruházási pénzek keményedéséhez arra is szükség lenne, hogy a vállalati beruházási döntések reális számításokon alapuljanak, s a beruházók ne fogadják el a kivitelezők által diktált költségeket.

A gazdaság teljesítőképességének korlátai vannak, tetszés szerint nem tágíthatók. A gazdaság teherbíró képessége objektíve arra készteti a társadalompolitikát, hogy *önkorlátozással* éljen. Ez az önkorlátozás sokrétű: a célok és feladatok súlyozása, preferálása, illetve sorolása, az erők koncentrálása, átcsoportosítása.

Ez nemcsak népgazdasági szintű követelmény, hanem minden területre érvényes. Gyökeresen fel kell számolni azt a felfogást, hogy minden feladat csak beruházással oldható meg. Alapvető feladat a beruházási folyamatok hatékonyságának javítása, amely függ a műszaki tervezés minőségétől, korszerűségétől, a kivitelezés szervezettségétől, az üzembe helyezések meggyorsításától, az előirányzatok gazdaságossági, műszaki-gazdasági megalapozottságának és termelésének javításától, a szabad és mértéktartó megoldások

alkalmazásától, a szerződéses fegyelem és felelősség következetes érvényesítésétől.

Az 1982. évi terv szerves része a *készletfelhalmozás*, a *készletgazdálkodás* hatékonyságának javítása. Tartalékaink kozott továbbra is nagy lehetőségek rejlenek a jobb készletgazdálkodásban. Ez annál is fontosabb, mert a felmérések szerint a készletként számon tartott energiahordozók, nyersanyagok, befejezetlen termékek és készáruk értéke *megközelíti éves nemzeti jövedelmünk értékét.* A népgazdaság teljes készletállománya 1980 végén 520 milliárd forintot tett ki. Azt nehéz pontosan megállapítani, hogy ezen belul mekkora az egyértelműen felesleges készletek aránya. A szakemberek szerint ez mintegy 20 százalékra (kb. 100 milliárd forint) tehető, ami közel akkora összeg, mint amit 1982-ben beruházásokra fordítunk.

A készletgazdálkodás hatékonyságának javítása — a gazdasági tevékenység egészébe illesztve — folyamatos, több irányú, aktuális és perspektivikus feladat; ilyenek: az elfekvő készletek arányának csokkentése, újak keletkezésének fékezése, a forgási sebesség gyorsítása.

A feladatok ezen a téren alapjában véve a következők:

1. A készletek ésszerűbb elhelyezkedésének biztosítása céljából a készletek nagyobb részét, 70—75 százalékát a kereskedelemben — a TEK-vállalatoknál —, illetve a gyártóknál kellene raktáron tartani, a felhasználóknál pedig 25—30 százalékát. Ez a jelenlegi arányoknak éppen fordítottja lenne. Ennek érdekében jobban el kell határolni, hogy a készleteket ki szerezze be és tárolja, hogy mi a TEK-vállalatok szerepe. Elvi elhatárolás az lehet, hogy azokból a termékekből, amelyeket egy-egy vállalat dolgoz fel, valamint amelyek a nagy felhasználókhoz kerülnek, indokolt a gyári, vállalati készletezés; az olyan anyagokból pedig, amelyeket több gyártótól kell beszerezni, s amelyeknek több felhasználójuk is

van, a TEK-vállalatoknál kell koncentrálni a készletezést.

2. Jobb gazdasági szervező munkával el kell érni, hogy a folyamatos termeléshez és áruellátáshoz elegendő nyersanyag és alkatrész álljon rendelkezésre, egyidejűleg csökkenteni kell az egy egységnyi termelt termékre jutó készletet.

3. Növelni kell a készletek forgási sebességét, különösen az iparban, ahol az átlagos készletforgási sebesség 80 nap, több mint kétszerese a nyugat-európai átlagnak, vagyis a magyar ipar átlagosan kétszerte tőkeigényesebben termel, mint világpiaci konkurrensei.

4. Ösztönözni, bizonyos fokig kényszeríteni kell a gazdálkodó szervezeteket a szükségtelen, számukra felesleges, de másutt még jól hasznosítható készletek eddiginél gyorsabb és hatékonyabb csökkentésére. Ehhez szigorúbb hitelpolitikára, a költségérzékenység növelésére, jobb vállalati piaci munkára, megalapozottabb prognózis-készítésre és beszerzési politikára, a készletek rendszeres elemzésére, az anyagok, alkatrészek nyilvántartásának korszerűsítésére, az anyagi-műszaki ellátás tervezésének javítására van szükség. Az ösztönzést segíti például, hogy 1981. január 1-től a vállalatok csökkent értékű termékeiket, illetve az elfekvő anyagok, alkatrészek, forgóeszközök költségeit három évre elosztják a nyereségük terhére. A reális készletszint kialakítását szolgálja, hogy a vállalatoknak a tartós forgóeszköz-növekményeket teljes egészében a fejlesztési alapból kell finanszírozniuk.

5. Lényegesen hatékonyabbá kell tenni a termelőeszköz-kereskedelmet. A TEK-vállalatok játszanak aktívabb kiegyenlítő szerepet a piaci igények hullámzásában, a szállítók egy részénél meglevő monopolhelyzetek felszámolásában.

A különböző kisüzemi formák létrejöttével még nagyobb feladat hárul a termékforgalmazó vállalatokra. A kisüzemek lételeme a rugalmasság, a piaci igények gyors követése. Ezt csak úgy

tudják megvalósítani, ha nekik sem kell hosszú ideig várakozni az alapanyagokért, alkatrészekért, és nem írják elő számukra, hogy mennyit vásároljanak.

6. A készletgazdálkodás javításának fontos feltétele a vállalatok kölcsönös érdekazonosságán alapuló, valamint a megrendelők és a szállítók közötti tartósabb kapcsolatokra épülő együttműködés kialakítása.

A készletgazdálkodás hatékonyságát alapvetően megjavítani csak hosszabb távon és a gazdasági összfolyamatba beillesztve lehet. A kereslet—kínálat közötti jobb összhang, a kedvezőbb kínálati helyzet — amely egyben a készletgazdálkodás tartós javításának is egyik kulcskérdése — csak a termelési és termékszerkezet korszerűsítése, a gazdasági hatékonyság általános javulása alapján érhető el.

Az 1982-es tervfeladatok részletezése

Az ipar feladata

A népgazdasági termelés alakulásában meghatározó szerepe van az iparnak, hiszen innen származik az összes termelőágazatok közül a legtöbb nemzeti jövedelem. A népgazdaság belső és külső egyensúlyi helyzetének javítására minden ágazatnak — ezen belül elsősorban az iparnak — az eddigieknél nagyobb erőfeszítéseket kell tenni. Növelnie kell — különösen a feldolgozó iparban — a külső piacokon gazdaságosan értékesíthető, a behozatalt ésszerűen helyettesítő, az anyag- és energiatakarékossági intézkedések megalapozását szolgáló, tehát az alacsony anyag- és energiaigényes termékek előállítását.

A belföldi felhasználás igen mérsékelt növekedése, ezen belül a felhalmozás csökkenése lehetővé teszi, hogy 1982-ben az ipari termelésnek az ez évinél nagyobb hányada szolgálja a kivitelt — ezen belül a nem rubelelszámolású kivitel — növelését. Ez egyben meg is határozza az ipari vállalatok lehetséges fejlődését: azok a vállalatok fejlődhetnek dinamikusan, amelyek a nem rubelelszámolású kivitel gyors növelésére, emellett az import hatékony helyettesítésére képesek.

A termelés elsősorban a *kivitel* növelését szolgálja. Az ipari termékek *rubelelszámolású* kivitele — a behozatali lehetőségekkel összhangban — 8—9 százalékkal növekedhet, a nem rubelelszá-

molású kivitelt 6–7 százalékkal szükséges emelni, ezt különböző szabályozási és gazdaságszervezési intézkedések segítik. A *termelői célú értékesítés* a termelés alakulásával összefüggésben kismértékben *növekszik*, a *felhalmozást* szolgáló termékek átadása 6–7 százalékkal *csökken*. Így az ipari termelés növekedési üteme – az 1981. évi előirányzat szerint – 2–2,5 százalék lehet. (Ennél nagyobb termelésnövekedés csak abban az esetben kívánatos, ha a belőle származó kivitel legalább olyan értékben nő, mint a többlettermeléshez szükséges behozatal.) A termelés ilyen ütemű növekedéséhez a termelőkapacitások és a munkaerő rendelkezésre áll, bár az iparban *foglalkoztatottak száma* 25–30 ezer fővel, kb. 2 százalékkal tovább csökken. Ezt, valamint az állóeszköz-állomány növekedését, korszerűsítését, a kapacitások jobb kihasználását figyelembe véve az *egy foglalkoztatottra jutó termelés* az iparban 4–5 százalékkal emelkedik.

A termelés tervezett növelése, ezen belül elsősorban a kivitel növelése a gazdálkodás hatásfokának erőteljes javítását igényli. Meg kell gyorsítani a termelés szerkezetének korszerűsítését, műszaki színvonalának emelését. Növelni kell a külpiacokon gazdaságosan értékesíthető, a behozatalt ésszerűen helyettesítő, a belföldi kínálatot javító termékek előállítását. Javítani kell az alkatrész- és részegységgyártást. Ki kell fejleszteni és be kell vezetni a korszerű, alacsony energia- és anyagigényes termékek gyártását, elősegítve az energia- és anyagtakarékossági intézkedések végrehajtását. Rugalmasabban kell alkalmazkodni a piaci igényekhez, javítani kell a piackutató tevékenységet. Szorosabbá kell tenni a vállalatok közötti együttműködést, meg kell erősíteni a szállítási fegyelmet. Korszerűsíteni szükséges a vállalatok belső szervezeti felépítését, irányítását, növelni a vezetés színvonalát.

A népgazdaság *energiafelhasználása* nem, vagy csak minimális mértékben emelkedhet. Ezt – a

csökkenő behozatali lehetőségek miatt — a hazai energiaforrások bővítésével lehet kielégíteni. 26 millió tonna *szenet*, 6,3 milliárd m^3 *földgázt* kell termelni. A kőolaj-feldolgozás során indokolt növelni a benzin- és gázolajkihozatal arányát. A hatodik ötéves terv energiagazdálkodási programjának végrehajtását meg kell gyorsítani. Gondoskodni kell arról, hogy az ipar — különösen a gépipar — biztosítsa az energiafelhasználás ésszerűsítését szolgáló termelési hátteret.

A *kohászatban* a termelést — a minimális gazdaságossági követelményeket kielégítő export növelése esetén — kb. 2 százalékkal lehet növelni; ezt több, már megtett intézkedés segíti. A nyersacéltermelés 4 millió tonnára, a hengereltáru-termelés 3—3,1 millió tonnára növelhető. A Dunai Vasmű konverteres acélművének befejezésével lehetőség nyílik az acéllemez-termelés 100 ezer tonnával való növelésére.

A *gépipar* termelését és kivitelét az ipari átlagot meghaladó mértékben — 4—5 százalékkal — szükséges növelni. E növekedés feltételei biztosítottak. Ezen belül dinamikusan fejlődnek a *híradás- és vákuumtechnikai*, a *műszeripari* termékek, valamint a *gépek és gépi berendezések egyes* gyártási ágai.

A *fémtömegcikket* gyártó vállalatok kapacitástartalékait a lakossági ellátás javítására, illetőleg a behozatal csökkentésére az előző éveknél nagyobb mértékben kell hasznosítani.

A gépipari termékek közül az átlagosnál gyorsabban növekszik a licencvásárláson alapuló számjegyvezérlésű szerszámgépek, korszerű villamosberendezések és -készülékek, valamint műszeripari termékek termelése. Az energetikai gépgyártásban fontos feladat a mezőgazdasági hulladékok elégetésére alkalmas berendezések, a nedvestakarmány- és terménytárolók, továbbá az atomerőművi berendezések gyártása.

A *vegyiparban* — a behozatal csökkenése következtében — a kőolaj-feldolgozás alacsonyabb

az 1981. évinél. Növelni szükséges a gyógyszerek, növényvédő szerek termelését és a műanyagfeldolgozást. A vegyipari termelés így összességében az 1981. évi színvonalon marad.

A *szerkezetfejlesztés* fő irányát és ütemét továbbra is a folyamatban levő *központi fejlesztési programok* határozzák meg. A petrolkémiai központi fejlesztési program a műanyag-alapanyagok feldolgozását tűzi ki célul, annak érdekében, hogy a rendelkezésre álló hazai gyártású pvc-por és polipropilén növekvő hányadát hasznosítsa az ipar késztermék formájában. A gyógyszer-, növényvédőszer- és intermediergyártás központi fejlesztési programja alapján ezekből a termékekből a kivitelt kell dinamikusan bővíteni és ezzel összhangban a piackutatást és a külkereskedelmi tevékenységet fejleszteni.

A *könnyűiparban* a 2 százalékos átlagnál nagyobb mértékben emelkedik a konfekcióipari, a rövidáruipari termékek, valamint a lakástextíliák termelése. Az *élelmiszeriparban* a termelési szerkezet átalakításának fő meghatározója — a belföldi fogyasztás megfelelő kielégítése mellett — a kivitel növelése.

Az *építőanyag-ipar* termelésének kb. 1 százalékos növekedése mellett is az építőipar és a lakosság kereslete kielégíthető. A szakágazatok közül — a kereslet összetételének megfelelően — az átlagosnál gyorsabban nő az üveg-, a finomkerámia- és a szigetelőanyag-ipar termelése.

A terv számol azzal, hogy a megtett intézkedések hatására a vállalatok által realizált jövedelem jobban összhangban lesz a termelésben és az értékesítésben elért teljesítményekkel, és a vállalatok jövedelmi helyzete a gazdálkodás eredményességétől függően *differenciálódik*. A nehéz helyzetbe kerülő vállalatoknak megfelelő intézkedéseket kell kidolgozniuk tevékenységük hatékonyabbá tételére, gazdálkodásuk pénzügyi egyensúlyának helyreállítására.

1982-ben folytatódik a változó feltételekhez

rugalmasabban alkalmazkodó vállalati szervezeti rendszer kialakítása. Az irányító szervek nyújtsanak segítséget a vállalati belső irányítási és érdekeltségi rendszer korszerűsítéséhez és a vállalatok közötti termelési, kereskedelmi kapcsolatok és együttműködés javításához is.

Építőipar

A beruházásokon elvégzendő építési feladatok mintegy 8 százalékkal tovább mérséklődnek. Az országos építés-szerelés 1–2 százalékkal, az *építőipar bruttó termelése* mintegy 1 százalékkal *csökken.* Ugyanakkor a fenntartási építés kismértékben, az építőipar nem rubelelszámolású kivitele pedig több mint kétszeresére *nő.* A *foglalkoztatottak száma* kb. 12 ezer fővel kevesebb lesz, mint 1981-ben volt, de megfelelő szervezés esetén az összességében mérséklődő kereslet javuló kielégítésére is képessé válik az építőipar.

Az építőipar iránti keresletben — az előző évhez hasonlóan — tovább nő a kisebb volumenű, elevenmunka-igényesebb munkák aránya. Ezért több, szakosodott és kötött kapacitású vállalatnál — a házgyárakban, a könnyűszerkezeteket gyártó vállalatoknál, az útépítésben — a *kapacitások nem lesznek teljesen kihasználva.*

Ahhoz, hogy az építőipar a megváltozott piaci körülmények között jelentkező igényeknek tartósan (összességében és struktúrájában egyaránt) eleget tudjon tenni, a már megtett és a még megteendő további intézkedések nyújtanak segítséget: a tényleges versenyhelyzeten alapuló szabad árképzés, a bérgazdálkodási forma szabadabb megválaszthatósága, a szervezeti rendszernek — versenyhelyzetet megalapozó — továbbfejlesztése és átalakítása. Ezzel olyan gazdálkodási környezet jöhet létre amelyben erősödhet az építőipari szervezetek vállalkozási készsége és versenyképessége. Azok a vállalatok fejlődhetnek dinami-

kusabban, amelyek az új helyzethez jobban alkalmazkodnak.

A kivitelező építőiparnak az 1981. évinél valamivel több *lakást* szükséges felépítenie, bár az állami lakásépítés csökken.

Mezőgazdaság, erdő- és vízgazdálkodás

A mezőgazdaság szerepe országunkban igen jelentős. A lakosság zavartalan élelmiszer-ellátása mellett tetemes exportot is lehetővé kell tennie. Különösen nagy a mezőgazdaság szerepe a nem rubelelszámolású kivitelben. A mezőgazdasági termékek termelése — átlagos időjárást feltételezve — az 1981. évihez képest 4—4,5 százalékkal növelhető, és hasonló mértékben haladja meg az 1980. évi színvonalat. Ehhez a *növénytermelést* 5,5—6, az *állattenyésztést* 2—2,5 százalékkal kell növelni. (Az 1980. évihez képest a fejlődés a két főágazatban azonos ütemű.)

Közel azonos ütemű fejlődés várható a mezőgazdasági nagyüzemek kiegészítő tevékenységénél is, ezek fejlesztése — hiánypótló jellegüknél fogva — továbbra is kívánatos. A mezőgazdasági ágazat bruttó termelése így összességében mintegy 4 százalékkal nő.

A *gabonatermelés* biztonságos megalapozásához a vetésterületet — elsősorban a szántóföldi takarmánynövények terhére — mintegy 160 ezer hektárral szükséges növelni. A kalászosok átlagtermésének az 1981. évi szinthez képest jelentős növelésével, a kukorica ez évi átlagtermésének megtartásával összességében 14—14,5 millió tonnás gabonatermés érhető el. Az 1981. évi termés-eredmények és az 1982. évre tervezett termés figyelembevételével jelentős gabonakivitelre lehet számítani.

Az *olajosnövények* termesztésében az elért magas termésátlagok alapján az 1981. évinél ki-

sebb területről is betakarítható a belföldi ellátáshoz és kivitelhez szükséges mennyiség. A hazai ellátás zavartalansága és a kivitel szükségletei miatt a *cukorrépa* vetésterületét a tavalyi szinten célszerű tartani.

A *zöldségtermelést* — a kereslethez jobban igazodó összetételben (több zöldpaprika, zöldborsó, kevesebb fűszerpaprika és paradicsom) — mintegy 10 százalékkal szükséges növelni. A tavalyival azonos termőterületről 1,6 millió hektoliterrel több bortermelést lehet számításba venni. A *szőlő és a gyümölcsök* telepítése 3—3 ezer hektárban irányozható elő.

A mezőgazdasági termelés megalapozása érdekében jelentősen növelhető a műtrágya- és a növényvédőszer-felhasználás. Biztosítható a megfelelő gépellátás is. A mezőgazdasági ágazat nettó termelésének úgy kell emelkedni, hogy színvonala érezhetően meghaladja az 1980. évit.

Az *állattenyésztésben* az állatállomány szinten tartása mellett a hozamok növelése a cél. Növelni kell — 8—10 százalékkal — a *húshasznú szarvasmarha-állományt.* A vágómarha-termelés 2—2,5 százalékkal, a tejtermelés 1—2 százalékkal bővíthető. A tavalyinál mintegy 20 ezer tonnával több *vágósertést* kell termelni. A nagyüzemi termelés bővítésével egyidejűleg fenn kell tartani a *kisüzemek tenyésztési kedvét* is. Tovább kell javítani a nagyüzemek és kisgazdaságok kapcsolatát. A kedvező kiviteli lehetőségek indokolják a vágóbaromfi mintegy 3 százalékos, a vágójuhtermelés 6—7 százalékos növelését.

A korábbinál intenzívebb növénytermelés szükségessé teszi a *műtrágya-felhasználás* növelését. Törekedni kell az erőforrások jobb kihasználására, a fajlagos energiaráfordítások és takarmány-felhasználás csökkentésére. Az energiatakarékosság érdekében tovább kell növelni a szemes termények nedves tárolását, és egyéb intézkedésekkel is fokozni kell az *üzemanyag-*

megtakarítást. Fokozni kell a melléktermékek és hulladékok gazdaságos hasznosítását. Sokirányú intézkedések segítik az alacsony jövedelmezőségű mezőgazdasági üzemek fejlődését.

A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek kivitele 1982-ben az 1981. évi jelentős növekedés után — az élelmiszer-fogyasztás kismértékű emelkedése mellett — a kedvezőtlen búzatermés következtében csak 1—2 százalékkal haladja meg a tavalyit.

Az erdőgazdálkodás termelési értéke 3,5—4 százalékkal emelkedett. A fakitermelésnél a fő feladat az új feldolgozókapacitások nyersanyagigényének kielégítése és a lakosság tűzifával való ellátása. Az erdőtelepítésnél a társadalmi erők minél szélesebb körű bevonására kell törekedni.

A vízgazdálkodásban a fejlesztés fő célja továbbra is a vízellátás, csatornázás és szennyvízelvezetés javítása, valamint a vízrendezés és az árvízmentesítés. Az ágazat előkészítés alatt álló nagyberuházásainál csak állagmegóvást lehet előirányozni.

Szállítás — hírközlés

Az áruszállítási és személyszállítási teljesítmények — a szállítási igények és feladatok összetételéből következően — az előző évinél mérsékeltebben emelkednek.

Az *áruszállításban* kb. 1 százalékos teljesítménynövekedéssel a szállítási igények kielégíthetőek. A *közúti szállítás* részaránya a korábbi évekénél mérsékeltebben nő. A *tranzitforgalom* várhatóan az előző évi szinten marad.

A *tömegközlekedés* szállítási teljesítményei kb. 2 százalékkal, ezen belül a *távolsági* autóbuszközlekedésé nagyobb ütemben nőnek. A *helyi* közlekedésben az eddigi tendencia folytató-

dik, az utazási igények erőteljesebb növekedése a vidéki településeken várható.

A lakosság tulajdonában levő *személygépkocsi-állomány* 7,8 százalékkal növekszik, és eléri az 1 millió 140 ezer darabot, az átlagos futási teljesítmény 3–4 százalékkal csökken. Az *autópálya-hálózat* a Bicske és Tatabánya közötti új szakasz megépítésével 22 km-rel bővül. Az előző évihez hasonlóan 1000 km út burkolatának megerősítése és felújítása történik meg.

A *távbeszélő-állomások* száma 21 ezerrel nő, ebből 5400 darab a lakásokban felszerelendő állomás.

A lakosság jövedelme, fogyasztása és életkörülményei

Foglalkoztatottság — munkaerőhelyzet

A foglalkoztatottság és a munkaerőhelyzet lényegében nem változik 1981-hez képest. Az *aktív keresők* száma előreláthatóan legalább 20 ezer fővel (0,5 százalékkal) tovább csökken. A munkaerő ágazati szerkezetének átrendeződése az előző évekéhez hasonlóan folytatódik: az iparban és az építőiparban a *foglalkoztatottak száma* 1,5–2,5 százalékkal csökken, a mezőgazdaságban és a termelő szolgáltatásokéban gyakorlatilag nem változik, a nem termelő ágazatokban kissé emelkedik. A *munka termelékenysége* a termelés dinamikájától függően, az 1981. évihez hasonló ütemben nő

A *munkaerő iránti kereslet* várhatóan tovább mérséklődik. A fővárosban változatlanul lesz munkaerőhiány, ez a termelésben csak helyenként okoz számottevőbb gondot. A főváros építőiparának munkaerőhiánya a bérpreferencia nyomán várhatóan mérséklődni fog.

Feltételezhetően 1982-ben sem lesz jellemző a vállalatok közötti munkaerő-átcsoportosítás, és nem lesz nagyobb arányú a munkaviszonynak a vállalatok által kezdeményezett megszüntetése. Várható, hogy a szabályozórendszer módosításának, az egyéb intézkedéseknek, a szigorúbb gazdálkodási környezetnek a hatására a vállalati munkaerő-gazdálkodás tovább javul, a termelés szükségleteihez alkalmazkodóbb lesz. *Indokolt elősegíteni a munkaerő erőteljesebb mozgását* a tevékenységüket tartósan nem bővítő gazdálkodó szervezetektől *a dinamikus és hatékony fejlődésre képes vállalatokhoz és szövetkezetekhez.* Olyan gazdasági körülményeket kell teremteni, és ezt gazdaságszervező munkával is elő kell segíteni, hogy a termelésüket tartósan nem növelő gazdálkodó egységek csökkentsék létszámukat. A nem hatékonyan működő vállalatok létszámának egy része a magas jövedelmezőségű vállalatokhoz és az ún. kisegítő és kiegészítő gazdaságba áramoljon.

Nagyobb foglalkoztatási problémákkal nem kell számolni. Az *iskolából kikerülő* és első ízben munkába lépő 125—130 ezer fiatal túlnyomó része viszonylag könnyen elhelyezkedhet. Elhelyezkedési nehézségek az előző évihez hasonlóan az egyetemet és főiskolát végzettek körében várhatók.

Az év első felében minden vállalatnál és intézménynél — az oktatási intézmények és a mezőgazdaság valamint egyes különleges esetek kivételével — át kell térni *az ötnapos munkahétre.* (Ez 1982. január elsejével 90 százalékban megtörtént.) Az áttéréssel a *heti munkaidő* általában 44 óráról 42 órára, a folyamatos munkarendben, illetve a két vagy több műszakban foglalkoztatott dolgozók munkaideje pedig 40—42 órára *csökken.* Az ötnapos munkahét bevezetését általában vállalati *önerőből* kell végrehajtani. Ugyanakkor az anyagi termelés egyes szakágazataiban ezzel összefüggésben nem kerül sor a

bérszabályozás szigorítására. Az egészségügyi és a művelődési ágazat a többletlétszám fedezetére mintegy 200 millió forint költségvetési juttatásban részesül. Az *áttérés miatt* a gazdálkodó egységek pénzügyi-gazdasági helyzete nem romolhat, és *a dolgozók keresete sem csökkenhet.*

A lakosság jövedelme és fogyasztása

A lakosság *fogyasztása* az 1981. évinél mérsékeltebben, 0,5—1 százalékkal emelkedhet. A *munkások és alkalmazottak reálbére* — az 1981. évre tervezettnél nagyobb növekedés után — 0,5—1 százalékkal csökkenhet, de az 1980-as szintet kismértékben meghaladja. A termelőszövetkezeti dolgozók reálkeresete az 1981. évi színvonalon marad.

A gazdasági szabályozórendszer módosításával, ezen belül a *bérszabályozás* szigorításával összhangban az átlagbér növekedése mérséklődik A *munkás-alkalmazottak átlagbére* kb. 5 százalékkal emelkedik. Bérpreferenciára 500 millió forint fordítható, ami elsősorban a gazdaságos nem rubelelszámolású kivitel növelését, az energiamegtakarítás ösztönzését, a szénbányászat folyamatos munkarendjének bevezetését, a budapesti lakásépítést és egyes közintézmények rekonstrukcióját szolgálja. Az 500 millió forinton felül 200 millió forintot tartalékolni kell esetleges évközi kisebb intézkedésekre.

A ténylegesen kifizetett *átlagkereset* — főleg a nyugdíjjárulék arányának emelkedése és a bérkiegészítések változatlansága miatt — 4,2—4,4 százalékkal növekszik. A vállalaton belüli bérgazdálkodásnak szorosabb kapcsolatban kell lennie az egyéni teljesítményekkel. Ezzel összefüggésben fontos, hogy a *béremeléseket lehetőleg folyamatosan, ne az év elejére koncentrálva hajtsák végre,* amit az is indokol, hogy az év első hónapjaiban központi fogyasztói árintézkedés nem

lesz. A termelőszövetkezeti tagok és alkalmazottak bérnövekedésének üteme 5–5,5 százalékra mérséklődik.

A *pénzbeli juttatások* – mivel lassabban nő a juttatásban részesülők (nyugdíjasok, gyerekek) száma, és csökken a gyermekgondozási segélyt igénybevevők száma – a korábbiaknál mérsékeltebben, nagyrészt az automatizmusok nyomán kb. 7 százalékkal növekednek. A *nyugdíjak 100 forintos rendszeres emelése 2000 forintos határig biztosítja e rétegek vásárlóerejének megőrzését.*

A társadalmi közkiadások korlátozására hozott intézkedésekkel összhangban kb. 2,5 százalékra mérséklődik a *természetbeni juttatások* növekedési üteme is. A pénzbeli és természetbeni juttatások volumene *együttesen* 2–2,5 százalékkal nő.

A fogyasztásnak és a reáljövedelemnek az 1981. évinél mérsékeltebb növekedése esetén számolni kell azzal, hogy a lakosság az emelkedő *nomináljövedelem* mellett sem növeli megtakarításait – vagy csak minimális mértékben – az előző évhez képest: a *takarékbetét- és bankjegyállomány* együttes növekedése 1982-ben megközelítően 19 milliárd forint lesz, ami lényegében az 1981. évivel azonos.

A lakosság fogyasztásának kb. 1 százalékos növekedésén belül a *termékfogyasztás* kisebb, a *szolgáltatások* igénybevétele nagyobb mértékben növekszik. Az *élelmiszer-fogyasztás* az átlagosnál valamivel alacsonyabb mértékben nő, az *élvezeti cikkek* fogyasztása – a tavaly év végi áremelés hatására – feltehetően az idén nem emelkedik tovább. Az átlagosnál gyorsabban nő a gépkocsivásárlás, a gyógyszerek és üzemanyagok fogyasztása, bár az utóbbinál további fajlagos megtakarítás várható. Több *iparcikkből* (pl. ruházati, vas-műszaki cikkek, bútorok) a fogyasztás kismértékű csökkenésére lehet számítani.

A *kereskedelemmel szemben támasztott alapvető követelmény, hogy az árukínálat színvo-*

nala nem romolhat, megfelelő színvonalú és összetételű áruellátás kialakítására kell törekedni. Importból körülbelül a tavalyival azonos szintű, belföldről növekvő belkereskedelmi beszerzés várható.

A terv a jövedelemalakulással összhangban 4,8–5,2 százalékos *fogyasztói árszintemelkedést* irányoz elő. Ezen belül a tavalyi központi árintézkedések áthúzódó hatása kb. 1,6 százalékkal, a vállalati hatáskörben várható és a szabadpiaci ármozgások kb. 2,6 százalékkal emelik az idei fogyasztói árszintet. Új hatósági árintézkedés 0,6–1 százalékos mértékben javasolható. Ennek keretében a fogyasztói árpolitika alapelveivel összhangban elsősorban olyan árváltoztatások célszerűek, amelyek révén a kereslet várható módosulása a népgazdaság egyensúlyi helyzetét javítja. Amennyiben a külgazdasági feltételek és a népgazdaság helyzete a feltételezettnél kedvezőtlenebbül alakul, vagy a fogyasztás a tervezettnél gyorsabb ütemben növekszik, év közben a fogyasztói árakat és a jövedelmeket érintő további intézkedések válhatnak szükségessé.

A kiskereskedelmi áruforgalom volumene kb. 1 százalékkal, folyó áron 5,5–6 százalékkal bővül. A készlethelyzettel összefüggésben a fogyasztási cikkekből a kereskedelem árubeszerzése ennél mérsékeltebben nő. A kiskereskedelemben az idén folytatódik az új üzemelési formák elterjedése.

A lakosság életkörülményeit közvetlenül befolyásoló *infrastrukturális ellátottság javul.*

A lakásellátottság javítására a tavalyihoz hasonlóan mintegy 77 ezer, ezen belül 19–20 ezer – a tavalyinál 4 ezerrel kevesebb – *állami* lakás épül. A különböző állami intézkedések (közművesítés, építési telkek kialakítása) segítik, hogy a tervezett 57–58 ezer személyi tulajdonú lakás megépüljön.

A tanácsoknál folytatódik a *lakáselosztás- és -gazdálkodás korszerűsítése*, nagyobb súlyt kap a

lakásigény lépcsőzetes kielégítése, a szervezett lakáscsere. A terv közel 20 ezer lakás *felújítását* és mintegy 10 ezer lakás *korszerűsítését* irányozza elő. Ennek megalapozására meggyorsul a fővárosban és az öt nagyvárosban a fenntartási építést végző kapacitások — központi támogatással is történő — bővítése.

Az *egészségügyi ellátás* javítására 1200 új gyógyintézeti ágy létesül, az év során többek között Szolnokon és Budapesten készülnek el új létesítmények. Ennek eredményeként a 10 ezer lakosra jutó gyógyintézeti ágyak száma 93-ra nő.

A csökkenő igényekkel összhangban a tavalyinál kevesebb, 2700—3000 *bölcsődei* és 8100—9000 *óvodai* férőhely létesül. Az ellátottság ennek ellenére tovább javul. Csökken a zsúfoltság és egyidejűleg 17 százalékra emelkedik a bölcsődében és 86 százalékra az óvodában elhelyezhető gyerekek aránya.

Fontos feladat új *általános iskolai osztálytermek* létesítése. Új és bővítő-pótló fejlesztésekkel 1200—1300 tanterem létesül. Ezzel, valamint a tanulócsoportok átlagos létszámának kismértékű növelésével elérhető, hogy a *váltott napszakú oktatás aránya valamelyest csökken.* A *napközi*otthonos ellátottság 41 százalékról 43 százalékra javul. A tavalyi feszültségek a nagyvárosokban, elsősorban az új lakónegyedekben 1982 folyamán is fennmaradnak.

Az *általános iskolát* végzetteknek változatlanul mintegy 92 százaléka tanul tovább a középfokú oktatás különböző intézményeiben. Az első osztályos tanulók száma mintegy 130 ezer lesz.

A *felsőfokú oktatási* intézményekbe felvehető hallgatók száma mérséklődik, az első évfolyamon kb. 16 ezer hallgató kezdi meg tanulmányait. A diákotthonban elhelyezhető tanulók aránya 50 százalékról 52 százalékra nő.

A jelentősebb oktatási és közművelődési létesítmények közül folytatódik a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, az Eötvös Loránd

Tudományegyetem, az Állami Operaház, a Filmgyár és a Budavári Palota rekonstrukciója. Megkezdte működését a Budapesti Nagy Sportcsarnok, befejeződik a Madách Kamaraszínház, a Kaposvári Sportcsarnok és a Veszprémi Filmszínház építése.

Nemzetközi gazdasági kapcsolatok

Bár a nemzetközi gazdasági kapcsolatok feltételei a jelenlegi ismeretek szerint tovább romlanak, a *külkereskedelmi áruforgalom* az ez évinél lendületesebben bővül. Elsősorban a *kivitel* növekedésének kell meghaladnia az 1981. évit. A *behozatalban* arra kell törekedni, hogy az a rubelelszámolásokban lehetőleg ne csökkenjen, a nem rubelelszámolásokban pedig a kivitelnél kevésbé emelkedjen.

Rubelelszámolásokban — főleg a partnerek szállítási lehetőségének hiánya miatt — a *behozatal* növelésére lényegében nincs lehetőség. Csökken az energiahordozók, a kohászati termékek és — a beruházások mérséklődése következtében — a gépek behozatala. A *kivitel* volumenét 3—9 százalékkal, a Szovjetunióba irányuló exportot ennél is gyorsabban szükséges növelni. Törekedni kell a *kivitel termékszerkezetének* gazdaságosabbá tételére és az áruösszetétel olyan alakítására, amely elősegíti a külkereskedelmi egyenleg javulását.

A *cserearányok* — elsősorban a kőolaj és a földgáz árának nagymértékű emelkedése következtében — előreláthatóan újabb 4 százalékkal romlanak. Az árveszteség az 1981. évi árakhoz képest — a csökkenő szénhidrogén-behozatal ellenére — mintegy 230 millió rubel lesz.

A kivitel dinamikus bővülése és a behozatal stagnálása ellenére — a nagymértékű árveszteség következtében — az áruforgalom 1981. évi 10—11

milliárd forintos passzív egyenlege folyó árakon 1982-ben csak 6–7 milliárd forintra csökken.

Nem rubelelszámolásokban a *behozatal* volumenének 4–5 százalékos növelését elsősorban a kőolajtermék-vásárlások teszik szükségessé. Ezt figyelmen kívül hagyva a behozatal lényegében nem emelkedik. Ennek megvalósulását elősegíti, hogy a belföldi felhasználás – különösen a felhalmozás – mérséklődik, és ezzel is összefüggésben a termelés sem bővül dinamikusan. Ugyanakkor ésszerű intézkedésekkel arra kell törekedni, hogy a jelenleg számításba vett energiabehozatalra se legyen teljes mértékben szükség.

A behozatal tervezett keretek között tartását a termelés és a belföldi felhasználás importigényességének mérséklésével is elő kell segíteni. Céltudatos gazdaságszervező munkával el kell érni, hogy a fogyasztási cikkek iránti belföldi kereslet egy részét az eddigi behozatal helyett gazdaságos *hazai* termeléssel lehessen kielégíteni, a gépiparban mind az egyszerűbb alkatrészek és részegységek, mind a késztermékek importja helyett erősödjön azok gazdaságos hazai termelése. A termelőeszköz-kereskedelmi és a külkereskedelmi vállalatok aktívabban segítsék a behozatal gazdaságos helyettesítését.

A *kivitel* volumene a terv szerint 5–6 százalékkal növekszik. A tavalyi magas exportbővülés és a kedvezőtlen búzatermés miatt a mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitel alig növekedhet. Ezért az ipari, ezen belül különösen a gépipari termékek külpiaci értékesítését kell erőteljesen fokozni. Ennek érdekében erősíteni célszerű a belföldi vásárlóerő exportorientációt elősegítő szabályozását, és módosítani szükséges a szabályozórendszer néhány olyan elemét, amely a népgazdasági szinten még gazdaságos kivitel bővítését gátolja.

A kivitel növelését nemcsak és nem elsősorban jövedelmezőségi, hanem más tényezők is nehe-

zítik: egyes esetekben nem megfelelő színvonalú a vállalati munkaerő-gazdálkodás, bizonytalanul oldható meg az ütemes belföldi anyagellátás, gyenge a kivitel hazai termelési háttere (pl. az alkatrészek műszaki színvonala, minősége, megbízhatósága). Több helyütt nem kielégítő a piackutató és értékesítési munka. Számos vállalat vezetése nem felel meg a megnövekedett követelményeknek. A továbbiakban a gazdaságszervező munkát e problémák megoldására kell irányítani.

A kiviteli és a behozatali árak alakulásában lényeges eltérés nem várható, de az ármunkának arra kell irányulnia, hogy a cserearányok minél kedvezőbbek legyenek.

Az ár- és jövedelmi folyamatok

Az ár- és jövedelmi folyamatok alakulására a külső feltételek romlása mellett jelentős hatással van az ár- és szabályozórendszer több elemének módosítása.

Az előrejelzések szerint 1982-ben a nem rubelelszámolású külkereskedelmi árak viszonylag kiegyenlítetten nőnek, a külpiaci infláció valamelyest lassul, a cserearányok valószínűleg változatlanok maradnak. A kiviteli és a behozatali forintárszínvonal — a devizában számított árszínvonal 4—5 százalékos emelkedését és a forint 1—2 százalékos nominális felértékelődését figyelembe véve — egyaránt mintegy 3 százalékkal növekszik. Az 1981. évi tendenciákkal ellentétben az exportárak növekedése a kohászatban gyorsabb, az élelmiszer-gazdaságban lassúbb lesz az átlagosnál. A prognózisok szerint a kőolaj világpiaci ára forintban lényegesen nem változik.

Az *ipari* belföldi *termelői árszínvonal* a jelzett külkereskedelmi árváltozásokat figyelembe véve a tavalyi 7 százalékkal szemben mintegy 4—4,5

százalékkal nő. A nyers- és alapanyagok ára — a kohászattól és néhány könnyűipari alapanyagtól eltekintve — várhatóan nem változik jelentősebben. Jelentkezik azonban az 1981. évi — főleg a novemberi — energetikai áremelések *áthúzódó* hatása. A feldolgozóipari termékeknél az áremelkedés — tekintettel a ki nem használt áremelési lehetőségekre és a kivitel növelését ösztönző egyes (belföldi árakat is érintő) intézkedésekre — az 1981. évit meghaladhatja.

Az *építőipari* árszabályozásban a *versenyárrendszer* szélesebb körű alkalmazását célzó módosítások lépnek életbe. A *szállítási tarifák* novemberi emelésének hatása 1982-ben bontakozik ki.

A népgazdaságban képződő *összes jövedelem* mintegy 5 százalékkal haladja meg az 1981. évit, ugyanilyen mértékben nőnek a bérek és egyéni jövedelmek, valamint a társadalmi tiszta jövedelem is. A tiszta jövedelem központosítási aránya valamelyest nő. A rubelelszámolású importárak emelkedése és a behozatal volumenének csökkenése miatt erőteljesen folytatódik az energiahordozók behozatalán képződő járadék csökkenése, ugyanakkor a belföldi energiahordozók termelésében realizált járadék — a belföldi áremelések hatására — nő.

A *gazdálkodó szervezetek nyeresége* — az intézkedések hatására — az 1981. évi gyors növekedés után összességében lényegesen nem emelkedik. A nyereség dinamikája ágazatonként sem tér el jelentősen egymástól. A *vállalati jövedelmek differenciálódása* — a költségnövekedések eltérő mértéke következtében is — várhatóan fokozódik. A gazdálkodási feltételek szigorodása mellett növekedhet a pénzügyi nehézségekkel küzdő vállalatok száma, így valószínűleg erősödik a támogatások és kedvezmények iránti igény. Ezért különösen fontos, hogy a követelmények fellazítására irányuló törekvéseknek a központi irányítás ne adjon teret.

Az állami költségvetés bevételei a költségvetési kiadásoknál gyorsabban emelkednek. Az elhatározott szabályozóváltoztatások hatására jelentősen nő a közvetlenül költségvetésbe *központosított tiszta jövedelem*, elsősorban a bérjárulék és az energiahordozók hazai termelésénél keletkező járadék emelkedése révén. A rubelelszámolású energiabehozatalon képződő járadék mérséklődése jelentős bevételkiesést okoz, ugyanakkor a szükségessé váló nem rubelelszámolású energiabehozatal növeli a kiadásokat. E tényezőknek a költségvetési egyensúlyt rontó hatását nagyrészt ellensúlyozzák a költségvetés felhalmozási kiadásait mérséklő intézkedések. A *társadalmi közkiadások* a hatodik ötéves tervben számítottnál lassabban nőnek.

Szabályozórendszer 1982.

Változások a gazdasági szabályozásban

Az 1982. évi gazdasági tevékenységhez a közgazdasági szabályozóeszközök több eleme módosult, hogy az egyre romló világpiaci helyzet ellenére is megvalósuljanak az általános egyensúlykövetelmények, végbemenjen a gyorsabb jövedelemképződés a gazdaság különböző területén. Fontos ez azért, mert bár az elmúlt három évben a tőkés külkereskedelmi mérlegünk javult, a beruházás és fogyasztás terén az egyensúly kielégítő, de ezek az eredmények a legkönnyebben mozgósítható tartalékok felhasználásából szulettek, amelyek már kimerülőben vannak.

A hatékonyság javulásának, a termelési szerkezet átalakulásának, a népgazdasági jovedelem bővülésének és a külső egyensúly javulásának egyuttes és gyors megvalósításához — úgy tűnik — a szabályok egy részénél nincs elegendő feszítő erő. Erre utal, hogy a költségvetés bevételi forrásainak emelkedése elmaradt a szukségestol, az állami feladatok bővülésétől. Ez pedig ugyancsak veszélyezteti a külső egyensúlyjavítási törekvéseket.

A kulső feltételekhez való jobb alkalmazkodáshoz, a minőségi teljesítmények növeléséhez az *árrendszerben* bizonyos változások végrehajtása szukséges.

A *termelői árintézkedések* közül az energia-

hordozók termelői árának 1981. november 1-i emelése a legjelentősebb, amely a dollár árfolyamának emelkedése miatt vált szükségessé. Ennek megfelelően a kőolaj ára 12 százalékkal, a kőolajtermékek ára — a motorbenzin kivételével — az egyes termékek világpiaci árait figyelembe véve, differenciáltan emelkedik. A földgáz ára 15, a széné 10, a kokszé 5 százalékkal lesz magasabb, míg a villamos energia ára 9, a hőenergiáé 11 százalékkal nő.

Az áremelés, valamint az energiával való takarékosságra történő fokozottabb ösztönzés indokolttá tette a közúti árufuvarozás és a belföldi vasúti árufuvarozás díjainak 15 százalékos, míg a vasúti melléktdíjak és az export-import fuvarozási díjak átlagosan 20 százalékkal való emelését. (Ezek az intézkedések 1981. november 1-től érvényesek.)

A vasúti közlekedésben és a helyközi autóbusz-közlekedésben a munkába járással kapcsolatos bérletek ára 1982. január 1-től 25 százalékkal emelkedett. *Az áremelkedés a dolgozók térítését nem érinti,* mivel a díjemelés a munkáltatót terhelő költségtérítést növeli.

A költségnövekedést néhány területen ellentételezték. Például — átmeneti jelleggel — a mezőgazdasági nagyüzemeknek a költségnövekedés 75 százalékát visszatérítik, a távolsági személyszállításban a térítés 80 százalékos, a cementiparban pedig 90 százalék. A városi tömegközlekedésben, a köztisztasági szolgáltatásnál, a háztartási energiahordozóknál és a lakossági energiaszolgáltatásoknál pedig a gazdálkodó szervek teljes mértékben megkapják a többletköltségeket.

Az állam és vállalatok közötti jövedelemoszlozkodást meg kell változtatni, hogy a vállalatokat a jövedelmeknek tényleges többletteljesítményekkel megalapozott emelésére ösztönözzék. Ezt úgy kell megvalósítani, hogy egyidejűleg a nyereségérdekeltség ne csökkenjen, sőt a

kényszerítő erő a hatékonyság alapján bővülő nyereség növelésére erősödjön. A nyereségadó változatlan marad, de 3 százalékponttal nő a bérjárulék.

Annak érdekében, hogy a ténylegesen nagyobb teljesítmények alapján lehessen nagyobb bérfejlesztést végezni, ugyanakkor, hogy a bérfejlesztés feltételeinek változása ténylegesen nagyobb nyereség elérésére késztessen, megváltoztak a bér- és keresetszabályozási rendszer mértékei. A bérfejlesztési mutatókhoz rendelt bérszorzó a teljesítményhez kötött bértömegszabályozási formában 0,3-ról 0,2-re, a teljesítményhez kötött bérszínvonal-szabályozásban 0,3-ról 0,25-re mérséklődik. A központilag biztosított bérfejlesztés mértéke a központi bértömegszabályozási formában 4 százalékról 3 százalékra, a relativitással kombinált központi bértömeg-szabályozási formában 3 százalékról 2 százalékra, a központi bérszínvonal-szabályozási formában 4 százalékról 3,5 százalékra, a relativitással kombinált bérszínvonal-szabályozási formában pedig 3 százalékról 2,5 százalékra csökken.

De továbbra is a régi mértékek érvényesek a bányászatban, a vaskohászatban, a sütőiparban, a tejiparban, a belkereskedelemben (kivéve a termelőeszköz- és a készletező nagykereskedelem, valamint a melléktermék- és hulladékgyűjtő nagykereskedelem-alágazatokat), továbbá a fogyasztási szolgáltató vállalatoknál és szövetkezeteknél.

Javulnak a hatékonyan gazdálkodó, magas jövedelmezőségű vállalatok bérgazdálkodási feltételei. A befizetési kedvezménnyel megvalósítható bérfejlesztés eddigi 2 százalékos mértéke — a jövedelmezőség színvonalától függően differenciálva — 2 és 4 százalékra emelkedhet. Ezeket a vállalatokat segíti az az intézkedés is, hogy a 9 százalék feletti bérszínvonal-növekedést terhelő 150 százalékos bérfejlesztési befizetést ezen-

túl csak a 12 százalék feletti bérszínvonal-növekmény után kell teljesíteni.

Magasabbak a jövedelmezőségi mutatóhoz kapcsolt szorzókulcsok, nőhet tehát a vállalati vezetők prémiuma.

A jobb vállalati és exporttevékenységre való kényszerítés érdekében többfajta adókedvezmény csökkent, illetve megszűnt. Például a mész- és cementiparban, valamint az azbesztcementiparban, az Állatforgalmi és Húsipari Trösztben működő vállalatoknál. 1982-től a korábbi 100 százalék helyett csak 80 százalék amortizáció tartható vissza. A termeléskorszerűsítési támogatás csökkenése a leggyorsabb ütemű a könnyűiparban és az élelmiszer-gazdaságban, illetve néhány gépipari vállalatnál. Az intézkedések érintik egyes tevékenységek dotációját is. Megszűnik az idényjellegű belkereskedelmi boltok dotációja, és 25 százalékkal csökken a zöldség-gyümölcs forgalmazás támogatása.

A *megváltozott munkaképességű* dolgozók foglalkoztatásának ösztönzését szolgálja az az intézkedés, amely szerint január 1-től az érintett vállalatok és ipari szövetkezetek az ilyen dolgozók bére után az eddigi 30 százalék helyett 40 százalékos mértékű dotációt vehetnek igénybe. Új vonás, hogy ezentúl a költségvetési üzemek is élhetnek ezzel a lehetőséggel.

Az *újítások díjazásának* kifizetése körüli problémák várhatóan megszűnnek azzal a rendelkezéssel, hogy a jövőben a részesedési alapból kifizetett újítási díjak után nem kell progresszív nyereségadót fizetni.

Némileg módosultak a jóléti és kulturális alap képzésének és felhasználásának szabályai. 1982-től az étkeztetés rezsiköltsége a jóléti és kulturális alapba kerül, így az nem terheli a fejkvótát. A jóléti beruházásoknál a fogyóeszközök első beszerzése a fejlesztési alapból finanszírozható.

Erősödik a *beruházási* politika szelektíven korlátozó jellege. Alapvető szempont, hogy ne

a már megkezdett fejlesztések fékeződjenek le, hiszen az többe kerülne a népgazdaságnak, mint amennyi hasznot hajtana, hanem az új fejlesztések kezdésénél kell nagyobb megkötöttséget, szigorúbb követelményeket támasztani. Ezzel áll összhangban az is, hogy a *kötelező tartalékalap* 15 százalékról 20 százalékra nő, amelyet már az 1981. évi nyereség felosztásánál alkalmazni kell. Ez az intézkedés az új beruházások pénzügyi feltételeinek szigorítása miatt arra ösztönzi a vállalatokat, hogy csak a valóban jövedelmező fejlesztéseket kezdjék el, jobban szelektáljanak. Az intézkedések együttesen a *beruházási vásárlóerőt* várhatóan több mint 10 milliárd forinttal mérséklik.

Az ár- és pénzügyi intézkedések összességükben kb. 20 milliárd forinttal csökkentik a népgazdaság egészében a vállalati nyereséget. Ennek célja, hogy a vállalati nyereségek a kedvező gazdasági folyamatok kibontakoztatásával növekedjenek, de csak akkor, ha emögött hatékonyság, jobb munka van.

A kisvállalatok és kisszövetkezetek szabályozása

A jövedelemszabályozási rendelkezések módosulása tartalmazza a *kisvállalatok és kisszövetkezetek* adózási előírásait is. A *kisvállalat* alapítását és egyéb feltételeit tekintve *szocialista állami vállalat*, amelyet azonban nem lehet utasítani, vagyona nem vonható el, de nem kaphat úgynevezett nem normatív állami támogatást, és — ha veszteségessé, alaphiányossá válik — nem szanálható. *Hasonlóan* jellemezhető a *kisszövetkezet* is azzal az eltéréssel, hogy ennél a foglalkoztatottak száma maximum 100 fő lehet, to-

vábbá megalakulásának a tagok vagyoni hozzájárulása a feltétele.

A szervezetek pénzügyi terhei (és általában szabályozási feltételei) a többi gazdálkodó szervezetével azonosak, ugyanakkor a gazdálkodás rugalmasságát akadályozó, természetükben inkább adminisztratív jellegű kötöttségek enyhébbek. Ezt fejezi ki az, hogy e körben módosulnak a számviteli, statisztikai és beszámolási kötelezettségek.

A kisvállalatok és a kisszövetkezetek könyvvitelének főbb jellemzői: egyszerűsített számlakeret, amely a jelenleginél 73 százalékkal kevesebb főkönyvi számla vezetését írja elő. Nincs önköltségszámítási kötelezettség, lényegesen egyszerűsödnek az év végi zárlati munkálatok is. Az értékcsökkenési leírást e szervezeteknél évente csak egyszer kell elszámolni. Egyszerűbb a készletek nyilvántartása, elszámolása és leltározása is stb.

A *munkabér* ügyviteli elszámolásának egyszerűsítése érdekében áttérhetnek — mind az időbérben, mind pedig a teljesítménybérben dolgozóknál — a *havi egyszeri bérfizetésre.* Az egyszerűsített költségelszámolás miatt nem kell a béreket felosztani költséghelyekre és költségviselőkre.

A számviteli és statisztikai egyszerűsítések lehetővé teszik, hogy az adminisztrációs munkákat kis apparátussal — akár mellékállásúak vagy nyugdíjasok foglalkoztatásával is — végezhessék.

Az *árszabályozást* illetően alapelv, hogy a kisvállalatoknak, szövetkezeteknek az *adott tevékenységre előírt árformát* kell alkalmazniuk.

Kisvállalatot — csakúgy, mint bármely más vállalatot — valamely tevékenység végzésére hoz létre az alapító szerv (minisztérium, tanács, bank, vállalat). A *tulajdonviszonyokat illetően e szervezetek éppen olyanok, mint bármely más állami vállalat,* éppen ezért a rájuk érvényes

szabályozás lényegében megegyezik a vállalati körével, az *érdekeltség centrumában a nyereség áll.* (Kivételt képeznek a zömükben fogyasztási-szolgáltatási tevékenységet végzők, elsősorban a kisszövetkezetek.)

A nagyvállalatokkal szemben az eltérések a következők:

— A szervezetek *nem részesülhetnek nem normatív* támogatásokban, és ilyen elvonások sem terhelik őket.

— Nem kötelesek *műszaki fejlesztési és garanciális* alapot képezni.

— Mentesek a *jóléti* és *kulturális* alap képzés kötelezettségétől és szabadon dönthetnek arról, hogy a munka jellege, illetve a dolgozók igénye alapján szükséges-e erre a célra külön alapot képezni.

— A jogszabály kötelező *tartalékalap-képzést* nem ír elő; az árkockázat, a bér kifizethetősége stb. mérlegelésével e szervezetek saját hatáskörben dönthetnek a tartalékolásról.

A *bérszabályozási* rendszerük kötetlenebb. Az alakuló kisvállalatok tevékenységéhez szükséges létszámot és az induló bértömeget a felügyeleti szerv határozza meg. Ekkor történik intézkedés arról is, hogy a termelés felfutásának ideje alatt milyen ütemezésben vehető igénybe adómentesen létszám, illetve bértömeg. A bértömeg évi 2 százalékos emelése adómentes, de minden további bérnövekedés után 60 százalékos az adózott nyereséget terhelő befizetést kell teljesíteni.

A kisvállalatok *vezetőinek alapbéren felüli jutalmát* a nyereség, a jövedelmezőség határozza meg. A komplex értékelés helyett itt a piac által elismert, realizált eredmény nagyságától függ a vezetők keresetének alakulása. (Az alapbért csakúgy, mint a többi vállalatvezetőét, az alapító szerv határozza meg.)

Ha a kisvállalat gazdálkodása eredménytelen, tehát veszteséges vagy alaphiányos, saját forrá-

saira és eszközeire támaszkodva kell gondjait megoldania, állami segítségre a kisvállalatok nem számíthatnak. Ha saját erőből az esetleg felmerülő pénzügyi nehézségek nem szüntethetők meg, és a bank is hitelképtelennek ítéli a kisszervezetet, a kisvállalat megszűnik.

A *kisszövetkezeteknél* az adóteher átlagos mértéke megegyezik az általános szabályozás követelményeivel, de vetítési alapja az úgynevezett *bruttó jövedelem.*

A kijelölt fogyasztási szolgáltató kisvállalatok a *bérek utáni járulékot* — aminek mértéke megegyezik az általánossal — a költségek terhére számolhatják el, míg a kisszövetkezeteknek ezt a rendelkezési alapból kell teljesíteniük. A kijelölt fogyasztási szolgáltató kisvállalatoknál az amortizáció központosítása megegyezik az általánossal, a kisszövetkezeteknél — csakúgy mint valamennyi szövetkezetnél — teljes egészében fejlesztésre fordítható.

A *bruttó jövedelem a bevételek és a nem bérjellegű ráfordítások különbsége.* (Számítása úgy történik, hogy az összes bevételt csökkenteni kell az anyagköltséggel, az amortizációval, az egyéb költségekkel, az eladott áruk beszerzési értékével és az alvállalkozói teljesítésekkel, továbbá a különféle ráfordításokkal.) A 28 százalékos *jovedelemadót* a bruttó jövedelem után kell fizetni. (A kijelölt fogyasztási szolgáltató kisvállalatoknál és kisszövetkezeteknél az adó mértéke 20 százalék.) Mivel ezt az adót a bérköltséggel növelt eredmény összege után kell fizetni, ebben a körben külön bérszabályozási rendszer nem működik, a bruttó *jövedelemadó szabályozza a keresetek alakulását* is.

A *bérek* megállapítása ebben a körben is a *nómenklatúra szerint történik.* A személyi jövedelmek az adózás után maradó úgynevezett rendelkezési alapból a teljesítményekkel arányosan — kisszövetkezeteknél ezen túlmenően a bevitt vagyon arányában is — kiegészíthetők. A *kisszö-*

vetkezeti tagok részére a személyi jövedelem csak az általánosan kötelező minimális bér mértékéig garantált, az alapbér csak az alkalmazottak részére biztosított, vagyis ha az év végén egy kisszövetkezet gazdálkodása eredménytelen, a tagoknak a minimális bér (1350 forint) felett év közben számukra kifizetett előleget vissza kell fizetniük. (Ez a szabály nem érinti a fogyasztási szolgáltató kisvállalatokat.)

A kisszövetkezetek és a fogyasztási szolgáltató kisvállalatok a bruttó jövedelem adózás utáni összegét a *rendelkezési alapba* helyezik. A rendelkezési alap — a kisszövetkezetek társadalombiztosítási járulék fizetési kötelezettségének teljesítése után — fejlesztésre, személyi jövedelem növelésére, illetve tartalékképzésre fordítható. A *fejlesztésre* szánt összegeket az *amortizációs alapba* kell helyezni.

A kijelölt fogyasztási szolgáltató kisvállalatok vezetőinek érdekeltsége azonos a kisvállalatokéval, a *kisszövetkezetek vezetőinek jövedelmezőségi prémiumát pedig a közgyűlés határozza meg.*

Akkor, ha kisszövetkezet vagy fogyasztási szolgáltató kisvállalat a rendelkezési, illetve az amortizációs alapból nem tudja a kötelezettségeit teljesíteni vagy veszteséges, akkor *saját forrásaiból* kell a veszteség, illetve az alaphiány rendezésébe bevonni. A kisszövetkezetek esetében a szövetkezeti *érdekképviseleti szerv a kölcsönös támogatási alapból támogatást is adhat,* de a szövetkezeti tagok garantált minimálbéren felüli keresete is bevonható a rendezésbe. E *szervezetek sem számíthatnak központi támogatásra,* tehát pénzügyi nehézségeiket csak saját erőből vagy — ami ezzel lényegében azonos — hitelből rendezhetik.

Új gazdasági szervezeti formák

Társadalmunk gazdasági fejlődése olyan szakaszba ért, amelyben a termeléssel és a szolgáltatással szembeni igények a korábbinál nagyobb mértékben és differenciáltabban jelentkeznek. Ezek az igények indokolttá teszik, hogy a nagyüzemi gazdasági szervezet *mellett, jórészt azzal szorosan együttműködve*, hatékony, magánjellegű kiegészítő gazdasági tevékenység is kialakuljon.

A *magánjellegű* vállalkozás körébe tartozik: a magánkisipar, a bérleti rendszer és a gazdasági munkaközösség.

A kormányzat a *kisipar* működési feltételeiben is módosításokat vezet be. A *jogosítvány* kiadását a jövőben az iparhatóság nem mérlegelheti. Ha a kérelmező az előírt feltételekkel rendelkezik, *az iparjogosítványt ki kell adni.* A feltételek: nagykorúság, állandó lakóhely, előírt szakképzettség (szakmai gyakorlat), KIOSZ-tagság. A jövőben a kisiparosok *korlátozás nélkül vállalhatnak munkát közületektől.*

A Minisztertanács 29/1981. (IX. 14.) MT. számú rendelete lehetővé teszi, hogy a gazdálkodó szervezetek 1982. január 1-től — a főleg lakossági szükségletek kielégítésére alkalmas — kisüzemi jellegű ipari és szolgáltató egységeket magánszemélyeknek *bérbe adják.* A bérlővel kötött megállapodás alapján a gazdálkodó szervezet — a gazdasági egység rendelkezésére bocsátásán kívül — a bérlő részére más szolgáltatást is vállalhat például rendszeres anyagszállítást, technológiai ismeretek átadását. A bérlőt *versenytárgyalás* alapján választják ki, és a bérleti szerződést a gazdálkodó szervezet azzal köti meg, aki a *legmagasabb bérleti díjra tesz* ajánlatot. A bérlet utáni *adózás* a lakossági adózás szabályai szerint történik.

A *gazdasági munkaközösség* magánszemélyeknek jogi személyiséggel nem rendelkező társulása, amely a társasági szerződés megkötése és annak hatósági jóváhagyása után úgy jön létre, hogy felveszik a megyei bíróságoknál (mint cégbíróságoknál) vezetett *cégjegyzékbe*. Kisiparos — önálló működése mellett — tagja lehet gazdasági munkaközösségnek is. A munkaközösségek fogyasztási és egyéb szolgáltatásra, kisüzemi termelésre, valamint gazdálkodó szervezetek tevékenységét kiegészítő tevékenység végzésére, továbbá ilyen tevékenységek szervezésére és elősegítésére hozhatók létre. (*Kereskedelmi* tevékenységet *nem* végezhetnek.)

A munkaközösség akkor folytathat jogszabályokban *képesítéshez kötött* tevékenységet, ha tagjai között van legalább egy olyan személy, aki a képesítési követelményeknek megfelel.

Munkaközösséget legalább két, legfeljebb harminc magánszemély alapíthat. A munkaközösség alkalmazottat is foglalkoztathat. (Az alkalmazottak létszáma a tagok létszámához igazodik.) A munkaközösségnek másodállásban tagja lehet munkaviszonyban vagy szövetkezeti tagsági viszonyban levő személy is. (Ehhez azonban a másodállásra vonatkozó szabályok szerint engedélyt kell kérni a munkáltatótól.)

A munkaközösség tagjai a tevékenységért *anyagilag egyetemlegesen* felelősek. Bármelyik tag köteles a hozzáforduló hitelező követelését kiegyenlíteni. A munkaközösség tagjainak a társadalombiztosítási ellátása a magánkisiparosokéval azonos.

A munkaközösség jogszabályszerű és a társasági szerződésnek megfelelő működését a *szakigazgatási szerv ellenőrzi*. A hatósági vagy szakmai előírások megsértése esetén írásban figyelmeztetni kell a munkaközösséget. Ha a munkaközösség a jogszabályokat súlyosan megsérti, vagy munkáját szakszerűtlenül végzi, a hatóság fel is oszlathatja.

A kormányzat figyelmbe vette azt, hogy a magánkezdeményezések körében a manipulációk és *spekulációs veszélyek* jelentősek, ezeknél az új típusú szervezeteknél a jogszabályok gondosan körülhatárolják az érdekeltek polgárjogi státusát, az adózás rendjét és az *ellenőrzés formáit.* Nagy a szerepe azonban a *társadalmi ellenőrzésnek is.*

Új szervezeti forma — az állami és szövetkezeti szektorhoz szorosan kötődve — a *szerződéses üzemeltetés, az átalányelszámolásos és költségtérítéses rendszer, a különféle szakcsoportok és a vállalati munkaközösségek.* E szervezeti formák a *szocialista tulajdon körébe tartoznak,* bér- és keresetszabályozásuk jórészt megfelel az állami vállalatokénak és a szövetkezeteknél érvényesülőknek.

A *szerződéses rendszer* a vállalat és a vállalkozó által kötött szerződés, amelyben a vállalkozó meghatározott idő alatt egy bizonyos összegű árbevétel elérésére és ezzel arányosan számított díj fizetésére vállalkozik, míg a vállalat erre az időre a részleget (állóeszközöket, készletet) használatra engedi át. Ilyen rendszerben lehet üzemeltetni ipari termelést, fogyasztási és egyéb szolgáltatást — például javítást, karbantartást — termelőeszköz-kereskedést és hulladékbegyűjtést végző, *legfeljebb 15 főt* foglalkoztató részleget. (E formát egyelőre az állami szektorban a gazdasági társulásoknál, illetve áfészeknél alkalmazták.) Kizárólag állami gazdálkodó szervezet számára fenntartott tevékenységet végzők szerződéses rendszerben nem üzemeltethetők.

A szerződéses üzemeltetésre *legfeljebb öt* — egymással *polgári jogi társaságot létesítő* — személy együttesen is vállalkozhat. Ilyenkor egymás közti szerződésükben kell rendelkezni a vezetői jogok gyakorlásáról. A szerződéses üzemeltetés időtartama alatt a vállalkozók eredeti munkaviszonya szünetel. (Ezen időtartam azonban bizonyos munkajogi szabályok, például az öregségi

nyugdíjra való jogosultság szempontjából munkaviszonynak számít.) A részlegben foglalkoztatott dolgozók a *vállalattal állnak munkaviszonyban*, alkalmazásukhoz azonban a vezetőjük egyetértése is szükséges.

Az *átalányelszámolásos rendszeren* az ipari és mezőgazdasági szövetkezetek *legfeljebb 15 főt* foglalkoztató, ipari termelést, fogyasztási és egyéb szolgáltatást végző részlegei értendők. Az átalányelszámolásos rendszer alkalmazása esetén a vállalkozó dolgozó és a szövetkezet külön megállapodást köt, amelyben az előbbi meghatározott átalányösszeg befizetését vállalja, és ezáltal mentesül a tételes elszámoltatás és a munkáltatói utasítások alól. A vállalkozó előnye ebből az, hogy *fokozott önállóságra* tesz szert a munkavállalásban, a munkaszervezésben, az időbeosztásban és a ráfordítással való gazdálkodásban.

Átalányelszámolásos szövetkezeti részlegben csak külön megállapodással rendelkező dolgozók foglalkoztathatóak. A külön megállapodásnak tartalmaznia kell: a tevékenységi kör részletes meghatározását, a várható évi árbevételt és a felmerülő költségeket. A részleg nem fizeti be a teljes árbevételt, hanem csak az árbevétel és a közvetlenül fizetendő költségek, valamint a bérköltségek *különbözetét*. Ez az átalány, ami fedezetet nyújt, többek között, a szövetkezet általános költségeire, nyereségéhez való hozzájárulására.

Az új szervezeti rendben sajátos helyet foglalnak el az *ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoportok* és a *vállalati gazdasági munkaközösségek*. Ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoportokat bármely szövetkezet keretében létre lehet hozni. Ehhez az szükséges, hogy *legalább 5 személy* alakuló tagértekezleten garantálja a zavartalan működéshez szükséges anyagi eszközöket, és természetesen élvezze az adott szövetkezet támogatását, jóváhagyását. E szervezeti forma *nem önálló jogi személyiség*, de gazdasági önállóság-

gal (önálló elszámolással) rendelkezik. Feladatuk a lakosság részére különböző szolgáltatás és kiegészítő gazdasági tevékenység ellátása.

A szakcsoport legfőbb fóruma – amely az alapvető fontosságú kérdésekben (például vezetők megválasztása, felmentése, éves terv meghatározása és a gazdálkodás értékelése, a szakcsoport megszűnése stb.) kizárólagos hatáskörrel rendelkezik – a *tagértekezlet*. Emellett a szakcsoportnál – a működési szabályzatban meghatározott időre választott – intéző bizottság, illetve elnök (elnökhelyettes) működik.

A szakcsoport gazdálkodását egyrészt tagjai vagyoni hozzájárulása, másrészt a szövetkezet által használatra átengedett pénz- vagy vagyoni eszköz biztosítja.

A munkaközösség sajátos formája *vállalati gazdasági munkaközösség*. Ez akkor hozható létre, ha kizárólag a vállalat dolgozói, illetve nyugdíjasai vesznek részt benne, s ha tevékenységéért a vállalat felelősséget vállal. A vállalat vezetőjének erről szóló nyilatkozatát csatolni kell a társasági szerződéshez. A vállalati gazdasági munkaközösség alkalmazottat, bedolgozót, szakmunkástanulót és segítő családtagot nem foglalkoztathat.

A munkaközösségnek és a szakcsoportnak az adott naptári évben elért adóköteles nyeresége után *3 százalékos* adókulcs alkalmazásával *társasági adót kell fizetnie*.

A munkaközösség, illetve a szakcsoport tagjainak a munkaközösségtől, illetve a szakcsoporttól – nem alkalmazotti viszonyban – kapott jövedelme általános jövedelemadó-fizetési kötelezettség alá tartozik, még abban az esetben is, ha szellemi tevékenységből, szerzői vagy iparjogvédelem alá tartozó alkotás átengedéséből származik. A tagokat az általános jövedelemadó-rendeletben a kisiparosok részére biztosított általános degresszív adókedvezmény illeti meg. Ennek

mértéke a jövedelem nagyságától függően 40 százaléktól 5 százalékig terjedhet.

A társasági adót fizető munkaközösségek, szakcsoportok saját adóik mellett tagjaik egyesadóit is kötelesek megállapítani, levonni és befizetni. Ilyen kötelezettség az általános jövedelemadó, a honvédelmi hozzájárulás és a községfejlesztési hozzájárulás. Az adó levonásáért és befizetéséért a tagság egyetemlegesen felelős.

A mezőgazdaság szabályozói

A gazdasági egyensúly javítását, az export gazdaságosságának fokozását, a termelési szerkezet átalakítását, a takarékosabb költséggazdálkodást szolgáló szabályozómódosítások a mezőgazdaságot is érintik. Így a mezőgazdasági nagyüzemekben is a *társadalombiztosítási járulék* mértéke 3 százalékponttal, a kötelező tartalékalap képzése 5 százalékponttal, a kamat pedig 1 százalékponttal emelkedik, csökkennek a normatív exporttámogatások.

A népgazdaság területén egységesen érvényesülő változások mellett néhány módosítás a mezőgazdasági termelőket jobban orientálja az exportképes termékek termelésének növelésére, másrészt valamelyest javítja az alacsony jövedelmű üzemcsoport termelésének pénzügyi feltételeit.

A mezőgazdaságban felhasznált *legfontosabb eszközök, anyagok árai nem változnak.* (A műtrágyafélék és ipari takarmányok termelői, illetve importárának változását a költségvetési támogatás semlegesíti.)

A mezőgazdasági felvásárlási áraknál néhány kisebb jelentőségű árkorrekcióval az árrendszer rugalmasabbá válik. *A búza ára a jövőben szabad megállapodás tárgya lesz,* néhány termék „védőára" emelkedik, a dohány és fűszerpaprika áránál a minőséggel összefuggő módosítások lesz-

nek. Nő a hasított sertések súlyhatára 73–95 kg-ról 95–100 kg-ra.

Közvetett árváltozást jelent az is, hogy a Gabona Tröszt – szerződés alapján – a mezőgazdasági nagyüzemeknek a kalászos gabona és a kukorica termeléstöbbleteiért 100 kg-onként 60 forint prémiumot fizet. (Többlettermelésnek az 1976–1980. évek átlagában számított éves termés 10 százalékkal növelt mennyiségét meghaladó termés minősül.) Ez azonban csak abban az esetben igényelhető, ha az adott gazdaságban nem romlanak az abrakfelhasználás fajlagos mutatói. Ellenkező esetben a fajlagos többletfelhasználásnak megfelelő gabonamennyiséget le kell vonni a premizálható mennyiségből.

A *jövedelemadó* alapja az ún. elszámolás (érdekeltség) alapjául szolgáló nyereség és a munkadíjak, munkabérek összege lesz. (Az adó alapja tehát csökken.)

A vizsgálatok azt mutatják, hogy a termelőszövetkezetek munkadíjszínvonalának differenciáltsága mérséklődött. Ez indokolta az adómentes bérszínvonal-növelés már elért színvonaltól függő differenciáltságának megszüntetését. Az újonnan bevezetett adómentes mérték az adótábla szerint egységesen 2,5 százalék. Az ezt meghaladó munkadíjszínvonal-emelkedést az eddiginél progresszívebb, 100–500 százalékos adó terheli. (A mezőgazdasági sajátosságokkal összefüggő munkadíjadó-kedvezmények továbbra is fennmaradnak, ami elősegíti a tényleges teljesítmények szerinti bérdifferenciálást.)

1982. január 1-től a termelőszövetkezeti tagokra is kiterjed az az állami vállalatoknál már alkalmazott gyakorlat, hogy saját termelőszövetkezetükben munkaidőn túl, *munkaköri kötelességükbe nem tartozó munkát vállalhassanak.* A szerződéskötés feltétele, hogy termelőszövetkezeti tag folyamatosan teljes munkaidőben végezzen munkát a közös gazdaság részére, teljesítse a most előírt 2200 órát évente.

Számottevően változnak a mezőgazdasági nagyüzemek ipari tevékenységének — az iparvállalatokéval azonos elvonási feltételeket biztosító — *termelési adóztatásnak* szabályai és néhány termelési adókulcs.

A mezőgazdasági nagyüzemek ipari és szolgáltató tevékenysége Budapesten és vonzáskörében még ma is számottevő szakmunkaerőt szív el. Ennek mérséklésére az itt végzett munkák árbevétele után továbbra is *10 százalékos többlet termelési adót kell fizetni.* A megyei városokra ez nem érvényes. Megszűnik az ipari-mezőgazdasági és mezőgazdasági-ipari szövetkezetek kategóriája, valamint az ehhez fűződő külön termelési adó is.

Az ipari és szolgáltató tevékenységek egy részénél az adókulcsok 1—2 százalékkal emelkednek, *egyrészt* a mezőgazdasági termelésben adott kedvezmények ellensúlyozása, *másrészt* az iparéval azonos versenyfeltételek biztosítása miatt. A hulladékanyagokból (papír, használt autógumi stb.) előállított termékekre viszont a korábbinál kedvezőbb termelési adót vetnek ki.

A *beruházási támogatások* kisebb módosításai a jelenlegi gyakorlat ésszerűsítését szolgálják. Például a tejtermelő tehenészeti férőhelyek létesítésére, illetve a hízósertés-beruházásokra jelenleg 30—35 százalékos vagy fix összegű támogatás adható. Megállapított összegű támogatást legfeljebb a kivitelezési költségek 60 százalékáig lehet adni.

A *meliorációt,* illetve a *vízrendezést* segíti, hogy a saját források és az azt megelőlegező hitelek 10—15 százalékkal növekednek. A térségi melioráció támogatásánál viszont az abban részt vevő mezőgazdasági nagyüzemek anyagi erejétől függően a beruházási támogatás mértékét differenciálják. A saját erő mértékét az 1 főre jutó bruttó jövedelemmel határozzák meg. Azok a nagyüzemek, amelyekben magas az 1 főre jutó bruttó jövedelem, a kivitelezési költség 30 százalékát,

ahol viszont alacsony, 65 százalékát kapják meg támogatásként.

Az *üzemviteli támogatások* közül a szarvasmarhatartás támogatási rendszere módosul. A korábban veszteséges ágazat, a mezőgazdasági üzemek zömében, jelentős nyereséget hoz. A nyereség döntő többsége azonban állami támogatásból származik. Most az a cél, hogy a tehénlétszám növelése nélkül a fajlagos tejtermelés további emelésével fedezzék a lakosság igényét.

Mivel a tejtermékek exportja – néhány terméket kivéve – nem előnyös, a vágómarháé viszont igen, ezért a szarvasmarhatartás e két végterméke között átcsoportosították a támogatást. A hústermelés ösztönzését szolgálja a tejértékesítési prémium 20 százalékos (tejértékesítés után százalékonként 10 fillér helyett ezentúl csak 8 fillér jár) és a tejár-kiegészítés 45 százalékos (1,80 Ft/liter helyett 1 Ft/literre) csökkenése. Az így felszabaduló támogatások a vágómarhatermelés jövedelmezőségét növelik, úgy hogy az értékesített vágómarha minden kilogrammja után a mezőgazdasági nagyüzemek 6 forint árkiegészítést kapnak. Ezzel a marhahústermelés valamennyi üzemi formája (nevelés, hizlalás, húsmarhatartás) kedvezőbbé válik.

A vágómarha- és juhhústermelés valamint -export fokozását szolgálja az az intézkedés is, hogy a tartós készletnövekedésnek a szarvasmarha- és juhállomány emelkedéséből származó részét a kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági nagyüzemek a *fejlesztési alap helyett a tartalékalapból fedezhetik.*

A mezőgazdasági üzemek jövedelmének differenciálódása alapvetően a termőtalajok eltérő *termőképessége* miatt van. A *személyes* jövedelmek közötti különbség az elmúlt tervidőszakban *mérséklődött,* de a *gazdaságok* nyeresége közötti különbségek *fokozódtak.*

A *gyenge termőképességű területeken* (általában a 14 aranykoronánál alacsonyabb kataszteri

tiszta jövedelmű szántókon) eddig külön támogatás egyenlítette ki a negatív járadékot. Abból kiindulva, hogy az átlagos (21 aranykoronás) és a támogatott (14 aranykorona alatti) területek közötti (14–21 aranykorona) minőségű földeken gazdálkodó üzemek száma igen nagy, és az átlag körüli adottságra épülő hatósági felvásárlási árak sok esetben még azok költségeit sem fedezik, indokolttá vált ezen termelőszövetkezetek mezőgazdasági termelésben való érdekeltségének a javítása.

A támogatások körének kiterjesztése egyúttal a *gazdaságos export* növelésére is ösztönöz. A kedvezőtlen termőhelyű gazdaságok külön árkiegészítése a kalászos gabonafélék értékesítése után az eddigi 15 százalékról 25 százalékra, a vágómarha, vágójuh és bogyós gyümölcsök értékesítése után pedig 10 százalékra emelkedett. Azok a mezőgazdasági nagyüzemek, amelyek szántóterületének kataszteri tiszta jövedelme 1981. május 31-én az ÁFTH nyilvántartásai szerint nem érte el a 17,10 aranykoronát, ugyancsak részesülnek külön árkiegészítésben. Az árkiegészítés mértéke kalászos gabona és kukorica után az árbevétel 7 százaléka, bogyós gyümölcsök értékesítése után pedig 8 százalék. (Ugyanilyen mértékű külön árkiegészítésben részesülnek az *átmenetileg* támogatott nagyüzemek.)

A népgazdaság egészében érvényesülő szigorító szabályozómódosítások természetszerűen a *kedvezőtlen* termőhelyű gazdaságokat is érintik, bár ezen gazdaságoktól általában nem várható el, hogy ezt a megemelt követelményeknek megfelelően ellensúlyozzák. Ezért az SZTK-járulékemelés részleges ellensúlyozásaként az alapár-kiegészítés mértéke 1–2 százalékkal emelkedik.

Valamennyi támogatott gazdaságban a gazdasági és pénzügyi egyensúly javításának egyik módja lehet az ipari termelés növelése. E gazdaságok mindegyike pályázhat a termelési adóból visszafizetendő támogatás elnyerésére.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyengébb termőképességű területeken is lehet jövedelmező mezőgazdasági termelést folytatni. Ez azonban különleges szakértelmet, szervezőkészséget kíván. Jelenleg e területeken, mivel megfelelő jövedelmet nem tudnak részükre garantálni, az *átlagosnál kevesebb szakembert* foglalkoztatnak. Ezt az ellentmondást oldja fel az az új rendelkezés, amely valamennyi támogatott gazdaságot jogosulttá teszi arra, hogy igénybe vegye a szakemberek alkalmazásához kapcsolódó támogatást a megyei tanács e célra rendelkezésre álló keretéből.

Tennivalók a terv teljesítése érdekében

Köztudott, hogy minden terv annyit ér, amennyit meg lehet valósítani belőle. A terv megvalósítása nem néhány hivatal, hanem valamennyi gazdálkodó szerv, minden dolgozó jó és egyre jobb munkájától függ.

Az 1982. évi népgazdasági terv javaslatát és az azt megalapozó irányítási intézkedéseket az Országos Tervhivatal a minisztériumokkal, főhatóságokkal és a megyei szintű tanácsokkal, valamint az érdekképviseleti szervekkel együttműködve dolgozta ki.

A népgazdasági terv kidolgozásának menetében a kormányzati szervek (Minisztertanács, Állami Tervbizottság, Gazdasági Bizottság) az 1982. évi gazdasági fejlődést érintően több lényeges határozatot hoztak. A terv teljesítését nemcsak a tervszámok megjelölése, de a tervcélok elérésének egész eszközrendszere is elősegíti.

A Minisztertanács és az Állami Tervbizottság 1981 közepén a vállalati gazdálkodás feltételrendszerét lényegesen szigorító, a *gazdasági szabályozórendszer* egyes fontos elemeit érintő változtatásokat határozott el. A változtatások a jövedelemtermelésnek hatékonyabb gazdálkodás — így takarékosabb költség- és energiagazdálkodás — révén történő fokozását, a dinamikus növekedésre képes vállalatok fejlődési lehetőségeinek javítását, a népgazdasági és vállalati jövedelemképződés közötti összhang helyreállítását, a felhalmozási és fogyasztási vásárlóerő tervszerű keretek között tartását szolgálják. Ezek az intéz-

kedések azt célozzák, hogy a követelmények növelése a vállalatokat és szövetkezeteket gazdálkodásuk javítására, tartalékaik jobb kiaknázására késztessék, és ennek révén javuljon a külgazdasági egyensúly.

Az 1982. évi népgazdasági terv végrehajtását szolgálják a már módosított és megvalósítandó *gazdaságszervező intézkedések* is.

A gazdaságszervező intézkedések közül kiemelkedő jelentőségű, hogy meggyorsul a hatodik ötéves terv energiagazdálkodási programjának végrehajtása. Átfogó program készül az anyagtakarékossági intézkedések hatékonyabb megvalósítása céljából. Folytatódik a hulladékok és másodlagos nyersanyagok hasznosítására vonatkozó program végrehajtása.

A kivitel növelését több gazdaságszervező intézkedés is előmozdítja. Javul a vállalatok tájékoztatása az exportfejlesztéshez hasznosítható lehetőségekről. Az irányító szervek az export szempontjából különösen jelentős vállalatok gazdálkodásának átfogó ellenőrzésekor fokozott mértékben vizsgálják a gazdaságos kivitel növelésére adódó lehetőségek kihasználását.

A népgazdasági tervben elhatározott konkrét intézkedések megvalósulását az illetékes szervek év közben folyamatosan figyelemmel kísérik, emellett újabb gazdaságszervező intézkedésekkel is elősegítik a gazdasági folyamatok kedvező alakulását.

A szabályozók és a terv megvalósítását célzó központi intézkedések egész sora sem hozhat azonban hathatós eredményt, ha nem párosul a végrehajtó szervek olyan tevékenységével, amelynek keretében valóban mindent megtesznek azért, hogy a gazdasági helyzetünk javítása érdekében megfogalmazott tervcélokat a maguk mindennapi tevékenységével valóra is váltsák.

De tulajdonképpen még ez sem elég. Nem sokra megyünk akkor, ha a vállalati vezetők és dol-

gozók *csak a megjelölt* feladatokat hajtják végre.

A gazdasági élet — különösen a mai bonyolult világpiaci helyzetben — nap mint nap olyan új feladatok megoldását követeli meg, amely a tervek készítésekor fel sem merült, fel sem merülhetett.

Nagyon sokszor esett szó arról, hogy a vállalati tevékenység akkor jó, ha a *valódi vállalkozást*, az új feladatok megvalósítását tűzi ki célul. Ma már napnál világosabb, hogy nem sokat ér az a vállalati munka, amely csak a rutinfeladatok, a kötelezettségek elvégzését vállalja el. Hiszen rutinból élni egyet jelent a gyorsan fejlődő világtól való elmaradással.

A vállalatvezetés kockázatvállalása érdekében sok irányelvajánlás, intézkedés született, amely nemcsak lehetővé, de kötelezővé is teszi a vezetők számára a vállalkozást, a korábbi munkastílustól eltérő, a valóságos eredményeket hozó munkát.

A rendelkezések, az ösztönzés a jobb, vállalkozóbb szellemi munkára azonban a dolognak csak az egyik oldala. Az a készség a gazdálkodó szervek részéről, hogy e munkastílust meghonosítsák, a dolog másik, fontosabb oldala. A jó vállalkozáshoz, a reális kockázatvállaláshoz azonban sok és szinte „naprakész" *ismeret* szükséges; mégpedig *nemcsak a piacoknak* az ismerete, hanem a vállalatnál dolgozóknak, az *embereknek az ismerete* is. A jó vezetőnek tudnia kell, hogy beosztottjai mit képesek elvégezni, s azt is: mi az a több, a korábbinál jobb munka, amit hajlandóak vállalni azért, hogy ezzel önmaguknak és a népgazdaságnak a lehető legnagyobb eredményt nyújthassák.

Az *intenzív fejlődési szakasz* rugalmasabb, alkalmazkodóképesebb, ésszerűbb munkamegosztáson alapuló tevékenységet igényel. A népgazdaság intenzívebbé, hatékonyabbá tétele érdekében az eddiginél nagyobb mértékben kell felsza-

badítani és felhasználni a *dolgozók kezdeményezőkészségét, tenni akarását.* Ennek érdekében születtek meg azok a rendelkezések, amelyek az egyes emberek alkotókészségének érvényesüléséhez hivatottak megteremteni a szervezeti feltételeket és intézményi rendszert.

Miután az egyre növekvő és differenciálódó társadalmi igények kielégítése nem valósítható meg *kizárólag* nagyvállalati keretek között, fontos cél lett olyan *közép- és kisüzemek, kisvállalkozások* létesítése, amelyek a nagyüzemek számára nehezen vagy egyáltalán nem megvalósítható feladatokat elvégzik. E kisvállalkozások szervezésénél fontos szempont, hogy azok *összhangban* legyenek a nagyüzemek tevékenységével és szervezett, társadalmilag jól *ellenőrizhető keretek között* bonyolódjanak le.

Az új rendelkezések által adott lehetőségek között működő kisüzemi termelést folytató szervezetek nem elkülönült részei népgazdaságunknak, nem „idegen testek" a gazdaság egészében. Szorosan kapcsolódnak sajátos formáikkal abba a társadalmi méretű munkamegosztásba, amelynek célja a termelői és egyéni fogyasztók igényeinek maradéktalanabb kielégítése. Ezek tevékenysége *nem áll ellentétben a szocialista tulajdonviszonyokkal,* hanem tartalmilag erősíti azt. Az új kisüzemi szervezetek különböző formákban működhetnek. A szervezettípusok kialakításánál figyelembe vették a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódás módját, a termelési tényezőket, mindazt, ami elősegítheti a szervezetnél a kezdeményezőkészség fokozódását, a népgazdaság számára hasznos és nélkülözhetetlen tevékenység minél hatékonyabb elvégzését.

E szervezetek munkájukkal elősegíthetik mindenekelőtt a *kisebb méretekben* jelentkező vagy *egyedi igények* kielégítését, javíthatják az *alkatrész- és félkész termékekkel való ellátást, a hiánycikkek számának csökkentését,* a *szolgálta-*

tási igények jobb kielégítését. E tevékenységükkel tehermentesíthetik a nagyüzemeket a számukra csak kis jelentőségű és náluk csak gazdaságtalanul megoldható feladatok gondjától. Ezzel közvetve lehetővé teszik, hogy a nagyüzemek több időt és munkát fordíthassanak a nagy feladataik: a termelési struktúra gyorsabb átalakításának igen fontos ügyére.

E gondolatokat azért érdemes ismét és ismét felsorolni, mert — mint minden új dologgal szemben — ezekkel szemben is akad még elég sok fenntartás. Az egyik ilyen, hogy e vállalkozási formák nagyobb gazdálkodási szabadságot élvezve *indokolatlan előnyökhöz jutnak* a nagyvállalatokkal szemben. Ez azonban, úgy véljük, nem valós aggály. A nagyvállalatok közül ilyen veszély *csak a rosszul dolgozókat* fenyegetheti. Csak azoknak jelentenek e kistermelő vállalkozások *igazi* konkurrenciát, amelyek rosszul sáfárkodnak a náluk levő hatalmas vagyonnal, nagy anyagi és szellemi értékekkel. Ezekkel szemben pedig ez a verseny nem ártalmas, hanem hasznos, hiszen elsősorban az ilyen nagyvállalatokat kell ösztönözni a gazdaságosabb, hatékonyabb munkára.

A *másik* aggály, hogy a kistermelés *elcsábíthatja, elszívhatja a munkaerőt*, mégpedig esetleg a legmagasabban képzett munkaerőt a nagyvállalatoktól. E félelemben már több a reális elem, mert fel kell készülnünk arra, hogy ilyen — egyes esetekben — megtörténhet, s egy-egy vállalatnál ez valóban gondot is okozhat. Népgazdasági méretekben azonban ez az aggály sem reális. Az új kisüzemek ugyanis a nagyipar számára sokféle szolgáltatást nyújthatnak, sokféle olyan háttéripari termelést végezhetnek — márpedig ezt végezniük kell, máskülönben nem lesznek életképesek —, amelyek olyan munkáktól szabadítják meg a nagyvállalatokat, amely bőven kárpótolja őket néhány dolgozó elvesztéséért. Hiszen a tevékenységi körök helyes megválasz-

tása, a jobb együttműködés és munkamegosztás a kis- és nagyszervezetek között nem kihívást, hanem segítséget jelent a nagyvállalatoknak. De eredményezheti azt is – és ez sem lebecsülhető előny –, hogy ráirányítja a figyelmet egy-egy helyen a munkaerővel, a bérrel való gazdálkodás fogyatékosságaira, amin most – az új körülmények között – gyorsan kell változtatni ahhoz, hogy megtarthassák a nagyvállalat számára a kezdeményezőképes, alkotó, értékes embereket.

A *harmadik* aggály, amit felvetnek, hogy az új vállalkozásoknál dolgozók az *átlagosnál nagyobb jövedelemhez jutnak*, s ez számottevően növelheti a feszültségeket a társadalom egyes rétegei, egyes dolgozói között. Erre az aggályra az lehet a válasz, hogyha *valóban a több és jobb munkából származik a több jövedelem, akkor az nem baj*. Hiszen éppen ez felel meg a bérezés szocialista elveinek, amely szerint aki többet nyújt a társadalomnak, az többet is kapjon érte. Nem ez a helyzet az esetleg nyerészkedésből ,spekulációból származó jövedelmekkel. Ezek nem jogosak, és nem is szabad megtűrni őket. A munka nélküli jövedelemszerzés azonban az egész szocialista gazdaságban gyorsan ki kell hogy derüljön, van erő és mód arra társadalmunkban, hogy ez ellen fellépjen és azt mielőbb megszüntesse.

A kistermeléssel kapcsolatosan felvetődő ilyen aggályos nézetekre válaszolt az OKISZ-kongresszuson Havasi Ferenc elvtárs, a KB titkára, amikor azt mondotta: „Sok mindentől féltették már nálunk a szocializmust, a részes műveléstől, a frizsidertől, a lángossütőktől, csak egytől nem: a lustaságtól, a tunyaságtól, pedig a szocializmus sem tudja nélkülözni a fegyelmet, a szorgalmat, a jobb és az odaadóbb munkát. Aki erre hajlandó, aki vállal ilyet, annak a boldoguláshoz való jogát is el kell ismerni."

Az 1982. évi népgazdasági terv megvalósításának elengedhetetlen feltétele a *pártszervezetek* politikai, gazdaságpolitikai és gazdaságszervező

munkája hatásfokának növelése. Ennek érdekében a pártszervezeteknek megkülönböztetett figyelmet kell fordítaniuk a gazdasági kérdések *társadalompolitikai összefüggéseire*, a gazdasági feladatok megoldásának *politikai alapállásból történő megközelítésére, az emberi viszonylatokra.* A pártszervezeteknek politikai oldalról, sajátos eszközökkel kell alátámasztaniuk a gazdálkodó szervezetek előtt álló feladatok megvalósítását.

A pártszervezetek előtt az a teendő áll, hogy működési területükön:

— érjék el, hogy a kollektíva a népgazdasági terv célkitűzéseit *megismerje, megértse és cselekvően támogassa;*

— segítsék a népgazdasági éves tervben foglalt követelményeknek a gazdálkodó szervezetek terveiben való érvényesítését, *aktívan vegyenek részt a helyi tervek kimunkálásában;*

— *teremtsék* meg a tervfeladatok megvalósításához szükséges *politikai feltételeket, politikai eszközökkel* segítsék, szervezzék és ellenőrizzék a végrehajtást;

— *következetesen képviseljék* a párt- és az állami *határozatokat,* s az esetleges helyi konfliktusokat is vállalva *lépjenek fel a partikuláris érdekek ellen;*

— politikailag *támogassák a kezdeményező, újító szellemű,* a *fegyelmet* és a *rendet* megkövetelő gazdasági vezetőket, azokat, akik vállalják a döntéssel járó kockázatot, és a munkatársaikat is alkotó gondolkodásra, kezdeményezésre, jobb teljesítmények elérésére serkentik.

A pártszervezetek egyik legfontosabb feladata, hogy a dolgozókkal megértessék az 1982. évi népgazdasági terv fő céljait, a gazdasági fejlődés külső és belső feltételeinek változásából szükségképpen adódó konzekvenciákat. Lényeges annak bemutatása, hogy a népgazdasági terv számszerű előirányzatai — bár visszafogottságot tükröznek — főként minőségi szempontból magas követel-

ményeket fejeznek ki, és a minőségi tényezők fokozottabb előtérbe kerülését jelzik. A minőségi követelmények teljesítése komoly erőfeszítést, a jelenleginél jobb és hatékonyabb munkát igényel.

A pártszervezetek politikai és gazdaságszervező munkájában is szükségképpen a minőségi tényezők — a hatékonyság növelése, a termelési struktúra korszerűsítése, a szervezettség javítása, a vezetés színvonalának emelése — kerültek előtérbe. Mindez a *pártmunka stílusában és értékrendjében is változást igényel.* A pártszervezetek értékrendjében még meglevő mennyiségi szemléletet és a bázisszemléletet egyaránt vissza kell szorítani, és a gazdálkodás eredményességét nem csupán a korábbi években elért szinthez, hanem a népgazdasági igényekhez, a reális helyi lehetőségekhez és nem utolsósorban a *nemzetközi mércéhez viszonyítva* kell megítélni.

A népgazdasági terv céljainak megvalósítását eredményesen szolgáló vállalati tervek összeállítása mindenekelőtt azt igényli, hogy a gazdasági vezetés, a párt- és a társadalmi szervek vezetői egyaránt jól megismerjék a népgazdasági követelményeket kifejező tervfeladatokat, és gondosan felmérjék a gazdálkodó szervezetek adottságait, lehetőségeit. A gazdálkodó szervezetek terveinek összeállításánál alapvető a népgazdasági követelmények következetes érvényesítése, a saját erőforrások maximális feltárása és hasznosítása, a rugalmas alkalmazkodóképesség és a kellő előretekintés érvényesítése. A pártszervezetek működési területükön akkor tudnak eredményesen hozzájárulni a gazdálkodó egységek terveinek kidolgozásához, ha a népgazdasági terv gazdaságpolitikai irányvonalát szem előtt tartva vizsgálják a gazdálkodás feltételeit, az adottságok, az erőforrások ésszerűbb kihasználásának, a szükségleteknek jobban megfelelő gazdaságosan értékesíthető termékek termelésének lehetőségeit.

A végrehajtás megszervezésének fontos láncszeme a gazdálkodó szervezetek terveinek és a megvalósítás feltételeinek *megvitatása a helyi kollektívákkal.* A pártszervezetek a legfontosabb feladatok megoldására mozgósítsanak, és a legfőbb területekre összpontosítsák erőiket. Kísérjék figyelemmel a terv végrehajtását, kérjék számon a feladatok teljesítését, tárják fel a végrehajtást akadályozó okokat, időben kezdeményezzék azok megszüntetését. Ennek során arra is szükség van, hogy a pártszervezetek a népgazdasági tervben foglalt követelményeket szüntelenül szembesítsék a helyi gyakorlattal, és segítsék, hogy a gazdálkodó szervezetek cselekvése a népgazdasági terv irányvonalának megfeleljen.

Az 1982. évi népgazdasági terv megvalósításának is nélkülözhetetlen feltétele a cselekvésre késztető, kiegyensúlyozott politikai légkör megőrzése és további erősítése. Ennek érdekében nagy szükség van a tudatosságra, a meggyőződésből eredő munkára, egyúttal a politika megértetésére, magyarázatára, az emberek megnyerésére, a közös gondolkodásra, a bizalom erősítésére, a politika nyíltságának érvényesítésére. Mindez a politikai munkával szemben is nagyobb követelményeket támaszt.

Politikai munkával is fokozottabban kell támogatni a differenciálódás folyamatát, amelyben nagyobb lehetőséget kapnak a hatékony vállalatok, s mind jobban visszaszorul a gazdaságtalan tevékenység. A gazdálkodó egységek differenciált fejlődése bizonyos társadalmi feszültségekkel, súrlódásokkal jár. A pártszervezeteknek jelentős szerepük van ezek megelőzésében és megoldásában.

Az érdekviszonyok várhatóan mozgásba lendülnek, az érdekek ütközése gyakoribbá válik, elsősorban a gazdálkodó szervezetekben. Helyenként a vállalati vezetés olyan intézkedésekre is kényszerül, amelyek érzékenyen érintik a munkáskollektívákat, egyes dolgozói csoportokat.

A pártszervezeteknek az érdekütközések és egyeztetések folyamatában az integráló erő szerepét kell betölteniük. Ennek feltétele: a különféle érdekek felszínre hozása, tudatosítása, egyeztetése az erkölcsi és az anyagi ösztönzésnek, valamint a politikai munkának az eszközeivel, s nem utolsósorban a pártszervezetek és a gazdasági vezetés együttműködésének javításával.

A pártszervezeteknek világosan kell látniuk, hogy például a termékszerkezetek változtatása körüli érdekkonfliktusokban mely érdekek fejezik ki legjobban a társadalom egészének érdekeit, melyek támogatandók és melyek szorítandók vissza. Feladatuk közé tartozik azoknak a csoportérdekeknek a támogatása, képviselete, amelyeket a társadalom érdekei szempontjából is előnyben kell részesíteni.

A vállalati struktúrát és belső mechanizmust is alkalmasabbá kell tenni a konfliktusok feloldására, az érdekek egyeztetésére. E folyamat kulcsfontosságú tényezője az *üzemi demokrácia*, amelynek fórumai jelentős szerepet játszanak a vállalati, a munkahelyi konfliktusok, a különböző érdekek közötti ütközések feltárásában és keletkezési helyükön való megoldásában.

A pártszervezeteknek, mint az üzemi demokrácia politikai irányítóinak megkülönböztetett figyelmet kell fordítaniuk a termelés társadalmi-politikai feltételeinek fejlesztésére, ezen belül különösen az üzemi demokrácia érdemi érvényesítésére, fórumainak hatékonyabb működtetésére, az üzemi, társadalmi és tömegszervezetek munkájának fejlesztésére.

A tárgyi feltételek mellett nem szabad elfeledkezni a legfontosabbról: *az emberi tényezőről*, ennek kibontakoztatásáról. A gazdasági haladás szempontjából is alapvető kérdés a társadalmi erők intenzív mozgósítása, az emberi tényezőkben rejlő óriási hajtóerő erőteljesebb mozgásba hozása, a szellemi kapacitás jobb kihasználása,

a tudás, a szorgalom, a felelősségérzet kamatoztatása.

A gazdasági feladatok megoldásához szinte kimeríthetetlen forrás található az emberi tényezőkben, vagyis a meglevő műszaki tudásban, az új iránti fogékonyságban, az alkotó szellemben, a munkakultúrában, a lelkesedésben, a találékonyságban, a vállalkozó szellemben, a kockázatvállalási kedvben, a szervezettségben, a szorgalomban, a felelősségérzetben és a munkafegyelemben. Ezek kamatoztatása, anyagi értékké változtatása nemcsak az egyéni szándékoktól, hanem a körülményektől, a munkafeltételektől, a jó munkahelyi légkörtől is függ.

Az emberi tényezőkben rejlő lehetőségek kibontakoztatása megköveteli, hogy a pártszervezetek szorgalmazzák a jó munkahelyi légkör ápolását, a vállalati kollektíva rendszeres tájékoztatását, az egyéni és kollektív érdekeltség megfelelő formáinak, a teljesítményorientáltabb gondolkodásnak és magatartásnak a kialakítását, a kezdeményezőkészség növelését.

A pártszervezetek politikai és gazdasági szervező munkájának egyik döntő láncszeme a *kádermunka*, a tervszerű káderutánpótlás és -képzés biztosítása, a szükséges stabilitás megőrzése mellett az élet által felvetett és a változó igényeknek megfelelő személyi cserék ösztönzése és kezdeményezése.

Különleges jelentősége van annak, hogy a mai követelményeknek megfelelő emberek kerüljenek a termelőegységeket vezető pozíciókba. A vezetőn sok múlik. Segíthetik, de fékezhetik is az előrehaladás tempóját. Kulcsszerep ez, ma sokkal inkább, mint a múltban. A rugalmas, a helyzetet gyorsan felismerő és ahhoz alkalmazkodó vezetői magatartás egyre inkább elengedhetetlen, hiszen néha már pusztán az is veszteségforrás, ha nem elég gyors a reagálóképesség és nem megfelelő a döntési készség.

Az a közeg, amelyben a gazdasági vezetők dol-

goznak, a korábbinál nehezebb, bonyolultabb, olyan, amely minden vezető készségét – a politikai, a szakmai, az emberi képességet – fokozottan próbára teszi. A nehezebbé vált feltételek között fontosabbá meghatározóbbá válik a vezetők egyénisége, karaktere, rátermettsége.

Alapvető szempont, hogy a gazdasági vezetőknek megvan-e a rátermettsége, szakértelme, politikai felelősségérzete, széles látóköre, kellő bátorsága.

A kezdeményezőkészség, a vállalkozási kedv azonban csak *megfelelő erkölcsi, politikai háttér és munkahelyi légkör mellett érvényesülhet.* Ennek letéteményesei a pártszervezetek. A pártszervezetek nyújtsanak politikai és erkölcsi támaszt a progresszív vezetői törekvéseknek, a vállalkozásoknak és ésszerű kockázatvállalásnak, a kezdeményezőkészségnek, a rugalmasságnak, a szervezettség fokozásának. Segítsék elő, hogy nagyobb társadalmi és anyagi megbecsülésben részesüljenek azok a gazdasági vezetők, akik többet nyújtanak a társadalomnak, nagyobb felelősséget vállalnak, bátran mernek újítani, kezdeményezni, rendet, fegyelmet és szervezettséget tartani.

Az 1982-es év sem lesz könnyebb, mint az 1981-es volt. Rajtunk, akaratunkon, tetteinken, a dolgozó nép céltudatos és fegyelmezett munkáján múlik, hogy az 1982. évi tervben kijelölt feladatokat megvalósítsuk, és előbbre lépjünk szocialista vívmányaink gyarapításában.

Melléklet

A gazdasági szabályozásról megjelent jogszabályok

I. Általános rendelkezések

1. A vállalati jövedelemszabályozás rendszeréről szóló (36/1979. (XI. 1.) Mt. számú rendelet módosításáról és kiegészítéséről rendelkező 48/1981. (X. 27.) Mt. számú rendelet.
2. A mezőgazdasági üzemek szabályozó rendszeréről szóló 39/1979. (XI. 1.) Mt. számú rendelet módosításáról rendelkező 49/1981. (X. 27.) Mt. számú rendelet.
3. A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tvr. végrehajtása tárgyában kiadott 17/1975. (VI. 14.) Mt. számú rendelet módosításáról és kiegészítéséről rendelkező 51/1981. (X. 27.) Mt. számú rendelet.
4. A vállalati bérszabályozás rendszeréről. 1/1981. (X. 30.) ÁBMH számú rendelkezés. (Magyar Közlöny 64. sz.)
5. A vállalati bérszabályozás, a részesedési alap felhasználása és a magasabb vezető állású dolgozók anyagi érdekeltségi rendszeréről szóló 37/1975. (XI. 1.) Mt. számú rendelet módosításáról rendelkező 52/1981. (X. 30.) Mt. számú rendelet.
6. A nyereségadózásról, a vállalati érdekeltségi alapok képzéséről és felhasználásáról szóló

37/1981. (X. 27.) PM számú rendelet [a már többször módosított 17/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet helyett].

7. A vállalati bérszabályozás rendszeréről szóló 1/1981. (X. 30.) ÁBMH számú rendelkezés.
8. A részesedési alap felhasználásáról szóló 3/1981. (X. 31.) ÁBMH számú rendelkezés.
9. A vállalatok magasabb vezető állású dolgozóinak anyagi érdekeltségi rendszeréről szóló 4/1981. (X. 31.) ÁBMH számú rendelkezés.
10. A mezőgazdasági nagyüzemek adózási rendszeréről szóló 39/1979. (XI. 1.) PM rendelet módosításáról rendelkező 38/1981. (X. 27.) PM számú rendelet.
11. A mezőgazdasági nagyüzemek alapjainak képzéséről és felhasználásáról szóló 40/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet módosításáról rendelkező 39/1981. (X. 27.) PM számú rendelet.
12. A mezőgazdasági nagyüzemek amortizációs normáiról szóló 41/1979. (XI. 1.) PM—MÉM számú együttes rendelet módosításáról rendelkező 40/1981. (X. 27.) PM—MÉM számú együttes rendelet.
13. A mezőgazdasági üzemek támogatásáról szóló 21/1980. (X. 27.) PM—MÉM számú együttes rendelet módosításáról rendelkező 41/1981. (X. 27.) PM—MÉM számú együttes rendelet.
14. A mezőgazdasági nagyüzemek 1982. évi költségeit növelő energia-áremelés részbeni megtérítéséről szóló 42/1981. (X. 27.) PM számú rendelet.
15. A mezőgazdasági és élelmiszeripari exporttámogatásról szóló 20/1979. (XI. 1.) PM—KkM számú együttes rendelet módosításáról rendelkező 35/1981. (X. 16.) PM—KkM számú együttes rendelet.
16. A különbözeti termelői forgalmi adó visszatérítéséről szóló 23/1979. (X. 1.) PM—KkM számú együttes rendelet módosításáról rendelke-

ző 36/1981. (X. 16.) PM—KkM számú együttes rendelet.

17. A külkereskedelmi vállalatok jövedelemszabályozásáról szóló 30/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet kiegészítéséről rendelkező 44/1981. (X. 30.) PM számú rendelet.
18. A külkereskedelmi tevékenységre jogosult vállalatok árképzéséről szóló 14/1979. (XI. 1.) ÁH számú rendelkezés módosításáról szóló 20/1981. (X. 31.) ÁH számú rendelkezés. (Magyar Közlöny 65. sz.)
19. A külkereskedelmi vállalatok jövedelemszabályozásának kiegészítéséről. 44/1981. (X. 30.) PM számú rendelet. (Magyar Közlöny 64. sz.)
20. A burgonya, zöldség, gyümölcs téli tárolása pénzügyi támogatásáról szóló 16/1979. (X. 27.) PM—BkM számú együttes rendelet módosításáról rendelkező 45/1981. (X. 30.) PM—BkM számú együttes rendelet.
21. A burgonya-, zöldség-, gyümölcsforgalmazást végző vállalatok pénzügyi támogatásáról szóló 46/1981. (X. 30.) PM számú rendelet a 31/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet egyidejű hatályon kívül helyezésével.
22. Az idényjelleggel üzemelő élelmiszerboltok pénzügyi támogatásáról szóló 32/1979. (XI. .) PM számú rendelet hatályon kívül helyezéséről rendelkező 47/1981. (X. 30.) PM számú rendelet.
23. A vállalati árkülönbözeti tartalékalapokról szóló 22/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet módosításáról rendelkező 48/1981. (X. 31.) PM számú rendelet.
24. A gépjárműadóról szóló 1/1981. (I. 19.) PM számú rendelet módosításáról szóló 49/1981. (X. 31.) PM számú rendelet.
25. A tehergépkocsi-járulékról szóló 50/1981. (X. 31.) PM számú rendelet.
26. A fogyasztói forgalmi adóról és a fogyasztói árkiegészítésről. 51/1981. (XI. 9.) PM számú rendelet. (Magyar Közlöny 67. sz.)

27. Az árformákról szóló 12/1979. (XI. 1.) ÁH számú rendelkezés módosításáról. 22/1981. (XI. 9.) ÁH számú rendelkezés. (Magyar Közlöny 67. sz.)
28. A szabad árformába tartozó egyes árak (díjak) tervezett emelésének előzetes bejelentési kötelezettségeiről szóló 4/1981. (II. 4.) ÁH számú rendelkezés módosításáról. 21/1981. (XI. 9.) ÁH számú rendelkezés. (Magyar Közlöny 67. sz.)
29. 58/1980. (XII. 28.) PM számú rendelet az állami tulajdonban levő felesleges vagyontárgyak hasznosításáról.
20. 1/1979. (IX. 12.) KSH számú rendelkezés a Szolgáltatási Tevékenységek Jegyzékének bevezetéséről.
31. 104/1980. OT—KSH Közlemény (Statisztikai Közlöny, 1980. március 29-i szám) a Fogyasztási Szolgáltatások Jegyzékének kiadásáról.

II. A szerződéses üzemeltetés jogszabályai

Alapszabályok

A vállalatok egyes részlegeinek szerződéses üzemeltetéséről szóló 30/1981. (IX. 14.) Mt. számú rendelet, valamint a végrehajtásról rendelkező 24/1981. (IX. 14.) PM—MüM számú együttes rendelet.

Kapcsolódó jogszabályok

1. Az általános jövedelemadóról szóló 42/1971. (XII. 17.) Korm. számú rendelet és a módosításáról rendelkező 47/1981. (X. 8.) Mt. számú rendelet.
2. A 28/1981. (XI. 29.) PM számú rendelettel módosított az általános jövedelemadóról szóló 42/1971. (XII. 17.) Korm. számú rendelet végrehajtására kiadott 38/1980. (XI. 22.) PM számú rendelet.
3. A magánszemélyek forgalmi adójáról szóló a

32/1981. (IX. 29.) PM számú rendelettel módosított 40/1971. (XII. 29.) PM számú rendelet.

4. A társasági adóról és a társasági különadóról, valamint a külföldi érdekeltségű belföldi jogi személyek és egyéb szervezetek bérjárulékfizetési kötelezettségéről szóló a 29/1981. (IX. 29.) PM számú rendelettel módosított 35/1978. (XII. 22.) PM számú rendelet.
5. A lakosság községfejlesztési hozzájárulása rendszeréről szóló 15/1967. (XI. 24.) PM számú rendelet.
6. A fogyasztói forgalmi adóról és a fogyasztói árkiegészítésről szóló 60/1979. (XII. 24.) PM számú rendelet módosításáról rendelkező 33/1981. (IX. 29.) PM számú rendelet.

III. Átalányelszámolásos részleg

Alapjogszabályok

A szövetkezetek egyes részlegeinek átalányelszámolásos rendszerben való üzemeltetéséről szóló 26/1981. (IX. 29.) PM—MüM együttes rendelet. A kapcsolódó jogszabályokat lásd II/1., II/2., II/5. és II/6. pontok.

IV. Gazdasági munkaközösségek, vállalati gazdasági munkaközösség

Alapjogszabályok

A gazdasági munkaközösségről szóló 1981. évi 15. számú rendelet. A gazdasági munkaközösségről szóló 28/1981. (IX. 9.) Mt. rendelet A kapcsolódó jogszabályok azonosak a II/1.—II/6. pontokban felsoroltakkal, valamint az 1. háztáji és kisegítő gazdaságok jövedelemadójáról szóló 36/1976. (X. 17.) Mt. számú rendelet végrehajtására kiadott 38/1976. (X. 31.) PM számú rendelet módosításáról rendelkező 30/1981. (IX. 29.) PM számú rendelet.

Speciális munkajogi szabályok

1. A másodállás, mellékfoglalkozás munkavégzésére irányuló egyéb jogviszonyok keretében történő foglalkoztatásról szóló — a 8/1981. (IX. 29.) MüM számú rendelettel módosított — 1/1976. (I. 31.) MÜM számú rendelet.
2. Egyes gazdálkodó szervezetekre és kollektív szerződést nem kötő munkáltatókra vonatkozó munkajogi rendelkezésekről 9/1981. (X. 29.) MüM számú rendelet.

V. Ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoport

Alapjogszabály

Az ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoportról szóló 26/1981. (IX. 5.) Mt. számú rendelet.

Kapcsolódó jogszabályokat lásd: II/1., II/2., II/4., II/5., II/6. pontok.

VI. A mezőgazdasági szakcsoport

Alapjogszabály

A mezőgazdasági szakcsoportokról szóló 27/1981. (IX. 5.) Mt. számú rendelet.

ÁFÉSZ keretében működő mezőgazdasági szakcsoport nem mezőgazdasági tevékenysége után: a fogyasztási, értékesítő és beszerző szövetkezet keretében működő szakcsoportok termelési adójáról és jövedelemadójáról szóló 38/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet, kiegészítéséről szóló 31/1981. (IX. 29.) PM számú rendelet.

Kapcsolódó jogszabályokat: lásd III/6. pontokat.

VII. Kisszövetkezetek, fogyasztási szolgáltató kisvállalatok

Alapjogszabályok

1. A szövetkezetekre vonatkozó egyes rendelke-

zések módosításáról szóló 1981. évi 14. számú rendelet.
2. A kisszövetkezetekről szóló 25/1981. (IX. 5.) Mt. számú rendelet.
3. Az állami vállalatokról szóló 1977. évi VI. tvr. módosításáról rendelkező 1981. évi 20. számú rendelet.
4. Az állami vállalatokról szóló 1977. évi tvr. végrehajtásáról rendelkező 4/1978. (I. 18.) Mt. számú rendelet módosításáról szóló 42/1981. (IX. 28.) Mt. számú rendelet.

Kapcsolódó jogszabályok

1 A kisszövetkezetek és a fogyasztási szolgáltató kisvállalatok jövedelemszabályozásáról szóló 50/1981. (X. 27.) Mt. számú rendelet.
2. A kisvállalatok és kisszövetkezetek bérszabályozásáról, valamint dolgozóik anyagi érdekeltségi rendszerének egyes kérdéseiről. 2/1981. (X. 30.) ÁBMH számú rendelkezés. (Magyar Közlöny 64. sz.)
3. A kisszövetkezetek és a fogyasztási szolgáltató kisvállalatok jövedelemadózásáról, az érdekeltségi alapjaik képzéséről és felhasználásáról szóló 43/1981. (X. 27.) PM számú rendelet.

VIII. Kisvállalat

1. A vállalati jövedelemszabályozás rendszeréről szóló 48/1981. (X. 27.) Mt. számú rendelettel kiegészített 36/1979. (XI. 1.) Mt. számú rendelet.
2. A nyereségadózásról, a vállalati érdekeltségi alapok képzéséről és felhasználásáról szóló 37/1981. (X. 27.) PM számú rendelet [a 17/1979. (XI. 1.) PM számú rendelet helyébe lépő rendelet].
3. A kisvállalatok és kisszövetkezetek bérszabályozásáról, valamint dolgozóik anyagi érdekeltségi rendszerének egyes kérdéseiről szóló 2/1981. (X. 30.) ÁBMH számú rendelet.

IX. Kisiparos

Alapjogszabályok

1. A kisiparról szóló 1977. évi 14. számú tvr. módosításáról rendelkező 1981. évi 16. számú tvr.
2. A kisiparról szóló 1981. évi 16. számú tvr-rel módosított 1977. évi 14. számú tvr. végrehajtásáról rendelkező 4/1981. (IX. 9.) IpM. számú rendelet.

Kapcsolódó jogszabályok: lásd II/1., II/2., II/3., és II/5. pontokat.

X. Bérleti rendszer

Egyes ipari és szolgáltató egységek bérletéről szóló 23/1981. (IX. 14.) Mt. számú rendelet.

XI. Költségtérítéses rendszer

A gazdálkodó szervezet egyes részlegeinél alkalmazható költségtérítéses rendszerről 25/1981. (IX. 14.) PM–MÜM számú rendelet.

Tartalom

ELŐSZÓ 5

A NÉPGAZDASÁG FEJLŐDÉSE 1981-BEN 7
A fejlődés összképe 7
A gazdasági növekedés üteme és fő arányai 1981-ben 11
A termelőágazatok fejlődése 13
Beruházások 21
Foglalkoztatottság — munkaerőhelyzet 24
Életszínvonal — életkörülmények 26
Nemzetközi gazdasági kapcsolatok 29
Pénzügyi folyamatok — vállalati gazdálkodás ... 32

AZ 1982. ÉVI NÉPGAZDASÁGI TERV FŐ VONÁSAI 37

A népgazdaság fejlődésének külső feltételei 37
Belső feltételek 41
Egyensúly — növekedési ütem 48
Foglalkoztatottság — munkaerő-gazdálkodás ... 59
Hazai munkamegosztás — vállalatközi kapcsolatok 68
Energia- és anyaggazdálkodás 72
Termelési szerkezet — műszaki fejlesztés 75
Kockázat 83
Beruházás — készletfelhalmozás 85

AZ 1982-ES TERVFELADATOK RÉSZLETEZÉSE 95

Az ipar feladata 95
Építőipar 99
Mezőgazdaság, erdő- és vízgazdálkodás 100
Szállítás — hírközlés 102

A lakosság jövedelme, fogyasztása és életkörülményei 103
Nemzetközi gazdasági kapcsolatok 109
Az ár- és jövedelmi folyamatok 111

SZABÁLYOZÓRENDSZER 1982 114

Változások a gazdasági szabályozásban 114
A kisvállalatok és kisszövetkezetek szabályozása 118
Új gazdasági szervezeti formák 123
A mezőgazdaság szabályozói 128

TENNIVALÓINK A TERV TELJESÍTÉSE ÉRDEKÉBEN 134

MELLÉKLET 147

A gazdasági szabályozásról megjelent jogszabályok 147

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szikra Lapnyomda (82-0675)
Felelős vezető Csöndes Zoltán vezérigazgató
A kötetet Markó Lajos szerkesztette
A sorozatterv Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Aranyi Imre
Műszaki szerkesztő Mikóczi Vilmosné
Terjedelme 6,7 (A/5) ív

11,– Ft

A SOROZAT LEGUTÓBB MEGJELENT KÖTETEI

Mit kell tudni Csehszlovákiáról?
Mit kell tudni Jugoszláviáról?
Mit kell tudni Bulgáriáról?
Mit kell tudni Romániáról?
Mit kell tudni a magyar ifjúsági mozgalmakról?
Mit kell tudni a Szovjetunióról?
Mit kell tudni a Kínai Népköztársaságról?
Mit kell tudni hazánk felszabadulásáról?
Mit kell tudni a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságról?
Mit kell tudni Albániáról?
Mit kell tudni a palesztinokról?
Mit kell tudni a hatodik ötéves tervről?
Mit kell tudni Mongóliáról?

ELŐKÉSZÜLETBEN

Mit kell tudni Magyarországról?
Mit kell tudni a magyar külkereskedelemről?